

Topkapı Sarayı'nın Kitap Hazinesinin İki *Câmi 'ü't-Tevârîh* Nüshası Hakkında (H.1653-H.1654)

Two Copies of *Câmi 'ü't-Tevârîh* (H.1653-H.1654) in Topkapı Palace Manuscript Treasury

Zeren Tanındı¹ , Filiz Çağman²

ÖZ

Câmi 'ü't-Tevârîh, İlhanlı hükümdarı Gazan Han döneminde (s. 1295-1304) yazımına başlanan ve Sultan Olcayto döneminde (s. 1304-1316) tamamlanan bir tarih kitabıdır. Bu kitabın müzehhep ve musavver nüshaları 14.-16. yüzyıllar arasında hazırlanmıştır. Ancak yazıldığı dönemde tamamlanmış, metni, tezhipleri, tasvirleri ve cildi eksiksiz bir nüsha günümüze gelmemiştir. Bunlar arasında biri Arapça, ikisi Farsça resimli ve müzehhep, fakat sayfaları eksik ve tamir görmüş üç kopyanın metni ve resimleri (bazıları sonradan yapılmış olmakla birlikte) İlhanlı döneminde hazırlanmıştır. Bunlardan iki Farsça nüsha Topkapı Sarayı Kütüphanesi'ndedir (H.1653 ve H.1654). Bu satırların yazarları Osmanlı-Safevi ilişkileri çerçevesinde değerlendiren 1996 tarihli makalelerinde, *Câmi 'ü't-Tevârîh*'in Saray Kütüphanesi'nde olan iki Farsça nüshasını da o güne kadar üzerinde durulmayan bu ilişkiler bağlamında incelemiş ve kitapların hayat hikâyesini zenginleştiren yepyeni bilgiler sunmuşlardı. Yaklaşık doksan yıldır İslam'da resim konusunu çalışanlar tarafından bilinen kitapların fiziki özelliklerinin, bölümlerinin, tasvir konularının ve üslup özelliklerinin, kolaylıkla kavranıp, rahatlıkla okunabileceği, içinde yeni bulguların ışığında yapılmış bir değerlendirme metninin de yer aldığı, Türkçe yazılmış ayrıntılı bir kataloğa hâlâ ihtiyaç olduğunu fark ettik. Bu ihtiyaca dayanarak Saray'ın kitap hazinesinin iki *Câmi 'ü't-Tevârîh* nüshasının yıllar önce hazırladığımız ancak yayınlamadığımız kataloğunu, yeni bilgiler, yorumlar ve son araştırmalarla birlikte değerlendirerek yayınlamaktayız.

Anahtar kelimeler: Topkapı Sarayı, Herat, Şeyh Safî, Reşideddin, Şahrüh

ABSTRACT

Jami al-Tavarikh is a history book that was started to be written during the reign of the Ilkhanid ruler Ghazan Khan (r. 1295-1304) and completed during the reign of Sultan Oljeitu (r. 1304-1316). Illuminated and illustrated copies of the work were produced between the 14th and 16th centuries; however, no copies with a complete text, illumination, illustrations, and binding have survived from the time it was written. Three incomplete and repaired copies (where several pages are missing), one in Arabic and two in Persian, with illumination and illustrations (although some of them were made later) were prepared during the Ilkhanid period. The two Persian copies of *Jami al-Tavarikh* are in the Topkapı Palace Library (H.1653 and H.1654). In their 1996 article, the authors

¹(Prof. Dr.), Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü (Emekli), Bursa, Türkiye

²(Dr.) İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü (Emekli, Vefat), İstanbul, Türkiye

ORCID: Z.T. 0000-0002-4464-6546

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Zeren Tanındı,

Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü (Emekli), Bursa, Türkiye
E-posta: zeren@uludag.edu.tr

Başvuru/Submitted: 11.12.2020

Revizyon Talebi/Revision Requested: 14.01.2021

Son Revizyon/Last Revision Received: 19.05.2021

Kabul/Accepted: 20.05.2020

Online Yayın/Published Online: 30.06.2021

Atf/Citation: Çağman, Filiz ve Tanındı, Zeren.

"Topkapı Sarayı'nın Kitap Hazinesinin İki *Câmi 'ü't-Tevârîh* Nüshası Hakkında (H.1653-H.1654)". *Sanat Tarihi Yıllığı - Journal of Art History* 30 (2021), 187-257. <https://doi.org/10.26650/sty.2021.23000>

of the present work evaluated the two Persian copies of the *Jami al-Tavarikh* at the Topkapı Palace Library within the framework of Ottoman-Safavid relations, that is, an aspect that had not previously been examined. The entirely new information that emerged from the study opened fresh perspectives on the life stories of the manuscripts. We realized that although these manuscripts are known to scholars of Islamic arts of the books for probably the last 90 years, there is still a need for a detailed catalog written in Turkish which not only provide the physical features, sections, subjects of the illustrations, and stylistic features of these manuscripts that can be easily grasped and read, but also include an evaluation made in the light of the new findings. Regarding this need, we are currently publishing a revised version of the unpublished catalog that we prepared years ago about the two *Jami al-Tavarikh* copies in the Topkapı Palace Library, which discusses these manuscripts in the light of new information, updated interpretations, and latest research findings.

Keywords: Topkapı Palace, Herat, Shaykh Safi, Rashid-al-Din, Shah Rukh

EXTENDED ABSTRACT

Câmi 'ü't-Tevârih (Jami al-Tavarikh) is a history book that was started to be written during the reign of the Ilkhanid ruler Ghazan Khan (r. 1295-1304) and completed during the reign of Sultan Oljeitu (r. 1304-1316). Between the 14th and 16th centuries, illuminated and illustrated copies of the work were produced; however, there was no copy with a complete text, illumination, illustrations, and binding that survived from the time they were written. Three incomplete and repaired copies, namely, one Arabic and two Persian versions, were survived to this day with illustrations and illumination, although several pages were missing. The two Persian copies of *Jami al-Tavarikh* are kept in Topkapı Palace Library (H.1653 and H.1654). Both were probably written in Tabriz under the supervision of the Ilkhanid vizier and scholar Rashid-al-Din. Manuscript H.1653 was written and illustrated in 1314 during the Ilkhanid period; however, a number of pages were lost and other pages of text and illustrations were damaged shortly afterwards. No sign of the original illumination or binding was found. In such a state, the book was carried into Timurid territory in the early 15th century presumably by the Jalayrids. The book first turned up in the Fars region, in the highly cultured circle of scholars around Iskandar Sultan, a patron of the arts of the book. Here it came into the possession of the Timurid historian Hafiz-i Abru and was later taken to Herat and possibly reconstructed by Hafiz-i Abru from 1426 to 1430. The missing pages were replaced by a text written in Herat by Hafiz-i Abru, and the spaces left blank for illustrations on such pages were filled by the works of Herat artists. In addition, a Herat illuminator added an illuminated *shamsa* (fol.1a) and a chapter heading (fol.1b); however, the rest of the illuminations of the chapter headings were not completed at that time. The original 14th-century pages and their original illustrations were restored by artists in the same art studio.

The other Topkapı Palace copy, H.1654, was written in 1317 during the Ilkhanid period, and a few illustrations were painted in the spaces left for them on such pages, leaving the rest of the spaces empty or with sketched outlines of the planned illustrations. Additionally,

the chapter headings were left without illumination. Subsequently, the book suffered under adverse conditions, as a number of pages were lost, and the original illumination, or binding, was obliterated. Presumably, H.1654 arrived in the Fars region together with H.1653. In the early 15th century, inexpert artists probably in Shiraz painted pictures in a number of empty spaces left for illustrations. However, in around 1425, the rest of the illustrations were added after the book was taken to Herat, and artists probably painted the pictures according to the original sketches drawn in the empty spaces. The illumination of the frontispiece and headings at the beginning of the chapters of H.1654 and all the illuminations in H.1653, apart from fols 1a and 1b, were executed in the Safavid lands presumably in 1590, when wide thick pieces of pinkish paper were added around the edges of the pages of text in both manuscripts. The fact that H.1654 bears a dedication to Farhad Khan Karamanlı, a Safavid bureaucrat and bibliophile, suggests that the repairs in the Safavid period may have been performed under the patronage of Farhad Khan. The waqf seal of the Shaykh Safi shrine in Ardabil, bearing the date 1608, was stamped on several pages of H.1654, which indicates that the manuscript was in Ardabil in the early 17th century. By the early 18th century, H.1653 and H.1654, either together or separately, entered the Topkapı Palace manuscript treasury in Istanbul. During the last quarter of the 19th century, the books were taken from the Topkapı Palace manuscript treasury, rebound in the Yıldız Palace bindery, and placed in the Yıldız Palace Library established by Sultan Abdülhamid II. At a certain point from 1909 onwards, when the contents of Yıldız Palace were evacuated, H.1653 and H.1654 were returned to the Topkapı Palace with several books that had originally belonged there. In 1970, to conserve the folios of H.1653, the manuscript was separated into four volumes. The first volume's binding was made at Yıldız Palace bindery, and the other three volumes bore undecorated leather bindings.

Topkapı Sarayı kitap hazinesinin eserleri arasında kısmen aynı içerikteki metnin Farsça yazılmış iki kopyası olan *Câmi 'ü't-Tevârih* (H.1653, H.1654) bugüne dek farklı araştırmacıların farklı amaçlarla irdelediği, İslam kitap sanatı tarihi alanının ünlü yapıtlarındandır. Bu elyazma eser, İlhanlı hükümdarı Gazan Han (s.1295-1304) döneminde yazımına başlanan ve Sultan Olcayto (s.1304-1316) döneminde tamamlanan bir tarih kitabıdır.¹ Adem'in yaratılışı, ilk peygamberler, İslam öncesi İran, Hazreti Muhammed ve halifeler, Gazneliler, Selçuklular, Harzemşahlar, Oğuzlar, Efrenc, Çin, İsrail, Hindistan tarihi Saray nüshalarında ele alınan konulardır. Kitap Gazan Han döneminde başlayan imar faaliyeti kapsamında Tebriz yakınında, vezir, bilim insanı Reşideddin Fazlullah el-Hemedânî (ö. 1318) tarafından kurulan Rab'-ı Reşîdî isimli, içinde sanat ve zenaat mensuplarının çalışacakları mekânların, elyazmaların istinsah edildiği yer olan kütüphanenin de bulunduğu yerleşim yerinde, yazılı ve sözlü kaynaklardan derlenerek Reşideddin tarafından yazdırılmıştır.² Rab'-ı Reşîdî'nin 1309-1317 yılları arasında düzenlenen vakfiyesi bu yerleşim yerinin idari yapısı, çalışanları hakkında etraflı bilgi verir.³ Vakfiyede, Rab'-ı Reşîdî'de aralarında Gürcü, Rus, Rum, Hint, Çinli ve isimleri tek tek yazılı yirmi Türk çalışanın olduğu, farklı etnik kökenli kişilere nakkaşlık, mimarlık da dahil mesleki alanlarda eğitim verildiği kaydedilmiştir. Vakfiyede, aralarında *Câmi 'ü't-Tevârih*'in de olduğu,

- 1 Charles Melville, bu tarih kitabının çeşitli bölümleri içeren iki cilt halinde hazırlandığını, Topkapı Sarayı nüshalarının kitabın ikinci cildinin ikinci kısmı olduğunu belirtir: Charles Melville, "Jame ' al-Tawarik," *Encyclopaedia Iranica*, c.14 (New York, 2008), 462-468. Metinler için: Ahmet Ateş, *Rasîd al-Dîn Fazallâh Câmî 'al-Tavârih. Sultan Mahmud Devrinin Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1957) ; A. Zeki V. Togan, "The Composition of the History of the Mongols by Rashîd al-dîn," *Central Asiatic Journal* 7 (1962), 60-72; A. Zeki Velidi Togan, *Oğuz Destanı: Reşideddin'in Oğuznâmesi, tercüme ve tahlili* (İstanbul: Ahmet Said Matbaası, 1972) ; Karl Jahn, *Die Geschichte der Oguzen des Raşîd al-Dîn* (Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften , 1969) ; Karl Jahn *Die Chinageschichte des Raşîd ad-Dîn* (Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 1971); Karl Jahn, *Die Geschichte der Kinder Israels des Raşîd al-Dîn* (Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 1973); Karl Jahn, *Die Frankengeschichte des Raşîd ad-Dîn* (Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 1977); Karl Jahn, *Die Indiangeschichte des Raşîd al-Dîn* (Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 1980); Wang Yidan, *History of China and Cathay. Being in a fragment of Jâmî ' al-Tawârih (The Compendium of Chronicles) by Rashîd al-Dîn Fazl Allah compiled and translated from the original Chinese sources into Persian in A.H. 704 (A.D.1304)*, (Tahran: 2000); Mohamad Reza Ghiasian, *Lives of the Prophets: The Illustrations to Hafiz-i Abru's "Assembly of Chronicles"* (Leiden ve Boston: Brill, 2018), 223-310.
- 2 Rab'-ı Reşîdî için: Sheila S. Blair, "Rab'-e Raşîdî," *Encyclopaedia Iranica*, erişim 09 Mart 2016, <http://www.iranicaonline.org/articles/rab-e-rashidi>. Reşideddin Fazlullah el-Hemedânî'nin hayatı ve bilimsel çalışmalarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için: Nourane Ben Azzouna, *Aux origines du classicisme. Calligraphes et bibliophiles au temps des dynasties mongoles (Les Ilkhanides et les Djalayirides, 656-814 / 1258-1411)* (Leiden ve Boston: Brill, 2018), 289-363.
- 3 Bazı sayfaları eksik halde günümüze gelen Vakfiye M. Minovi ve I. Afşâr tarafından incelenmiş ve tıpkı basımı yapılmıştır: Reşîdu'd-dîn Fazlullâh Hemedânî, *Vakf-nâme-yi Rab'-i Reşîdî*, tıpkı basım, hazırlayan Muctaba Minovi ve İreç Afşâr (Tahran, 1350/1971). Araştırmacılar ilgi alanlarına göre vakfiyenin bazı bölümlerini de yayınlamıştır: Sheila S. Blair, "Ilkhanid Architecture and Society: An Analysis of the Endowment Deed of the Rab'-i Rashîdî," *Iran* 22 (1984), 67-90; Wheeler M. Thackston, "Articles of Endowment of the Rab'-i Rashidi, by Rashuddiddin Fazlullah," *A Compendium of Chronicles. Rashid al-Din's illustrated history of the world* içinde, yazar Sheila S. Blair (Oxford: Oxford University Press, 1995), 114; Osman G. Özgüdenli, "Bir İlhanlı Şehir Modeli: Rab'-i Reşîdî'de Meslekler, Görevliler ve Ücretler," *Ortaçağ Türk İran Tarihi Araştırmaları, Turco-Iranica* (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2006), 207-233.

Reşideddin tarafından yazılmış kitapların listesi de vardır. Vakfiye şartlarına göre bu listedeki kitaplar Bağdadî kâğıtlara güzel hatla yazılacak, deri ciltle kaplanacaktır. Listedeki diğer kitaplar gibi *Câmi 'ü t-Tevârih* de Arapça ve Farsça olarak kopya edilecek, bu dilleri konuşan Müslüman ülkelerin medreselerine gönderilecektir.⁴

Câmi 'ü t-Tevârih'in müzehhep ve musavver nüshaları 14.-16. yüzyıllar arasında hazırlanmıştır.⁵ Ancak yazıldığı döneme tarihli, metni ve tasvirleri, tezhipleri ve cildi eksiksiz bir nüsha günümüze gelmemiştir. Bazı özgün metin sayfaları ve özgün resimleri, tezhipleri ve cildi eksik, bazı özgün resimleri ve sayfaları yıpranmış veya yenilenmiş halde biri Arapça, ikisi Farsça İlhanlı dönemine tarihli üç kopya günümüze gelebilmiştir. Arapça nüshanın bir bölümü Londra'da Halili Koleksiyonu'nda, diğer bölümü Edinburgh Üniversitesi Kütüphanesi'ndedir⁶ Bu makalenin konusu olan Farsça musavver iki nüsha da İstanbul Topkapı Sarayı Kütüphanesi'ndedir.⁷ *Câmi 'ü t-Tevârih*'in Saray nüshalarıyla ilgili, metin incelemesi ve resim üslupları hakkındaki çalışmalar 1900'lü yılların ilk yarısına kadar uzanır.⁸ Saray nüshalarının metinleri üzerinde ayrıntılı çalışmalar Karl Jahn, Ahmet Ateş ve Zeki Velidi Togan, resimleri üzerinde ayrıntılı çalışmalar Richard Ettinghausen ve Güner İnal başta olmak üzere

- 4 Thackston, "Articles of Endowment," 114. Zeki V.Togan bu eserin Doğu Türkçesiyle de yazılmış olduğunu, resimli kopyasının hazırlanmasında Türk kökenlilerin de çalıştığını isimlerini zikrederek belirtir: Togan, *Oğuz Destanı*, 63-71.
- 5 *Câmi 'ü t-Tevârih*'in tasvirli nüshalarının genel değerlendirmesi için: Sheila S. Blair, "A Compendium of Chronicles. Rashid al-Din's illustrated history of the world" (Oxford: Oxford University Press, 1995), 90-108. *Câmi 'ü t-Tevârih*'in Cengiz Han döneminden Gazan Han'ın doğumuna kadar olan bölümünü konu alan resimli bir nüsha Rampur Raza Kütüphanesi'ndedir. Resimlerin bir kısmı 15. yüzyıl sonu Timurlu, bir kısmı 16. yüzyıl sonu Baburî döneme atfedilir: Barbara Schmitz ve Ziyad-Din A. Desai, *Mughal and Persian Paintings and Illustrated Manuscripts in the Raza Library* (New Delhi: Rampur Aryan Book International, 2006), 171-179. İstanbul Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde H.2153 numaralı albümde ve Berlin Staatsbibliothek'de Diez albümünde taht sahnelerini konu alan ve İlhanlı döneminde hazırlanmış ancak günümüze ulaşmamış bir *Câmi 'ü t-Tevârih* nüshasına ait olduğu sanılan bir grup resim de vardır: Beyhan Karamağaralı, "Camiut-Tevarih'in Bilinmeyen bir Nüshasına ait Dört Minyatür (Zu Vier Miniaturen Einer Unbekannten Camiut-Tevarih Handschrift)," *Sanat Tarihi Yıllığı* 1966-1968 (1968), 70-86. Albüm resimleriyle ilgili ayrıntılı son yayınlar için: Charles Melville, "The Illustration of the Turko-Mongol Era in the Berlin Diez Albums," *The Diez Albums. Context and Contents*, haz. Julia Gonella, Friederika Weis ve Christoph Rauch (Leiden ve Boston: Brill, 2016), 230-242; Yuka Kadoi, "The Mongols Enthroned," *The Diez Albums. Context and Contents*, haz. Julia Gonella, Friederika Weis ve Christoph Rauch (Leiden ve Boston: Brill, 2016), 243-275. Bu taht sahnelerinin 16. yüzyıl Baburî dönemi benzerleri için: Schmitz ve Desai, *Mughal and Persian*, pl. 238-239, 242-243.
- 6 Edinburgh Üniversitesi Kütüphanesi no. 20: David Talbot Rice, *The Illustrations to the 'World History' of Rashid al-Din*, haz. Basil Gray (Edinburgh: Edinburgh University Press, 1976); Londra Halili Koleksiyonu, no. 727: Blair, *A Compendium of Chronicles*, 12-88, 116-119.
- 7 TSK. Hazine 1653: Fehmi E. Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Farsça Yazmalar Kataloğu*, (İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi, 1961), kat. 99; Hazine 1654: Karatay, *Farsça Yazmalar*, 1961, kat. 940.
- 8 Armenag Sakisian, *La miniature persane du XIIe au XVIIe siècle* (Paris ve Bruxelles: Les Éditions G. van Oest, 1929), 30; Mehmet Aga-Oglu, "Preliminary notes on some Persian illustrated MSS. in the Topkapı Sarayı Müzesi," *Ars Islamica* 1 (1934), 183-184, 1-3. Bu projeye ilgili yayım için: Felix Tauer, "Les manuscrits persans historiques des bibliothèques de Stamboul," *Archiv Orientalni* 3(1931), no.36, 100. Bu makalenin I. Afşâr'ın ekleriyle Türkçe çevirisi için: Osman G. Özgüdenli ve Abdülkadir Erdoğan, "İstanbul Kütüphaneleri Farsça Tarih Yazmaları," *Ortaçağ Türk-İran Tarihi Araştırmaları, Turco Iranica* (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2006), 407-447.

1950 yılından itibaren başlar.⁹ Ahmet Ateş, H.1653 ve H.1654 numaralı nüshaların kodikolojik ilk incelemesini, eksik sayfalarını, metinlerinin hat üsluplarını ve kâğıtlarını belirleyerek yapar.¹⁰ Uzun bir aradan sonra Mohamad Reza Ghiasian, Reşideddin'in eserinin resimli Arapça ve Farsça nüshalarını inceleyen yayınlar yaptı.¹¹ Bu yayınların temelini Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H.1653 ve H.1654 numaralı tasvirli nüshalarla, dağınık halde çeşitli koleksiyonlarda olan musavver *Câmi 'ü't-Tevârih* nüshaları oluşturdu. *Câmi 'ü't-Tevârih*'in resimli iki Saray nüshasının bölümlerinin içeriği, eksik sayfalarının tespiti, H.1653 numaralı nüsha temel alınarak yapılan ve şimdiye kadar çalışılmamış olan İslam Tarihi bölümünün tasvirlerinin ve metin kısmının ayrıntılı incelemesi, H.1653 numaralı nüshanın ismi üzerindeki tartışmalar ile ilgili bilgiler, M. R. Ghiasian'ın yayınlarının özgün, önemli bölümleri arasındadır.

Bu satırların yazarları Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde olan musavver ve müzehhep kitapları Osmanlı-Safevi ilişkileri çerçevesinde değerlendiren makalelerinde, *Câmi 'ü't-Tevârih*'in Saray Kütüphanesi'nde olan iki nüshasını da o güne kadar üzerinde durulmayan bu ilişkiler bağlamında incelemiş ve kitapların hayat hikâyesini zenginleştiren yepyeni bilgiler sunmuşlardı.¹² *Câmi 'ü't-Tevârih* ile ilgili yeni bilgilere, 1993-2003 yılları arasında süren Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki resimli kitaplarının kataloğu projesi çalışması sırasında ulaşılmıştı.¹³ Ancak, Saray koleksiyonundaki *Câmi 'ü't-Tevârih* nüshalarının yeni bulguları da içeren kataloğu, kütüphanenin diğer minyatürlü kitapları gibi, yazarlar tarafından çalışılmış olmasına rağmen yayınlanamadı. M. R. Ghiasian'ın yayınları ise *Câmi 'ü't-Tevârih*'in Saray nüshaları hakkında geçmişte yapılan yayınları da göz önüne alarak bu güne kadar yapılmış çalışmaların en kapsamlıları olsalar da bunlardan H.1653 ve H.1654 numaralı kitaplar hakkında bütüne ait özlü bilgi edinmek zordur. Kitapların fiziki özelliklerinin, bölümlerinin, tasvir konularının ve üslup özelliklerinin, kolaylıkla kavranıp, rahatlıkla okunabileceği, içinde yeni bulguların ışığında

- 9 Richard Ettinghausen, "An Illuminated Manuscript of Hâfiz-ı Abrû in Istanbul. Part I," *Kunst des Orients* 2 (1955), 30-44; Güner İnal, "Some Miniatures of the "*Jâmi 'al-Tavârikh*" in Istanbul Topkapı Museum, Hazine Library No.1654," *Ars Orientalis* 5 (1963), 163-175. Güner İnal, "The Fourteenth Century Miniatures of the *Jâmi 'al-Tavârikh* in the Topkapı Museum in Istanbul, Hazine Library no.1653" (doktora tezi, University of Michigan, 1965); Güner İnal, "Artistic Relationship between the Far and the Near East as reflected in the Miniatures of the *Ġâmi 'at-Tavârih*," *Kunst des Orients* 10 (1975), 108-143; Güner İnal, "Miniatures in Historical Manuscripts From the Timurid Shahrûkh in the Topkapı Palace Museum," *Timurid Art and Culture. Iran and Central Asia in the Fifteenth Century*, haz. Lisa Golombek ve Maria Eva Subtelny (Leiden: Brill, 1992), 103-115.
- 10 Ateş, *Rasîd al-Dîn*, 20-25. Bu kitabında Ateş, *Câmi 'ü't-Tevârih*'in bir bölümünün Uluğ Bey için hazırlanmış müzehhep Farsça bir kopyasını da ilk defa tanıtır: Topkapı Sarayı, A.2935: Ateş, *Rasîd al-Dîn*, 25-26, V; Karatay, *Farsça Yazmalar*, kat.114.
- 11 Mohamad Reza Ghiasian, "The 'Historical Style' of Painting for Shahrûkh and its Revival in the Dispersed Manuscript of Majma 'al-Tawârikh," *Iranian Studies* 48/6 (2015), 871-903; Ghiasian, *Lives of the Prophets*; Mohamad Reza Ghiasian, "The Topkapı Manuscript of the *Jâmi 'al-Tawârikh* (Hazine 1654) from Rashidiya to the Ottoman Court: A Preliminary Analysis," *Iranian Studies* 51 (2018), 399-425.
- 12 Filiz Çağman ve Zeren Tanırdı, "Remarks on Some Manuscripts From the Topkapı Palace Treasury in the Context of Ottoman-Safavid Relations," *Muqarnas*, 13 (1996), 136-140. Bu makalenin Türkçesi için: "Osmanlı Safevi İlişkileri (1578-1612) Çerçevesinde Topkapı Sarayı Müzesi Resimli El Yazmalarına Bakış," *Aslanapa Armağanı*, haz. Selçuk Mülayim, Zeki Sönmez ve Ara Altun (İstanbul: Bağlam, 1996), 49-55.
- 13 Bu proje The Aga Khan Program for Islamic Architecture at Harvard University ve the Massachusetts Institute of Technology tarafından desteklenmiştir. Proje yürütücüsü Gülru Necipoğlu'na teşekkür ederiz.

yapılmış bir değerlendirme metninin de yer aldığı, Türkçe yazılmış ayrıntılı bir kataloğa hâlâ ihtiyaç olduğu görülmüştür. Bu ihtiyaca dayanarak Saray'ın kitap hazinesinin musavver ve müzehhep iki *Câmi 'ü t-Tevârih* nüshasının yıllar önce hazırlanmış kataloğunu, yeni bilgiler, yorumlar ve son araştırmalarla birlikte değerlendirerek yayınlamaktayız.

Bir tarih kitabının yeniden inşası: Hazine 1653¹⁴ (F. 1-8) Ek: I

Konusu: Aşağıda ayrıntılı tartışılacağı gibi bu nüshanın bölümlerinin bir kısmı 14. yüzyıl başlarında İlhanlı veziri Reşideddin'in yazdığı metni, bir kısmı da Hafız Ebru'nun 15. yüzyılın ilk yarısı ortalarında Şahruh'un emriyle yazdığı metni içerir.¹⁵ İçinde insanlığın yaratılışı, İslam öncesi İran, Hazreti Muhammed ve halifeler, Gazneliler, Selçuklar, Harzemşahlar, Salgurlular, Magrip ve Mısır, İsmaili, Oğuzlar, Çin, Efrenc ve Hind tarihi bölümleri vardır.

Cildi: 55.6 x 38 cm. Miklepsiz cildin dış kabı kırmızı renk deridir. Ön ve arka dış kabının üzerinde Sultan II. Abdülhamid döneminde (s. 1876-1909) Yıldız Sarayı'nda tesis edilen kütüphanenin alâmetleri vardır. Cildin ön dış yüzünde ortada Sultan II. Abdülhamid'in tuğrası ve sağ boşluğu içinde "el-Gazi" unvanı yer alır. Tuğranın üst kısmında ay ve yıldız vardır. Tuğranın alt kısmında içi sarmal dallarla bezemeli üçgen biçimli iki süslemenin arasına eserin içinde bulunduğu kütüphanenin adına işaret eden "Zülvecheyn-i Kütüphâne-i Hümâyûn" ibaresi yazılmıştır.¹⁶ Cildin arka yüzünde üstte "Hazine-i Hümâyûn'dan mevrûd âsârdandır" (Hazine-i Hümâyûn'dan gelen eserlerdendir) ibaresi görülür. Bu ibare, kitabın Topkapı Sarayı'ndan gittiğinin kesin kanıtıdır. Bu ibarenin altına mekik biçimli altınla bir süsleme yapılmış, bunun altına ön yüzdeki gibi üçgen biçimli iki bezemenin arasına, eserin ismine işaret eden, Farsça metinli tarih kitabı anlamında "Farsî el- ibare risâle-i tarih" ibaresi, onun da altına "numero 36" (eserin numarası) yazılmıştır. Cildin ön dış kabının köşelerine bitkisel süsler yapılmış tüm yazılar ve süslemeler kalıpla yapılmış sonra altınla boyanmıştır. İç kaplara muare benzeri dalgalı desenli Avrupa işi pembe renkli kâğıt kaplanmıştır.¹⁷

14 Ettinghausen, "An Illuminated Manuscript,"; İnal, "The Fourteenth Century,"; İnal, "Miniatures in Historical,"; Ghiasian, *Lives of the Prophets*, 62-310.

15 Ghiasian, *Lives of the Prophets*, 58-59. Hafız Ebru, H.1653'ün ilk satırında (y. 1b) eseri *Kitâb-ı dâstânha-i mecmu'* şeklinde niteler.

16 İki arada olan, iki tarafı da kullanılabilen veya karşılıklı anlamına gelen zülvecheyn, Yıldız Sarayı'nda birinci dış avlu ile iç bahçe arasında uzanan ve günümüzde müze olarak kullanılan dar ve uzun bina, yani Kütüphâne-i Husûsî olmalıdır.

17 Sultan II. Abdülhamid döneminde Yıldız Sarayı'nda tesis edilen kütüphâne, müzehâne ve mücellithâne ile ilgili ayrıntılı çalışma yapılmamıştır. Mevcut fotoğraflar Kütüphâne-i Husûsî ve Kütüphâne-i Hümâyûn isimli kütüphane binalarının iç ve dış görüntüleri ile ilgili bilgi verdiği gibi mevcut bir suluboya resim de Yıldız Sarayı'nda bir Müzehâne'nin tasarlandığına işaret eden ve musavver ve müzehhep kitapların ve başka müzeli eserlerin Müzehâne'de sergilenişini gösteren nadide bir belgedir: Haz. Selmin Kangal, *Padişahın Portresi. Tesâvir-i Âli Osman* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000), kat. 177, 532-533; Zeren Tanındı, *Yazıda Âhenk ve Renk. Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonundan Sanatlı Kitaplar, Belgeler ve Hüsn-i Hatlar* (İstanbul: Vehbi Koç Vakfı, 2019), 29-31. Yıldız Sarayı'nın tasfiyesi sırasında listelenen mücellit aletleri ve bu kütüphanelerden günümüze gelen kitapların ve albümlerin ciltlerinin tasarımı Yıldız Sarayı'nda teşkilatlı bir mücellithanenin varlığına işaret eder. 1909'da başlayan tasfiye süreciyle ilgili yapılan son yayınlar Yıldız Sarayı Kütüphanesi'nin akıbetiyle ilgili bilinenleri zenginleştirmiştir. Bu bilgilere dayanarak, sanatlı kitapların Yıldız'a

1970 yılında H.1653 numaralı kitabın mevcut cildinin şirazesinin bozulduğu ve yapraklarının zarar gördüğü anlaşıldığında eserin dört ayrı cilt haline getirilerek korunmasına karar verilmiştir.¹⁸ Birinci cilde Yıldız Sarayı Kütüphanesi'nin cildi tekrar kaplanmış, diğer üç cilde kestane rengi deriden yeni cilt yapılmıştır.

Yaprakları: 435 yaprak. 54.1 x 38 cm. H.1653 numaralı kitabın metin kısmı incelendiğinde, y. 311b sayfasında olduğu gibi bir kısmının yazı alanı 33.5 x 22.7 cm, y. 332b sayfasında olduğu gibi bir kısmının yazı alanı 37 x 25.3 cm.'dir. Yazı alanı küçük olan sayfalarda bazen metnin yazıldığı ahârlı kâğıdın özgün rengini kaybettiği, rutubet kaynaklı siyah lekeli ve bu durumdaki çoğu sayfanın ve sayfadaki tasvirlerin onarımlı olduğu görülür. Genelde yazı alanı küçük yaprakların 14. yüzyıl başlarına, özgün esere, büyük olanların 15. yüzyıl ilk yarısı ortalarında, Timurlu sarayında elden geçirildiği yıllara tarihlenebileceğini söyleyebiliriz. Metin alanı büyük olan sayfalarda kâğıdın rengi sarımsı krem renktir ve bu sayfalardaki resimlerin etrafında kırmızı rengi solmuş incecek çerçeve vardır. Renkleri farklılaşmış iki kâğıtta da metin nesih hatla 35 satır halinde siyah mürekkeple yazılmıştır. Metin alanı küçük olan sayfalarda başlıklar koyu kırmızı ve siyah renk mürekkep ve kalın uçlu kalemle irice sülüs hatla, 302b, 348a yapraklarındaki gibi Arapça ibareler ise harekeli reyhanî hatla ve siyah mürekkeple yazılmıştır. Yazı alanı büyük 35b, 339a sayfalarında olduğu gibi metin başlıkları da açık kırmızı, bazıları mavi mürekkeple sülüs ve nesih hatla yazılmıştır. Sayfa kenarlarına geçmişte “şeker-renk” adı verilen günümüz Türkçesiyle somon rengi ya da yavruağazı olarak adlandırılan bu renk kâğıtla vassale yapılmıştır.¹⁹ Gelibolulu Mustafa Âli (ö. 1599) 1587 yılında yazdığı

Topkapı Sarayı Hazine-i Hümayûn'undan ve Ayasofya Kütüphanesi'nden 1880'li yılların ortalarında getirildiği, tasfiye sürecinde Topkapı Sarayı ve Ayasofya Kütüphanesi'nden alınan kitapların alındıkları yere gönderildikleri anlaşılır. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki bazı kitapların ciltlerinin *Câmi 'ü't-Tevârih* nüshalarında olduğu gibi Yıldız Sarayı Kütüphanesi'nin alâmetlerini taşıması bunların Yıldız Sarayı'ndan getirilen kitaplar olduğunu gösterir. Topkapı Sarayı'ndan Yıldız Sarayı'na taşınan bazı kitaplar gibi *Câmi 'ü't-Tevârih*'in resimli iki nüshasının mevcut ciltleri çıkarılarak yerine kütüphaneye özgü cilt geçirilmiştir. Önceki ciltler muhtemelen özgün ve nadide ciltler değildi veya fazlasıyla yıpranmıştı. Çünkü Yıldız Sarayı Kütüphanesi'ne gönderilen ve nadide ciltlere sahip bazı kitapların ciltleri çıkarılmadığı gibi onların Sultan II. Abdülhamid'in tuğrasını taşıyan kırmızı kadifeyle veya deriyle kaplı kutu içine konduğu görülür. Yıldız Sarayı Kütüphanesi için: Bülent Bilgin, *Geçmişte Yıldız Sarayı*, (İstanbul: Yıldız Sarayı Vakfı, 1998), 23. Adnan Genç ve Orhan M. Çolak, *Sultan II. Abdülhamid Arşivi İstanbul Fotoğrafları* (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş., 2008), no. 438; Murat Candemir, “Yıldız Sarayı Kütüphanesi Saray'dan Üniversite'ye,” *Tarih Dergisi* 45 (2007), 123-153; M. Hanefi Kutluoğlu ve Murat Candemir, *Bir Cihan Devletinin Tasfiyesi. Yıldız Sarayı Müzesi Tasfiye Komisyonu Defteri* (İstanbul: Çamlıca, 2010), 31, 126-127, 131-132; Murat Candemir, *Son Yıldız Dışerken* (İstanbul: Çamlıca, 2011), 168-171.

- 18 Ghiasian hatalı olarak bu ayrılmanın II. Abdülhamid döneminde Yıldız Sarayı'nda yapıldığını yazmıştır: Ghiasian, *Lives of the Prophets*, 65.
- 19 Şeker-renk kâğıtları ilk defa Filiz Çağman değerlendirmiştir: Filiz Çağman, *Kat'ı. Osmanlı Dünyasında Kâğıt Oyma Sanatı ve Sanatçıları* (İstanbul: Aygaz, 2014), 43-57. 16. yüzyıl ikinci yarısında Safevi sanatçılarının bu renk kâğıdı sanatlı kitapların onarım ve yenileme işlerinde kullandığını gösteren başka elyazmalar da vardır: Zeren Tanımdı, “Codicological Problems of Topkapı Saray Library Jami al-Tawarikh: Refurbishing Activities in the Late Sixteenth Century Safavid Persia” (International Conference on Codicology and History of the Manuscript in Arabic Scrip'a sunulan bildiri, Madrid, 27-29 Mayıs 2010); Zeren Tanımdı, “Safevi-Özbek-Osmanlı İlişkinin Kitap Sanatına Yansıması: Bir Murakka ve Şeyhzade Nakkaş”, *Filiz Çağman'a Armağan*, yay. haz. Lâle Uluç, haz. Ayşe Erdoğan, Zeynep Atbaş, Aysel Çötelioglu (İstanbul: Lâle Yayıncılık 2018), 589-90.

kitap sanatçılarında dair eseri *Menâkıb-ı Hünerverân*'da *kevnî* adını verdiği bir kâğıt türünün Tebriz'de üretilen şeker-renk kâğıt olduğunu belirterek "işlenmesi Tebrizlilere mahsustur" der. *Âli muhayyer* adını verdiği diğer kâğıt cinsinin de şeker-renk olduğunu yazar.²⁰

Kitapta, metinle vassale kâğıdı arasına açık eflatun, turuncu, siyah, açık yeşil, altın ve beyaz renkte cetvel çekilmiştir. Kitapta, b sayfalarında, metnin yazılı olduğu alanların sol alt köşesine bir sonraki sayfanın ilk kelimeleri yazılmıştır. Kitabın sayfalarının birbirini takip etmesini sağlayan reddâde veya müşîr denen bu uygulama çok eskidir ve genelde ilk kelimeler b sayfasında, sayfa kenarında sol altta yer alır. Bu eserde sayfa kenarları yenilenmiş ve koyu pembe kâğıtla vassale yapılmıştır. Bu onarım işi yapılmadan önce sayfa karışıklığını önlemek için tedbir olarak, bir sonraki a sayfasının ilk kelimesi b sayfasında metnin yazıldığı alanın sol alt köşesine yazılmıştır.

101. yaprağın a ve b yüzlerinde cetvel bulunmaz. Bazı bölümlerin ilk sayfasından önceki sayfanın a veya b yüzü tamamen boş bırakılmıştır (y. 148b, 267a, 328b, 342a). Bu boş sayfaların resim yapılmak için ayrılmış alanlar olmadığı, metnin yazılması sırasında bölümlerin belirli olması için ayrıldığı öngörülebilir. Oğuzlarla ilgili bölümün sonunda 389b ve 391a sayfalarında muhtemelen resim için ayrılmış ince kırmızı çerçeveli boş birer alan vardır. Çin tarihinin giriş sayfasında y. 392a, b de sayfa altında ve sayfanın dörtte üçünde boş alanlarda ince kırmızı çerçeve yoktur. Bu boşluklar metin yazılması için boş bırakılmış olmalıdır. Selçuklu tarihi bölümünün sonlarında y. 326b'de metnin üzerinde bir resme ait boya kalıntıları vardır. Bu boyalar İlhanlı dönemi üslûbunda yapıldığı anlaşılan atlı bir figüre ve çadırlara aittir. Dolayısıyla 326b sayfasının karşısında, bugün mevcut olmayan tasvirli bir yaprağın olduğu anlaşılır.

Ketebe kaydı: Kitabın ilk ketebesi y. 148a'da "Kitabın birinci kısmı Hafız Ebru diye çağrılan Herat doğumlu, kesinlikle Bihdadinli²¹, yaratan yüce Allah'ın yardımına muhtaç zayıf kulu olan müellif Abdullah b. Lutfullah b. Abdurreşid'in eliyle 6 Muharrem 829'da (18 Kasım 1425) tamamlandı" anlamında Arapça yazılmıştır. İkinci ketebe kaydı İsmâîlî tarihi bölümünün sonunda yer alır (y. 375a). Ketebe "Adil ve pek yüce efendi, dünya vezirlerinin sultanı, İslam'ın ve müslümanların dayanağı Reşideddin'in -Allah onun devletinin yardımcılarını yüceltsin, ismini aziz kılsın- eserlerinden İsmâîliyye ve Nizâriyye Tarihi, evâhir Cemâziyelâhir 714'de

20 Mustafa Âli, *Menâkıb-ı Hünerverân*, haz. İbnü'l-Emin Mahmud Kemal (İstanbul: Matba'a-i Âmir, 1926), 11; Mustafa Âli, *Menâkıb-ı Hünerverân*, haz. Müjgan Cunbur (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1982), 30; Mustafa Âli, *Mustafa 'Âli's Epic Deeds of Artists. A Critical Editions of the Earliest Ottoman Texts about the Calligraphers and Painters of the Islamic World*, haz. çev. yor. Esra Akın Kıvanç (Leiden ve Boston: Brill, 2011), 175.

21 Ettinghausen, "An Illuminated Manuscript," 32. Bihdadin, doğu İran'da Meşhed'in güneyinde bir köy: Ghiasian, *Lives of the Prophets*, 25. Tarihiçi Hafız Ebru'dan söz eden kaynaklardan, onun Timur'un hizmetinde seferlere katıldığını, Timur'un ölümünden sonra (ö. 1405), Fars'ta İskender Sultan'ın çevresinde olduğunu ve sonra Herat'ta Şahruh'un saray tarihçisi olarak çalıştığını anlıyoruz: Maria Eva Subtelny ve Charles Melville, "Hâfez-e Abru," *Encyclopaedia Iranica*, c. 2 (New York, 2003), 507-509; Priscilla P. Soucek, "Eskandar b 'Omar Şayx b. Timur: A Biography," *Oriente Moderno* 15 (1996), 81; İlker Evrim Binbaş, *Intellectual Networks in Timurid Iran. Sharaf al-Dîn 'Ali Yazdî and the Islamicate Republic of Letters* (Cambridge: Cambridge University Press, 2016) 174; Ghiasian, *Lives of the Prophets*, 45-49.

(1-10 Ekim 1314) el-abdu'l...? el-Hâfız'ın yazısıyla tamamlandı. Hamd onun dostu olan Allah'a, salât ve selâm Allah'ın nebisine ve onun tertemiz ailesine olsun" anlamında Farsça yazılmıştır. Satrançlı kûfi hatla, siyah mürekkeple Arapça yazılmış üçüncü ketebe ise *Târîh-i Efrenc*'in sonunda yer alır (y. 421b). "*Târîh-i Efrenc*'in yazım işi (kitâbeti) Hafız Ebru diye çağrılan (Tanrı'nın fakir kulu) Abdullah b. Lutfullah'ın eliyle Şaban 829'da (Haziran-Temmuz 1426) tamamlandı" anlamındadır. Kûfi yazının alt kısmına, dîvânî (kadim ta'lik) hatla bu ketebe kaydı tekrarlanmış ve tarih rakamla yazılmıştır.²²

Diğer kayıtlar ve mühürler: Y. 1a da tezhipli madalyonun içine, altın zemine altın sülüs hatla Timurlu hükümdarı Şahruh'a (s. 1405-1447) Farsça ithaf kaydı: "Büyük ve saygı değer Şahruh Sultan'ın hazinesi için hazırlandı" anlamındadır (F.1). Aynı sayfaya, krem rengi ahârlı kâğıda Şahruh'un yuvarlak mührü de basılmıştır. Sultan Şahruh'un ismi Keşmir padişahının tahta çıkmasını betimleyen resimde, iç mekânın duvarında üstte uzanan kitabe de geçer (y. 429b). Kitabe "En büyük sultan, milletlerin sahibi ve idarecisi, Arap ve Acem hükümlerinin mevlâsı, yeryüzünün tamamında Allah'ın gölgesi, toprak ve suyun (karalar ve denizlerin) kahramanı, Sultan b. Sultan Şahruh Bahadır Han. Allah onun mülkünü ve saltanatını ebedi kılsın." anlamında Arapça beyaz sülüs hatla mavi zemine yazılmıştır. Ancak resmin konusu ilerleyen satırlarda anlatılacağı gibi Sultan Şahruh ile ilgili değildir.

Y. 1a'da, sayfanın sol kenarında, şeker-renk vassale kâğıdı üzerine Osmanlı Sultanı III. Ahmed'in (s. 1703-1730) 1115 (1703) cülûs tarihini taşıyan badem biçimli mührü de basılıdır.²³ Türkçe "Farişi kırmızı vassaleli tarih budur" ibaresi de bu sayfanın ahârlı krem rengi kâğıdı üzerinde üstte yer alır. Y. 148b'ye sol alt köşeye ahârlı kâğıda Farsça olarak "ikinci kısım" sözleri yazılmıştır. Y. 410a'da Çin Tarihi bölümünün sonundaki sayfa boşluğuna Farsça ta'lik hatla yazılmış bir metin vardır. Bu metnin Türkçesi şöyledir:

"Bu tarih Emîr-i Âdil Çoban - kabri tertemiz olsun - hakkındadır. Çoban ki İran ülkesini zapt etti ve Mısır'dan Zebulistan sınırına kadar (olan yerleri) aldı. Arap yılının altı yüz doksan ikisinde (?)b ahtının kutlu yıldızı Gazan'ın devletini tuttu. Bütün cihan halkı ona tabi oldu. Derbend, Hazar (denizi) ve Allan Çölü'nü ele geçirdi. Talih ve zafer ona yardımcı olunca

Keliran Dağı'nın zorlu kalesini aldı. Yedi yüz yirmi yedi yılında bahtı uğursuzluğa uğradı. Ansızın ilâhî talihî gerçekleşerek, Herat şehrinde vefat etti."

22 Ettinghausen, "An Illuminated Manuscript," 31, 1, 2; Ateş, *Rasîd al-Dîn*, III, IV. Üç ketebe için: Ghiasian, *Lives of the Prophets*, 72-74.

23 Şahruh'un mührü Topkapı Sarayı Kütüphanesi'ndeki şu kitaplara da basılmıştır: H.1479: y. 95a, 221a; H.1510: y. 6a, 222a, 377a; B.282: y. 1a, 938b: Çağman ve Tanındı, "Osmanlı Safevi İlişkileri," 51; Çağman ve Tanındı, "Remarks on Some Manuscripts," 138. Bu mührüle ilgili: Marianna Shreve Simpson, "At the Outset of Illustrated Shahnama Manuscripts: The Volume Dated 731/1330 in the Topkapı Sarayı Müzesi, İstanbul," *The Arts of Iran in Istanbul and Anatolia. Seven Essays*, haz. Olga M. Davidson ve Marianna Shreve Simpson (Cambridge ve London: Harvard University Press, 2018), 22. Sultan III. Ahmed'in badem biçimli mührü Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nin, özellikle Hazine ve III. Ahmed bölümlerine kayıtlı çok sayıda kitaba basılmıştır. III. Ahmed'in mührüleri ve III. Ahmed Kütüphanesi ile ilgili: Zeynep Atbaş, "Topkapı Sarayı Kitap Hazinesinden Büyük Bir Koleksiyon: Sultan III. Ahmed/Enderûn Kütüphanesi," *ICTA: 16th International Congress of Turkish Art Proceedings/16. Uluslararası Türk Sanatları Kongresi Bildiriler*, 3-5 October/Ekim 2019, (Ankara: baskıda).

Bu metinden Çoban'ın 692'de (1292-93) Gazan ülkesi için topraklar fethettiğini, ancak 727'de (1326-27) bazı tersliklerin olduğunu ve Herat'ta aniden vefat ettiğini anlıyoruz. Bu satırlarda adı geçen Çoban (ö. 1327), İlhanlı hükümdarı Ebu Said döneminin (s. 1316-1335) ünlü bir devlet adamıdır ve Ebu Said'in kardeşi, Sultan Olcayto'nun kızı Satı Bey (1338'de hayatta) ile evlidir.²⁴ 410b yaprakta ahârlı kâğıda düzgün olmayan bir not, ismi İremşah? olan birine ait doğum tarihiyle ilgilidir. Hâce Ebu'l-Hayr el-Harezmi'nin evâhir Rebîülevvel 742 (21-30 Ağustos 1341)'de yazdığı Farsça nota göre, İremşah? 27 Safer 742 (12 Ağustos 1341)'de Hoy şehrinde, ismi okunamayan birine ait bağ köşkünde doğmuştur. Aynı sayfanın alt kısmına ahârlı kâğıda okunması güç bir yazıyla bir önceki sayfadaki Çoban ile ilgili metin tekrar yazılmıştır.

Tezhipleri: Y. 1a'da yukarda bahsedilen içinde ithaf kaydının olduğu madalyon tezhip (F.1) ve 1b'de unvan tezhip vardır (F.2). Unvan tezhibin ortasına Farsça "Esirgeyen bağışlayan (Allah) adıyla" sözü kûfi hatla beyaz mürekkeple yazılmıştır. Y. 1a ve y. 1b tezhipleri 1420-30 civarında Herat Timurlu nakkaşhanelerinde görülen üslubu yansıtır. 6b, 375b, 391b, 422b yapraklarında haşiyeli unvan tezhip bulunur (F. 3). 326b, 329b, 411b yapraklarda bulunan unvan tezhipler desen halindedir, boyanmamıştır. Y. 267b ve 342b'de unvan tezhip için alan ayrılmış ancak yapılmamıştır. Y. 1a ve 1b tezhipler dışında, desen halinde olanlarda dahil unvan tezhiplerin hepsi Safeviler dönemine, 1590 civarına tarihlenebilir.

Tasvirleri: Kitapta 143 tasvir vardır. Bazı tasvirler sayfaya bir adet, bazen üst ve altına olmak üzere iki adet yerleştirilmiştir. Bunlar tek tek toplam tasvir sayısına dahil edilirken, Çin tarihi bölümündeki tasvirler, resimli tek sayfa olarak bu sayıya dahil edilmiştir. Ek 1'de üsluplarına göre A, B, C ve D olarak sınıfladığımız resimlerin konuları sunulmuştur. Aşağıdaki satırlarda bu üslup gruplarına giren tasvirlerin hangi coğrafi bölgede ve ne zaman yapıldıkları konusundaki düşünceler aktarılacaktır:

A.²⁵ (F. 3-4) Bu grup resimleri yapan musavvirlerin bir kısmı insan ve hayvan figürlerini, incecik kırmızı çerçeveli dar resim alanına oranla çok iri betimlemiştir. Resimlerin çoğunun dıştan enli altın çerçeve içine alındıkları, bazı resimlerde bu çerçevenin figürlerin ayaklarının üzerinden geçtiği görülür (y. 170b, 303b). Bazı resimlerde kırmızı çerçeveyle onun dışındaki enli altın çerçeve arasında dar bir boşluk kalmıştır (y. 358b, 360b, 378b, 384a). Bu haliyle tasvirler sanki daha geniş bir alan için tasarlanmış gibidir. İnce kırmızı çerçevenin dış kısmında boyanmamış dar boşluk olması, tasvirlerin bir kalıptan buldukları yere aktarıldığını ve sonra boyandığı ihtimalini akla getirir (F. 4). Mavi, mor, yeşil, koyu kırmızı, kestane rengin tonlarında boyanmış kumaşlar bol kıvrımlıdır. Giysilerin biçimleri, başlıklar figürlerin sosyal statülerini, kültürel kimliklerini belirtecek şekilde çizilmiştir. Taht, tabut gibi nesnelerin yüzeyi iri rumîler ve hatayî çiçekleriyle süslüdür. Yerdeki halılar zikzak desenlidir. Enli eğimli çizgiler

24 Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar," *Selçuklu Araştırmaları Dergisi* 1 (1969), 81-90; Charles Melville ve Abbas Zaryâb, "Chobanids," *Encyclopaedia Iranica*, c. 5 (New York, 1992), 496-502.

25 A grup resimlerin ayrıntılı üslup incelemesini ilk defa Güner İnal yapmıştır: "The Fourteenth Century,"; İnal, "Artistic Relationship,".

veya v harfi şeklinde bantlar, iç mekânlardaki sütunları süsler. İç mekânlarda resim alanının üst kısmında veya kapı açıklıklarında bol dökümlü perdeler vardır. Tonlamalar yapılarak gövdeleri boyanmış ağaçların bütünü resimde gösterilmemiş, ya eğilen yapraklı bir dalı veya tamamen gövde kısmı veya gövdeyle birlikte dalların başlangıç yerleri betimlenmiştir. Bazı resimlerde doğada hareket halindeki figürlerin bastıkları zemin kademeli olarak çizilmiş ve tonlamalı renklerle boyanmış yapraklı bitkiler yerleştirilmiştir (y. 378b). Nehirlerin akışını ifade etmek için, yüzey mavi rengin tonlarında boyanmış, suyun köpüklü, dalgalı hali beyaz renkle, bol kıvrımlı, dairevi çizgilerle ifade edilmiştir (y. 347a, 384a). Koşan hayvanların hareketlerinin hızını, ayaklarından çıkan toz bulutunu veya sisli bir ortamı ifade etmek için resmin fonu açık mavi renkli geniş kıvrımlı, dairevi biçimlerle kaplanmıştır (y. 165b, 169a). Çoğu resimde ise tasvirlerin fonu boş bırakılmıştır. 14. yüzyıla ait sayfaların ve bu sayfalardaki resimlerin çoğu zarar gördüğü için onarılmıştır (y. 280a, 299b, 313a). Tasvirlerde, y. 356a'da olduğu gibi istenmeyen kişileri betimleyen figürlerin baş kısımları veya yüzleri karalanarak tahrip edilmiştir. Bu durumda olanların onarımına gidilmemiştir. Ancak, aşağıda **B** grubu tartışılırken açıklanacağı gibi, kasıtsız, sebebi bilinmeyen, belki yırtılma, sıvı bulaşması gibi ayrıca ağır tahribata uğramış resimlerde onarım yapılırken, tahrip olan figür yüzlerinin yenilediği anlaşılır (y. 367b, 369a, 370a, 370b, 371b, 372b). Bazı resimler alttan ve kenardan çerçevenin dışına taşacak şekilde tasarlanmış, koyu pembe sayfa kenarı yapılırken taşan kısım sayfa kenarına ustalıklarla yerleştirilmiştir. **A** grubundaki tasvirler 1314 civarında Rab'-ı Reşîdî'de yapılmış olmalıdır. Ancak bu resimler aynı dönemde yapılmış olsa bile, 316a, 335a'da olduğu gibi hepsinin aynı elden çıktığı söylenemez.

A+B. (F. 5) Y. 367b-372b arasında yer alan altı resimde görüleceği gibi (y. 367b, 369a, 370a, 370b, 371b, 372b) bu gruptaki tasvirlerde figürlerin baş kısmı ve bazı yerlerin boyanması dışındaki özellikler **A** grup ressamının işidir. Figürlerin yüzleri incelendiğinde bunların aşağıda üzerinde durulacak olan **C** grup tasvirleri yapan sanatkârın elinden çıktığı anlaşılır. **B** grubu resimler ve resimlerin bulunduğu yapraklar incelendiğinde de sayfaların kötü şartlarda bulundurulması dolayısıyla bir tahribatin olduğu **A** grubu resimlerin çoğunda olduğu gibi yüzlerin de kasıtlı olarak tahrip edilmesi sonucunda tahribatin boyutunun daha da arttığı anlaşılır. İşte bu sebeplerden dolayı **A+B** grubu resimlerinde en fazla tahrip olan baş kısım ve bazı boyamalar 1426-30 arasında Herat'ta yapılmış olmalıdır.

C. (F. 6-7). Bu grupta resimlerde boyalar tonlama yapılmadan düz sürülmüştür (y. 128a). Dış mekânda çivit maviye boyalı gökyüzü, süngerimsi çıplak dağlar, yapraklı ve çiçekli bitki kümeleri vardır (y. 416a). Figürler kültürel kimliklerini belirten başlıklar giyerler. Bazı resimlerde yerde, konturu düğümlü karelerle süslü halı serilidir (y. 71a). Kimi resimler **A** grubunun bazı resimlerinde olduğu gibi, incecik kırmızı çerçeve içinde betimlenmiş, vassale kâğıdının enli altın çerçevesi ile arada daracık boşluk bırakılmıştır (y. 377a, 382a, 386b, 387a). Bu tarzda olan resimler 14. yüzyıl metinlerinin yazılı olduğu sayfalarda yer alır ve eski metin sayfalarında boş olan resim alanlarına **A** grubu resimlerinin bazısında olduğu gibi (**F. 4**) kalıpla

yapılmış olmalıdır (F. 6-7). Resimlerin çoğu da iki yandan enli altın çerçeveye kadar dayanır (y. 9a, 19a). Bu grup resimler arasında y. 71a ve y. 154a geniş resim yüzeyinde iri figürlerle çalışılmıştır ve resimde fazlasıyla boya döküntüsü vardır. C grubu resimler 1426-30 arasında Herat'ta yapılmış olmalıdır.

D. (F. 8) Bu gruptaki resimlerin büyük bir kısmı Çin tarihi ile ilgili bölümde yer alır. Kırmızı, mavi, yeşil, mor, firuze, sarı rengin tonları koyudan açığa doğru sınır çizgisinden başlayarak giysilerde kullanılmıştır. Çin modasını yansıtan giysiler bol dökümlüdür ve dökümlü halini belirginleştirmek için tonlamalı boyanmıştır. İnce, uzun zarif figürlerde şapkalar, ayakkabılar, saçlar siyah renktedir. D grubu tasvirler İlhanlı dönemi resimlerinden esinlenerek veya onları kopya ederek 1426-30 arasında Herat'ta yapılmış olmalıdır.

Kitapsever Ferhad Han Karamanlı'nın tarih kitabı: Hazine 1654²⁶ (F. 9-20)

Ek: II

Konusu: Kitap, İlhanlı veziri Reşideddin tarafından dünya tarihi olarak Farsça yazılan *Câmi 'ü 'l-Tevârih*'tir. İçinde insanlığın yaratılışı, İlk peygamberler, İslam öncesi İran ve Hazreti Muhammed ve halifeler, Gazneliler, Selçuklar, Harzemşahlar, Oğuzlar, Çin, İsrail oğulları, Efrenc (Frenk) ve Hind tarihi bölümleri vardır ve bölümlerin tamamına yakını 14. yüzyıl başında Reşideddin döneminde yazılmıştır.²⁷

Cildi: (F. 9) 58 x 39 cm. Eserin cildi H.1653 gibi tasarlanmıştır. Ondan farklı olarak arka dış kapakta üçgen biçimli iki bezemenin arasına, eserin ismine işaret eden ibare, Farsça metinli tarih külliyatı anlamında "Farsî el- ibare târih-i cevâmî" şeklinde yazılmış, onun da altına "numero 35" (eserin numarası) kaydedilmiştir.

Yaprakları: 350 yaprak. 54.7 x 38 cm. Eserin ketebesinde (y. 350a) kitabın 375 yaprak olduğu yazılıdır. Dolayısıyla eserden 25 yaprağın eksik olduğu anlaşılır.²⁸ Açık eflatun, turuncu, siyah, açık yeşil, altın ve beyaz renk cetvelli yazı kısmı 36.2 x 25.4 cm boyutlarındadır. Boş sayfalar da dahil tüm sayfalar cetvellidir. Metin krem renk ahârlı kâğıda nesih hatla 31 satırdır. Başlıklar kırmızı mürekkeple nesih, sülüs ve tevkî hatla bazı önemli satırlar kalın uçla ve koyu siyah mürekkeple sülüs ve reyhânî hatla yazılmıştır. Nesih hat bazı sayfalarda farklı elden çıkmış izlenimini uyandırır ve bu husus çanaklı harflerin yazılışında kendini daha iyi gösterir. Bu farklılıklar kitabın farklı zamanlarda farklı hattatlar tarafından istinsah edildiği izlenimini uyandırır. Söz başlarının kırmızı mürekkepli yazılarının bazıları 15. yüzyılda yazılmış olabilir. Yukarıda H.1653 numaralı ciltte söz edildiği gibi sayfa kenarları şeker-renk kâğıttır. 224b sayfasının alt kısmındaki boş yer muhtemelen tasvir için ayrılmıştır. Y. 237a'da cetvel çekilmiş alan ve 237b'deki unvan tezhibinin arkasına rastlayan üst kısım da boştur. 251a sayfasının üst

26 İnal, "Some Miniatures ,"; Ghiasian, "The Topkapı Manuscript".

27 Ghiasian, bilinenlerin aksine bu nüshanın metninin tamamının Reşideddin döneminden olmadığını, bazı metin sayfalarının 15. yüzyılda eklendiğini ileri sürer: Ghiasian, "The Topkapı Manuscript," 404.

28 Eserin eksik sayfaları için: Ghiasian, *Lives of the Prophets*, 37-38; Ghiasian, "The Topkapı Manuscript," 403-404.

kısmına Çin tarihinin başlığı siyah mürekkeple ve nesih hatla yazılmış, geri kalan alan boş bırakılmıştır. 272a sayfasına mavi celi sülüs hatla sadece “Târih-i Benî İsrâil” sözü yazılmış geri kalan kısım boş bırakılmıştır. 295a sayfası da boştur. Bazı boş alanların resim yapılmak için ayrılmış alanlar olmadığı bellidir. 251a, 272a, 295a yapraklarında da boş alanın, H.1653'te olduğu gibi metnin yazılması sırasında bölümlerin belirli olması için ayrıldığı öne sürülebilir.

Ketebe kaydı: Y. 350a: Kitabın son yaprağındaki ketebe “*Câmi 'ü't-Tevârih* kitabının yazım işi (kitâbet) yüce tanrının yardımıyla tamamlandı. Allah sahibine mübarek ve hayırlı; bütün Müslümanlara faydalı kılsın. Allah'ın yardımı ve gösterdiği güzel kolaylıklarla yazılması-istinsahı? (tahrîr) 3 Cemâziyelevvel 717'de (14 Temmuz 1317) bitirildi. *Câmi 'ü't-Tevârih*'in varaklarının tamamının sayısı üç yüz yetmiş beştir. (Doğrusunu) Allah bilir” anlamında Farsça başlayan, Arapça devam eden cümleler içerir.²⁹

Diğer kayıtları: y. 1a (F. 10). Tezhipli zahriye içine Arapça ve Farsça sözlerle altın sülüs hatla yazılan ibare “Ezici (yok edici) saltanatın yüce, güzel vekili, devletin yardımcısı, yüce hakanlık makamının taşıyıcısı, parlayan saltanatın koruyucusu Ferhad Han Karamanlı'nın kütüphanesi için hazırlandı. Allah onun devletini kıyamet gününe kadar daim kılsın, bütünüyle tamamlandı.” anlamındadır.³⁰ Tezhipli zahriyenin sol üst kısmında Türkçe ta'lik hatla yazılmış “Bu, Sultan Muhammed Hüdabende el-Cengizî'nin devletinin veziri Hâce Reşideddin Fazlullah'ın *Câmi 'ü't-Tevârih* kitabıdır. O, 718 (1318) senesinde şehit olarak vefat etti” ibaresi ahârlı kâğıtta yer alır. Aynı sayfada sağda ahârlı kâğıt üzerinde silik yuvarlak bir mühür izi vardır. Kimi metin sayfalarına üzeri sonradan altınla kapatılmış mühür basılmıştır (y. 1b, 24b, 35a, 56b, 64b, 75a, 91a, 95a, 109a, 131b, 147b, 172a, 190a, 198a, 198b, 213a, 216b, 223a, 247a, 264a, 287a, 292a, 294b, 295b, 313a, 314a, 320a, 332a, 336a, 350a). Mühürlerden üstünün boyası silinmiş olanlarda (y. 287a, 295b) “vakf-ı Saffiyye-i Safaviyye 'âsitâne-i mübârek 1017” [Safevî Safiyye vakfı, mübarek âsitânesi 1017 (1608)] ibaresi okunur. Dolayısıyla bu mühürlerin Erdebil'de Safevi devletinin cediti Şeyh Safiyyüddin İshak Erdebilî'nin (ö. 1334) âsitânesinin vakıf mühürü ve kitabın da âsitâneye vakfedilen kitaplarından biri olduğunu anlıyoruz³¹ (F. 11). Bu mühürlerden

29 Ateş, *Rasîd al-Dîn*, II; Jahn, *History of India*, 94.

30 Bu zahriyenin içeriğinden ilk defa söz eden Çağman ve Tanındı olmuştur: Çağman ve Tanındı, “Remarks on Some Manuscripts,” 139-140; Çağman ve Tanındı, “Osmanlı Safevi İlişkileri,” 53-55. Ferhad Han için daha fazla bilgi ilerleyen satırlarda yazılacaktır.

31 İran Azerbaycanı'nda yer alan Erdebil'de mutasavvıf Şeyh Safiyyüddin'in ziyaretgâh haline gelen kabri çevresinde içinde Şah İsmail'in türbesini de barındıran bir tür külliye oluşmuştur: Alexander H. Morton, “The Ardabil Shrine in the Reign of Tahmasp I, part I,” *Iran* 12 (1974), 31-64; Alexander H. Morton, “The Ardabil Shrine in the Reign of Tahmasp I, part II,” *Iran* 13 (1975), 39-58; Kiswar Rizvi, *The Safavid Dynastic Shrine: Architecture, Religion and Power in Early Modern Iran*, (London: I.B. Tauris, 2011). Şah I.Abbas (s. 1587-1629) bu kutsal mekâna yani âsitâneye çoğu müzehhep ve musavver kitaplar vakfetmiş; vakfedilen kitaplara da âsitânenin vakıf mühür basılmıştır: Çağman ve Tanındı, “Remarks on Some Manuscripts,” 140; Çağman ve Tanındı, «Osmanlı Safevi İlişkileri,” 53; Marianna Shreve Simpson, *Sultan Ibrahim Mirza's Haft Awrang. A Princeley Manuscript from Sixteenth-Century Iran* (New York ve London: Yale University Press, 1997), 34-35; Osman G. Özgüdenli, “Şeyh Safi'u'd-din Erdebilî'nin Türbesinde Bulunan Kitaplar,” *Ortaçağ Türk İnan Tarihi Araştırmaları, Turco-Iranica* (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2006), 375-387. Osman G. Özgüdenli, “İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Farsça Yazmaların Öyküsü: Bir Giriş,” *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXVII/43 (2008), 31-35.

ikisinin kitabın koyu pembe renkli vassale kâğıdı üzerine basılı olması da kitabın Erdebil’de vassaleli durumda olduğunu gösterir (y. 198b, 350a).

Tezhipleri: Y. 1a (F.10). Burada ortasında yukarıda belirtildiği gibi eserin Ferhad Han Karamanlı için hazırlandığını belirten sözlerin yazıldığı yıldız biçimli bir tezhip vardır. Tezhibin kartuşları etrafında sıralanan kanatlı rumilerden anlaşılacağı üzere tezhip üstat bir elden çıkmıştır. Bu tezhibin alt ve üst kısmında orta kısımdakinden farklı üslupta yapılmış yatay dikdörtgen şeklinde uzanan tezhip yer alır. Yatay dikdörtgen biçimindeki tezhipler üstat olmayan biri tarafından eklenmiş ve etrafına koyu pembe renkte çerçeve yapılmıştır. Bu eklenti, tezhibin ortasındaki kartuşun boyasının altından kısmen görünen ancak tam olarak okunamayan ve hat becerisi alt seviyelerde olan birinin siyah mürekkeple yazdığı ibarelerin kapatılması için sonradan, muhtemelen Osmanlı sarayına getirilmeden önce, belki Erdebil’de, mühürlerin üzerinin kapatılması işiyle eş zamanlı olarak yapılmış olmalıdır.³² Kitapta bazı bölümlerin ilk sayfaları üstat bir elden çıkmış haşiyeli unvan tezhibiyle süslüdür (y. 1b, 168b, 198b, 237b, 251b, 272b, 295b, 328b), (F. 11). Y. 1a sayfasındaki yıldız biçimli zahriye tezhibi de dahil unvan tezhiplerin hepsi Safevi dönemine 1590 civarına atfedilebilir.

Tasvirleri: (F. 12-20) Eserde 204 tasvir vardır. Bazı tasvirler sayfaya bir adet, bazen üst ve altta olmak üzere iki adet yerleştirilmiştir. Bunlar tek tek toplam tasvir sayısına dahil edilirken, Çin ve Efrenc tarihi bölümündeki tasvirler, resimli tek sayfa olarak bu sayıya dahil edilmiştir.

Tasvirler incelendiğinde farklı üslup özelliklerine sahip oldukları, dolayısıyla aynı musavvirin elinden çıkmadığı gibi, farklı dönemlerde, farklı coğrafi bölgelerde yapıldıkları da anlaşılır. Aynı üslup özelliği gösteren resimlerin çoğunun, peş peşe gelen sayfalara yapıldıkları görülür. Aşağıda resimleri üsluplarına göre gruplara ayırarak, hangi coğrafi bölgede ve ne zaman yapıldıkları konusundaki düşünceler aktarılacaktır:

A. (F. 12) Eserin ilk üç tasviri bu gruba girer (y. 5a, üstte ve altta, y. 5b). Bu üç tasvirin H.1653’te A grup resimlerin bazısında olduğu gibi incecik kırmızı çerçeve içinde yer aldığı, kenardaki enlice turuncu çerçeve ile arasında dar bir boşluk olduğu görülür (y. 5b). Figürler, sütun gibi mimari öğeler resim alanına göre iri çizilmiş; perde, giysi gibi kumaşlar tonlama yapılarak boyanmış, dökümleri kalın hatlarla belirtilmiştir. El hareketleri, duruşlar, yüzler ifadeci anlayışla betimlenmiştir. Üç resim zamanla yıpranmış görünür, ayrıca boyanma işinin bitirilemediği anlaşılır. Bu resimler kuşkusuz üstat bir sanatkârın elinden çıkmıştır. Sanatçının üslubu H.1653 numaralı eserin A grubunu oluşturan tasvirleriyle yakınlık gösterir. Bu üç resim İlhanlı döneminde 1317 civarında Tebriz’de yapılmış olmalıdır. 5b yaprağında yer alan İbrahim Peygamber figürünün giysisinde ve etrafını saran çiçeklerde görüldüğü gibi bazı boyamalar sonradan 15. yüzyıl başlarında Şiraz’da veya 1425 civarında Herat’ta yapılmış olmalıdır.

B. (F. 13-14) Pervazında enli kitabesi olan yayvan gölgelik (y. 16a), tepesi yuvarlatılmış çadır, duvarların veya binaların dışının tuğla görünümünde çizilmesi (y. 13b, 199b), incecik

32 Ghiasian bu ibareleri kısmen okuyabilmiştir. Bu okumaya göre ibareler eserin Şah I. Abbas’ın vakfi olduğunu işaret etmektedir: Ghiasian, “The Topkapı Manuscript,” 409.

gövdeli uzun ağaçlar, yan yana dizilmiş tepeleri yuvarlatılmış dağlar (y. 9b), iç ve dış mekânda tahtların önüne yerleştirilmiş yüksek ayaklı küçük masalar, tabureler (y. 179b), vazo içinde servi şeklinde kümelenmiş bir buket (y. 10a), beyaz sarıkların başın bir tarafından kulak hizasına doğru eğik hali (y. 181b, 185b), 14. yüzyılın ikinci yarısında Muzafferî döneminde Şiraz'da³³ ve Celâyirî sultanı Şeyh Üveys (s. 1356-1374) döneminde Erdebil ve Karabağ'da hazırlanan bir eserin resimlerinin üslûbundan izler taşıdığı gibi,³⁴ incecik gövdeli uzun ağaçlar, zemini dolduran küme halinde yapraklı çiçekler, geniş kenarlı ve kulak hizasında üçgen çıkıntılı erkek figürlerinin başlıkları, geniş omuzlu, ince uzun gövdeli erkekler (y. 13a), atlı sultanın arkasında şemsiye taşıyan atlı hizmetkâr figürünün çerçeve ile kesilmesi (y. 174a), taht biçimleri (y. 19b, 20b), bazı duvarlarda mavi ile renklendirilmiş motifler (y. 199b), uzun bacaklı atlar, iç mekânda kenarı yuvarlak dilimli havuz, Şiraz'da 1420'den sonra hazırlanan eserlerin resimlerinin öncülere olarak görülebilir (y. 10a, 17a).³⁵ Resimlerin çizim tekniği ve sürülen boya'nın niteliği musavvirlerin nispeten sıradan ustalar olduğuna işaret eder (y. 12b). Uc'un cezalandırılmasını betimleyen tasvir (y. 13a), Uc'un yüzünün betimlenme tekniği, zemini dolduran bitki kümeleri, turuncu rengin tonu ile bu grup resimler arasında özgün haliyle günümüze ulaşmış ender örneklerden biridir (F. 14). Yüz ifadesinin ustaca çizimini gözleri kapalı halde ayakta vefat eden Süleyman Peygamber'de de görüyoruz (y. 18b). H.1654'teki tasvirlerin üçü, diğerlerinin aksine yatay değil, resim alanının dikine yapılmıştır. Bunlardan ikisi B grubunda (y. 13a, 17b, F.14), diğeri E grubundadır (y. 209b). Bu resimleri tasarlayan musavvirin, 15. yüzyılın başlarında Şiraz'da hazırlanmış bir *Mecmua*'nın ve *Zafernâme*'nin resimlerinde olduğu gibi, eni dar boyu uzun dikdörtgen alanda çalışmaya alışık olduğunu dolayısıyla resim alanına uygun yeni bir tasarım yapmaktansa var olan bir çalışmasını işleri hızlandırmak adına, bu alana uygulamada sakınca görmediğini düşünebiliriz.³⁶ Yukarıda da işaret edildiği gibi B grup resimlerin çoğunun 14. yüzyıl sonu Muzafferî Şirazı'nın, 14. yüzyıl sonu, 15. yüzyıl başı Celâyirî Bağdat ve Tebrizi'nin, 15. yüzyıl başı Timurlu Şirazı'nın resim üslûbunun titreşimlerini barındırdığı gözden kaçmaz (y. 9b, 10a, 16a, 184b, F.13). Bu durumda B grup resimlerin bazılarının desenlerinin Celâyirî ve Muzafferî topraklarında çizildiğini bazılarının 15. yüzyıl başlarında Timurlu döneminde Şiraz'da çizildiğini fakat üstat olmayan sanatçılar

33 Karin Adahl, *A Khamsa of Nizami of 1439. Origin of the Miniatures a presentation and analysis* (Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, 1981); Hamid Suleimanov ve Fazıla Suleimanova, *Miniatures Illustrations of Amir Hosrov Dehlevi's Works* (Tashkent: 1983).

34 Filiz Çağman ve Zeren Tanındı, "Selections From Jalairid Books in the Libraries of İstanbul," *Muqarnas*, 28 (2011), 238-247.

35 İnal, "Miniatures in Historical," 105. Bu dönem resim sanatıyla ilgili seçilmiş kaynaklar için: Volkmar Enderlein, *Die Miniaturen der Berliner Baisungur-Handschriften*, (Frankfurt am Main: Insel-Verlag, 1970); Eleanor Sims, "İbrahim Sultan's Illustrated *Zafar-Nameh* of 839/1436," *Islamic Art*, 4 (1990-1991), 175-217; Furuza Abdullaeva ve Charles Melville, *The Persian Book of Kings. İbrahim Sultan's Shahnama* (Oxford: University of Oxford ve Bodleian Library, 2008).

36 Lizbon Gülbenkyan Koleksiyonu, LA.161, y. 65b: Karin Rührdanz, "Illustrated Mesaggges of Love in the Diez Albums," *The Diez Albums. Context and Contents*, içinde, haz. Julia Gonella, Frederica Weis, Christoph Rauch (Leiden ve Boston, Brill, 2016), 518; Sims, "İbrahim Sultan's," 185-194.

tarafından boyandığını ve resimlerin özgünlüğünü kaybettiğini ihtimal olarak söyleyebiliriz.

C. (F. 15-16) Bu grup resimlerde boya tonlama yapılmadan sürülmüştür. Mavi, kahve, lacivert, açık ve koyu yeşil figürlerin giysilerini renklendirmede kullanılmıştır. Kimi iç mekânlarda, resmin üst kenarı boyunca uzanan kenarları dilimli yarım perdeler vardır (y. 59a, 66a, 69a, 275a); dış mekânlarda zeminde cılız otlar, bazen küme halinde çiçekli bitkiler görülür (y. 237b, 252b). Figürler zarif ince ve uzundur. Miraç resminde olduğu gibi bu gruptaki bazı resimler üstat bir elden çıkmıştır (y. 69a) ve resmin benzeri 840'ta (1436) Herat'ta hazırlanan *Miraçnâme*'de görülür.³⁷ Bu grupta dar resim alanındaki figürler küçüktür. Geniş resim alanındaki kalabalık figürlerle oluşan sahnelerde de figürler küçülmüştür (y. 253b). Sayfalardan birinde resim alanı geniştir ve konu az sayıdaki figürle betimlenmiştir (y. 26a). Resimler, muhtemelen 1426-30 arasında Herat'ta yapılmış olmalıdır. Bu sanatkarın işleri H.1653'te C grup altında listelenmiştir.

D. (F. 17-19) Kumaşların dökümlerinin belirlenmesinde uygulanan çizim ve boyama tekniğine A gruba yerleştirdiğimiz özgün resimlerin örnek olduğu bellidir. Kırmızı, mavi, yeşil, mor, firuze, sarı renklerin koyudan açığa doğru tonları sınır çizgisinden başlayarak giysilerde kullanılmıştır. Kimi figürlerin başlıkları A gruptaki figürlerin başlıklarına benzer. Kimi resimlerde zeminler boş bırakılırken (y. 36b), kimilerinde küme çiçekler, fırça darbeleriyle yapılmış otlar, bazen tahtın arkasında ulu bir ağaç görülür (y. 23a). Çin imparatorları bölümünde zeminde çok renkli iri lotus ve şakayıklar, bol çiçekli ve meyveli ağaçlar, ortası delik mantar biçimli kayalar, gökyüzünde alev biçimli bulutlar vardır (y. 257b, 258a). Papa ve imparator resimlerinde zemin boyanmadığı gibi doğa unsurlarına da yer verilmemiştir. İlk defa G. İnal'ın işaret ettiği gibi H.1654'te bazı konuların görsele aktarımında, özgün resimlere sahip Arapça nüshadan kopya yapılmış; ancak musavvir doğa betimlemesinde, figürlerin yüz ifadelerinde, boyama tekniğinde ve renk seçiminde kendi üslubunu yansıtmıştır. 1426-30 arasında Herat'ta yapılmış olmalıdır.³⁸

E. (F. 20) Figürler yuvarlak yüzlü, şişkin yanaklı ve basık şişkin burunludur. Hükümdar figürü huni benzeri başlık giyimlidir ve çoğu özenle yapılmıştır (y. 200b, 206b, 213b, 338a, 339a, 341a). Bazı resimlerde yüzler açık gri renkle boyalıdır. Sultanın maiyetindeki muhtemelen asker sınıfındakiler kulak hizasından üçgen çıkıntılı başlık giymişlerdir. Dış mekânlarda yapraklı ve çiçekli küme halinde seyrek bitkiler yer alır. Süngerimsi dağlar doğa elemanlarından bir diğeridir (y. 341a). Başlık biçimlerinde görüleceği gibi, resimler B grubundaki bazı tasvirlerle de yakın üslup özelliklerine sahiptir (y. 169b, 174a, 181b, 190b, 197a). Tasvirlerden biri resim alanına dikey yönde betimlenmiştir (y. 209b). Yukarıda B grubundaki iki resimde olduğu gibi, muhtemelen ressam elinde hazır bulunan bir tasarımı işleri çabuklaştırmak kaygısıyla bu alana uygulamıştır. Aynı durum, bu gruptaki yatay resim alanına tam yerleşmemiş, küçük ölçüde kalmış iki tasvir için de söz konusu olabilir (y. 217a, 219a). E grup resimlere 15. yüzyılın başlarında Şiraz'da başladığı, sonra 1425 civarında Herat'ta tamamlandığı düşünülebilir.

37 Marie-Rose Séguy, *The Miraculous Journey of Mahomet Mirâj Nâme*, (New York: George Braziller, 1977), pl. 7.

38 İnal, "Some Miniatures," 163-175, 3-17; Blair, *A Compendium of Chronicles*, 98-103, 64-65.

Sonuç

Yukarıda da belirtildiği gibi H.1653 numaralı kitapta iki farklı döneme ait kâğıtlara yazılmış üç ketebe kaydı vardır. Birincisi, İlhanlı döneminin veziri Reşideddin'in yazdığı metne aittir. Bu metin 1314'de hattat el-Hafız tarafından temize yazılmıştır. İkinci ketebe 1425'te ve üçüncüsü 1426'da yazılmıştır. Son iki ketebe kaydına göre metnin oluşturulması ve yazımı, Herat'ta doğmuş, Meşhed yakında Bihdadin'de bulunmuş ve Hemedan'da eğitim görmüş olan Hafız Ebru'ya aittir. Metinlerin yazıldığı kâğıtlar, hatların karakteri, sayfa kenarları, ketebe kayıtları, minyatür üslupları, tezhipler ve mühürler, y. 410a ve 410b'ye yazılan notlar ve cilt incelendiğinde H.1653 numaralı kitapla ilgili varılan sonuç şu şekilde özetlenebilir: H.1653'ün Reşideddin tarafından kaleme alınan metni 1314 yılında el-Hafız'ın hattıyla muhtemelen Tebriz'de yazılmış, metin kısmında tasvir yapılmak için ayrılan alanlara tasvirlerin ya tamamı ya bir kısmı yapılmış veya bir kısmı da boyanmadan desen halinde bırakılmış olmalıdır (**A grubu, F. 3, 4**). Kitapta İlhanlı dönemine ait zahriye ve unvan tezhiplerinden ve eserin özgün cildinden bugün iz yoktur. H.1653'ün 410a sayfasına yazılan ibare kitabın 1326'da devlet adamı ve Olcayto Hüdabende'nin damadı Çoban'ın veya onun ailesinden birinin mülkünde olduğuna, y. 410b'de yazılı bir diğer ibare kitabın 1341 yılında kuzeybatı İran'da Hoy civarında yaşayan birilerinin mülkünde olduğuna işaret eder. Dolayısıyla H.1653'ün, 1326-1341 yılları arasında Kuzeybatı İran'da bulunduğu sırada bütün bir kitap halinde olduğunu söyleyebiliriz. H.1653'te, zahriye (y. 1a, **F. 1**) ve unvan tezhibinin (y. 1b, **F. 2**) üslup özelliği, tezhipli zahriyede yazılan Timurî Sultan Şahruh ile ilgili satırlar, aynı sayfaya basılan bu sultanın kitap hazinesinin mührü ve y. 148a, 421b'deki ketebe kaydında verilen 1425, 1426 tarihleri kitabın 1426'da, Şahruh'un mülkünde ve devletin merkezi Herat'ta olduğunu gösteriyor. Kâğıt cinslerinin, hatların, resimlerin üslup özelliklerinin incelenmesi H.1653'ün, 1341-1426 yılları arasında bilinmeyen sebepten dolayı tahribata uğradığına işaret eden bulguları da ortaya çıkarmıştır. Bu tahribat eserin 14. yüzyıla ait özgün cildinin ve özgün tezhipli sayfalarının tamamen, özgün resimli ve resimsiz sayfalarının da bazısının kaybolmasına yol açmış; bazı sayfalar ve bu sayfalardaki çoğu resim de zarar görmüş olmalıdır (**F. 5**). Timurî dönemi tarihçisi Hafız Ebru da Reşideddin'in bu metnini sayfaları yıpranmış ve eksik halde görmüş olmalıydı. O bu metnin eksik kısımlarını Herat'a geldikten sonra 1426 civarında Şahruh'un emriyle tamamlayarak yeniden inşa etmiştir. Hafız Ebru'nun eklediği metinler Şahruh'un oğlu Baysungur (ö. 1433) için 826'da (1422-23) yazdığı *Mecma'ü't-Tevarîh*'ten alınmıştır. Bu yüzden Tauer ve Ettinghausen başta olmak üzere, bilim insanları H.1653'ü *Mecma'ü't-Tevarîh* olarak adlandırmıştır.³⁹

Hafız Ebru, H.1653'ün eksik ve harap halini ilk kez Fars'ta İskender Sultan'ın çevresindeyken görmüş; eksik sayfalarını ve metnin yazılışını, 1415'ten sonra gittiği ve kitabın da taşındığı Herat'ta 1426'da tamamlamış olmalıdır. Herat'taki musavvirlerin Hafız Ebru'nun yeniden yazdığı sayfalarda resim için ayrılan alanlara resim yaptığını (**C-D grup, F. 6-8**), 14. yüzyıl sayfalarında döneminde yarım kaldığı sanılan bazı resimleri boyadığını veya tahribata uğramış

39 Ghiasian, *Lives of the Prophets*, 48-89.

özgün resimleri onardığını (y. 363a-372b, **A+B grup, F. 5**) ve bu işlerin de 1430 yılı öncesinde bittiğini söyleyebiliriz. Böylece yeniden yaratılan kitabın ilk sayfasına sultanî kitap örneklerinde olduğu gibi Timurlu hükümdar Şahruh'a ithaf kaydı taşıyan tezhipli bir madalyon yerleştirilmiş ve Şahruh'un kütüphanesinin mührü de basılmıştır (**F. 1**). Ancak H.1653 numaralı kitabın sayfa kenarlarına geçirilmiş koyu pembe renk kalın kâğıt ve bazı bölümlerin ilk sayfalarına 16. yüzyıl sonları Safevi üslûbunda yapılmış unvan tezhipleri, kitabın 15. yüzyıldan sonra da olumsuz koşullara maruz kaldığına, 16. yüzyıl sonlarında Safevi topraklarındaki bir merkezde sayfa kenarlarının onarıldığına ve bölüm başlarına tezhip yapıldığına işaret eder.

Câmi 'ü 't-Tevârih' in H.1654 numaralı ikinci kopyasının resimlerinin, tezhiplerinin incelenmesi, zahriye kaydının okunması, H.1653'ün Kuzeybatı İran'dan Hafız Ebru'nun eline nasıl ve nerede geçtiği, H.1653 ve H.1654'ün Osmanlı topraklarına getirilmeden önceki son onarımının kimin hamiliğinde nerede yapılmış olabileceği konusuna açıklık getirmiştir.⁴⁰

Câmi 'ü 't-Tevârih' in H.1654 numaralı nüshasının içerdiği konular, katalog kısmında yazıldığı gibi H.1653 ile hemen hemen aynıdır. Dolayısıyla her iki eserde kimi zaman aynı konular betimlendiği halde resimler birbirinin kopyası değildir (H.1653, y. 12a, H.1654, y. 275a; H.1653, y. 375b, H.1654, y. 237b; **F. 3, 16**). Bugün bir kısmı Edinburgh Üniversitesi Kütüphanesi'nde, bir kısmı Londra Halili Koleksiyonu'nda olan Arapça nüshanın bazı tasvirlerinin Herat'ta yeniden inşa edilen Farsça *Câmi 'ü 't-Tevârih* (*Mecma 'ü 't-Tevârih*) resimlerine ilham kaynağı olması, Heratlı musavvirin İlhanlı meslektaşının bazı tasarımlarını kopya etmesi, Arapça musavver nüshanın da o sırada Herat'ta olduğunu gösteriyor.⁴¹

H.1654'ün son yaprağında yer alan ketebe kaydındaki bilgiye göre eserin yazım işi 14 Temmuz 1317'de İlhanlı döneminde muhtemelen Tebriz'de bitmiştir. Bugün metin kısmında resim için ayrılan alanların baştan ilk üçüne İlhanlı döneminde 1317 yılı dolayında resim yapıldığı (**A grubu, F. 12**), geri kalan sayfalarda resim için ayrılan alanlara resimlerin ve bölüm başlarına tezhiplerin yapılamadığı, bazı bölümlerin başlık yazılarının da yazılamadığı anlaşılır. Resimler üzerinde yaptığımız çalışmada resim için ayrılan boş alanların bazılarında 14. yüzyılın ikinci yarısı, muhtemelen Şeyh Üveys dönemi (s. 1356-1374) Celâyirî Tebriz veya Bağdat ve 14. yüzyıl ikinci yarısı Muzafferî dönemi Şiraz-Yezd resim üsluplarının izlerini taşıyan tasvirlerin, kimisine ise 15. yüzyılın başları Timurlu dönemi Şiraz resim üslubunda resimlerin yapıldığını söyleyebiliriz (**B grup, F. 13-14**). Ancak bu çizimler üstat olmayan kişilerin müdahaleleriyle ya tamamen ya kısmen bozulmuş veya aceleyle boyanıp tamamlanmaya çalışılmıştır. H.1654'teki resimlerin çoğunun ise H.1653'te olduğu gibi, 1426'dan sonra Herat'ta yapıldığını üslup özelliklerinden anlıyoruz (**C-E grubu, F. 15-20**).⁴²

40 H.1653 ve H.1654 numaralı kitaplardaki Safevi döneminde yapılan onarımlara ilk defa F. Çağman ve Z. Tanındı işaret etmiştir: Çağman ve Tanındı, "Remarks on Some Manuscripts," 138-140; Çağman ve Tanındı, "Osmanlı Safevi İlişkileri," 49-55.

41 Ettinghausen, "An Illuminated Manuscript," 30-44; İnal, "Some Miniatures," 163-175; Blair, *A Compendium of Chronicles*, 90-102.

42 H.1654'teki bazı resimlerin Celâyirî bağlantısının ilk yorumu için bkz, Basil Gray, "History of Miniature Painting. The Fourteenth Century," *The Art of the Book in Central Asia*, haz. Basil Gray (London: Serindia Publication,

Herat'ta yapılanların bazılarının İlhanlı döneminde ve geç 14. yüzyıl, erken 15. yüzyılda çizim halinde oldukları, boyamalarının 1425'ten sonra Herat'ta yapılmış olması da muhtemeldir.

H.1654'te, yatay resim alanına dikey yönde betimlenen ikisi **B**, biri **E** grubundaki üç resme dikkat çekmek isteriz (y. 13a, 17b, 209b, **F. 14**). Musavvirin resimleme çalışmalarını çabuklaştırmak için daha önce dikey yönde tasarladığı çalışmalarını yataydaki alana uygulamak istemesinin, üç resmin yatayda değil de, dikey doğrultuda seyredilebilmesine yol açtığını bir ihtimal olarak söyleyebiliriz. İkinci resim, Süleyman Peygamber'in "divanı"nı gösterir.⁴³ Resmin kalitesi beceriksiz müdahalelerle bozulmuş olmasına rağmen, zengin tasarımının sonraki Şiraz örneklerine model olduğu bellidir (y. 17b). Süleyman Peygamber'in efsaneleşmiş kişiliği ile Fars bölgesi arasında yakın bağın olması, 15. yüzyıl ikinci yarısından sonra, fakat çoğunlukla 16. yüzyılda Şiraz'da resimlenen kitapların takdim tasvirlerinde burada görülen tasarımın benzerinde yapılmış Süleyman Peygamber'in "divanı" sahnelerinin sıklıkla yer almasına yol açacaktır.⁴⁴ Sultan Sencer'i tahtta gösteren ve dikeyde seyredilen üçüncü resim (y. 209b), muhtemelen 14. yüzyıl sonu, 15. yüzyılın başlarında desen halinde tasarlanmış ve kısmen boyanmış ancak yarım kalmış, daha sonra kitabın tümünün taşındığı yerde tamamlanmış olmalıdır. Ancak zamanını ve yerini bilemediğimiz bir dönemde ve ortamda figürlerin kıyafetleri ve başlıkları mevcut olanın üzerine yeniden yapılmıştır. Sultan siyah renkli kürklü cübbeli halde, bir sufi şeyhi pozunda, maiyetindekilerin bazıları Mevlevî tarikatı mensuplarının ve Hıristiyan rahiplerinin kılıklarını hatırlatan giysilerle betimlenmiştir.⁴⁵

Musavvirin yoğun çalışmalar sırasında resimleme işini çabuklaştırmak amacıyla resimler üzerinde değişiklik yaptığı düşünülen bir diğer tasvir H.1653'te Keşmir padişahının tahta çıkmasını betimleyen resimde de görülür (y. 429b).⁴⁶ Tahtında oturan padişah ve beraberindekiler konu olan bölge halkına özgü koyu ten renginde tasvir edilmiştir. Resmin bulunduğu sayfadaki metnin konusu ve resimdeki figürlerin etnik görünüşü Sultan Şahrüh ile ilgisi olmadığı halde Şahrüh'un isminin iç mekânın duvarında üstte uzanan kitabe yazılı olduğu görülür (y. 429b). Resim aslında Şahrüh ile ilgili bir metinde kullanılmak üzere tasarlanmış olmalıydı. Nakkaş, resim için ayrılan alanın ölçüsüne uygun yeni bir resim tasarlamak yerine nakkaşhanede mevcut bir taslakta değişiklik yaparak bu alana uygulamış olmalıdır.

Topkapı Sarayı *Câmi 'ü't-Tevârih* nüshalarının Şahrüh'un Azerbaycan'a yaptığı seferler

-
- UNESCO, 1979), 116-117; Timurî ve Türkmen Şiraz bağlantısı için: İnal, "Miniatures in Historical," 105-106.
- 43 Aynı konunun H.1653, y. 71a'da yer alan tasvirinin ikonografisi çok farklıdır: İnal, "Miniatures in Historical," 12-13. H.1653'teki tasvir muhtemelen 14. yüzyılda tasarlanmış ancak yarım kalmış ve Herat'ta 1426-30 arasında tamamlanmıştır.
- 44 Serpil Bağcı, "Takdim Minyatürlerinden Farklı Bir Konu: Süleyman Peygamber'in Divanı," *Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar: Güner İnal'a Armağan*, içinde, yay. haz. Serpil Bağcı (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Armağan Dizisi: 4, 1993), 35-60; Serpil Bağcı, "A New Theme of the Shiraz Frontispiece Miniatures: The Divân of Solomon," *Muqarnas*, 12 (1995), 101-111; Lâle Uluç, *Türkmen Valiler, Şirazlı Ustalar, Osmanlı Okurlar: 16. Yüzyıl Şiraz Elyazmaları* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006), 292-301.
- 45 Ghiasian, bu resmi Osmanlı dönemine atfeder ve hatalı olarak kıyafetleri Osmanlı kıyafetleriyle ilişkilendirir: Ghiasian, "The Topkapı Manuscript," 410.
- 46 Ettinghausen, "An Illuminated Manuscript," 33-34.

sırasında Herat'a götürüldüğü, Hafız Ebru'nun kitapların eksik metinlerini burada yazdığı ve tasvirlerin bir kısmının da Herat'ta yapıldığı araştırmacılar tarafından öngörülmüştü.⁴⁷ H.1653'te ilk sayfadaki Sultan Şahruh'a ithaf kaydı ve Şahruh'un kitap hazinesinin mührü bu öngörüye de güçlendirmiştir. H.1653'ün metin dışı kayıtlarının incelenmesi ve H.1654'ün resimleri üzerindeki üslup çalışması, P. Soucek ve İ. E. Binbaş'ın yayınlarındaki bilgiler her iki kitabın Kuzeybatı İran'dan değil de farklı bir yoldan, Fars bölgesinden Herat'a götürülmüş olabileceği ihtimalini öngörmemize yol açmıştır.⁴⁸ Fars bölgesinin erken 15. yüzyılda politik ve kültürel yönden merkezinde olan Timur'un oğullarından Ömer Şeyh'in (ö. 1394) oğlu İskender'dir (ö. 1415). İskender Sultan adına bu bölgede hazırlanmış çok sayıda sanatlı kitap günümüze gelmiştir.⁴⁹ Timur'un (ö. 1405) ölümünü izleyen ilk on yılda Fars bölgesinde Yezd, Isfahan ve Şiraz'da Timurî dönemi tarih yazımına yön veren Nizameddin Sami (ö. 1411-12), Muineddin Natanzi (ö. 1414'te hayatta), Hafız Ebru (ö. 1430), Şerafeddin Ali Yezdi (ö. 1454) gibi yazarların aynı ortamı paylaştıklarını ve bu isimlerin bazısının da İskender Sultan'ın çevresinde olduğunu biliyoruz. Bu yazarlar görgü tanığı olarak erken 15. yüzyıl Fars tarihiyle ilgili değerli bilgiler aktarırlar.⁵⁰

H.1653'te İlhanlılar'ın ünlü devlet adamı Çoban ile ilgili satırlar ve H.1654'te bazı tasvirlerin 14. yüzyıl ikinci yarısı başları Celâyirî Şeyh Üveys dönemi resim üslubunun, bazı tasvirlerin de Muzafferî dönemi Şiraz resim üslubunun kalıntılarını, hattâ bir kısmının da 1420'li yıllardan sonra Şiraz'da yaygınlaşacak bir üslubun belirtilerini taşıması, iki kitabın ve tasvirli Arapça nüshanın da, erken 15. yüzyılda Tebriz-Bağdat yoluyla bilim insanları ve kitap meraklısı seçkinlerin beraberinde Celâyirîler aracılığıyla Fars'a ulaşmış olabileceğini düşündürür.⁵¹ Celâyirî hükümdarı kitapsever Sultan Ahmed (s. 1382-1410), kendisi gibi çalkantılı ortamda Fars'da hâkimiyetini sürdürmeğe çalışan İskender'i Bağdat'tan desteklemiştir. Himayesinde çalışan nesta'lik hattın ustası Maruf kendi isteğiyle Bağdat'tan İskender'in ülkesine Fars'a

47 Ghiasian, "The Topkapı Manuscript," 403.

48 Sheila Blair Reşideddin'in musavver *Câmi'ü'l-Tevârih* nüshalarının İskender Sultan döneminde Şiraz'da olabileceğinin işaretini vermiştir: Blair, *A Compendium of Chronicles*, 100.

49 15. yüzyılın ilk on beş yılında İskender Sultan'ın etkin olduğu Fars bölgesinde, sanatlı kitap üretiminin zenginliği ve tarih yazımına yön veren bilim insanlarının devlet adamlarıyla olan ilişkileri için: Soucek, "Eskandar b 'Omar Şayx b. Timur". Fars bölgesinde, Timurlu döneminde Şiraz'da sanatlı kitap üretimi için: Elaine Wright, *The Look of the Book. Manuscript Production in Shiraz 1303-1452* (Washington D.C.: University of Washington Press, 2012).

50 Soucek, "Eskandar b 'Omar Şayx b. Timur," 73-74; Binbaş, *Intellectual Networks in Timurid Iran*, 187-198. Nizameddin Sami Fars'a gelmeden önce Celâyirî hükümdarı Şeyh Üveys'in hizmetindeydi: Binbaş, *Intellectual Networks in Timurid Iran*, 173.

51 Çoban ailesiyle Celâyirîliler'in atası Hasan Buzurg arasında: Melville ve Zaryâb, "Chobanids," 496 ve Celâyirîliler'le, Muzafferîler arasında evlilik bağına kadar giden ilişkilerin olduğu ayrıca Muzafferîler'in son temsilcisinin de İskender Sultan tarafından ortadan kaldırıldığı bilinir: Binbaş, *Intellectual Networks in Timurid Iran*, 156-157, 191. Ayrıca Muzafferî dönemi tezhip ve tasvir üslubunun 15. yüzyıl ilk yarısında Şiraz ve Yezd'de yaygınlığını gösteren örnekler günümüze gelmiştir: Adahl, *A Khamsa of Nizami*; Wright, *The Look of the Book*, 48-84, 164-165. Dolayısıyla Celâyirî ve Muzafferî resim üsluplarının titişimlerinin H.1654'ün bazı resimlerinde bulunması şaşırtıcı olmaz.

1409 civarında gelmiştir.⁵² Hattat Maruf'a başka Celâyirî kitap sanatkârlarının da eşlik ettiğini ihtimal olarak söyleyebiliriz.

Reşideddin tarafından yazdırılan ve bir tarih külliyyatı olan bu kitapların yani *Câmi 'ü't-Tevârih*'in dönemin tarih yazarları tarafından çok iyi bilindiğine ve onları etkilediğine şüphe yoktur. Çoğu İskender Sultan'a ithaf kaydı taşıyan hemen hepsi 1410-1414 arasında tamamlanan dönemin sanatlı kitaplarının listesine baktığımızda sayfa sayısı beş yüzü aşan, *Tarih-i Güzide*, *Şehinşahnâme* gibi tarih metinlerini, edebiyat ve astroloji eserlerini içeren külliyyat-mecmuacöng diye isimlendirilen musavver ve müzehhep kitaplar olduğu görülür.⁵³ İskender Sultan için bu tür eserlerin hazırlanmasının programlanmasında Reşideddin'in biri yıpranmış ve eksik sayfalı halde bölgeye ulaşan musavver *Câmi 'ü't-Tevârih* kitaplarının Timurî tarih yazarlarına ve kitap sanatkârlarına ilham vermiş olduğunu 14. yüzyılın sonu, 15. yüzyılın başlarında Fars'ta hazırlanmış eserlerin metinlerini ve tasvirlerini inceleyerek söylemek mümkündür.⁵⁴ Hafız Ebru da etkilenenlerden biri olmalıdır. Büyük ihtimalle İskender Sultan için de böyle sanatlı bir tarih külliyyatının veya mecmuasının yazılmasını tasarlamış olduğunu düşünüyoruz. Nesta'lık hattın üstadı Celâyirîler'den Bağdat'tan göçüp gelen Maruf Bağdadî, bu külliyyatın metnini 42.5 x 32 cm. ebadındaki sayfalara temize çekmeğe başlayacak, Timurlu Mirza İskender için yazılan kitapları resimleyen üstat nakkaşlar bu eser için de çalışacaklardı. Sözü edilen külliyyat bu gün Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde olan *Külliyyât-ı Hâfız Ebru (Mecmû'a-i Hâfız Ebru)*'dur.⁵⁵ Nitekim İskender'in Şahrüh'un emriyle siyaset sahnesinden silinmesi

-
- 52 Wheeler M. Thackston, *A Century of Princes: Sources on Timurid History and Art* (Cambridge: The Aga Khan Program for Islamic Architecture at Harvard University and MIT, 1989), 144.
- 53 İskender Sultan'ın kitap sanatı hamiliği ve döneminde hazırlanan sanatlı kitapların listesi için: Wright, *The Look of the Book*, 82-105, 344, dn. 161,164; Francis Richard, "Un témoignage inexploité concernant le mécénat d'Esqandar Soltan à Esfahan," *Oriente Moderno* 15 (1996), 87-104.
- 54 Norah M. Titley, *Miniatures from Persian Manuscripts. A Catalogue and Subject Index of Paintings from Persia, India and Turkey in the British Library and The British Museum* (London: The British Museum Publications, 1977), kat. 99; Priscilla P. Soucek, "The Manuscript of Iskandar Sultan: Structure and Content," *Timurid Art and Culture: Iran and Central Asia in the Fifteenth Century* içinde, haz. Lisa Golombek ve Maria Eva Subtelny (Leiden: Brill, 1992), 116-131; Blair, *A Compendium of Chronicles*, 100, 68.
- 55 Topkapı Sarayı Kütüphanesi, B.282. Hattatın isminin yazılı olduğu sayfalar: y. 296a, 297b, 652a. Hattat isminin ebced ile verilen kopya tarihleri: y. 296a, 818 (1415-16); y. 652a, 819 (1416-17). Eserin yazılışı ve kopya edilişiyile ilgili diğer tarihler: y. 2b, 820 (1417-18); y. 297b, Receb 818 (Eylül 1415); y. 938a, avâhîr Rebîyülevvel 819 (Mayıs 1416). Mühürler: y. 1a: Sultan III. Ahmed, Sultan Muhammed Hüseyinî (aynı mühür: y. 341a, 620a, 818a, 938b'de), Sultan Şahrüh Bahadır Han (aynı mühür y. 938b'de), Maksud b. Ahmed, Muhammed Miranşah. Silik olduğu için okunamayan üç mühür (y. 1a, 640a, 938b). Kitapla ilgili ayrıntılı çalışma Filiz Çağman ve Zeren Tanındı'nın, 1993-2003 yılları arasında süren yayınlanmamış "Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Minyatürlü Kitaplar Kataloğu"nda yer alır. B.282'nin resimleriyle ilgili son yayın için: Eleanor Sims ve Tim Stanley'in katkısıyla, "The Illustrations of Baghdad 282 in the Topkapı Saray Library in İstanbul," *Cairo to Kabul. Afghan and Islamic Studies presented to Ralph Pinder-Wilson*, haz. Warwick Ball ve Leonard Harrow (London: Melisende, 2002), 222-227. Kitabın tezhip üslubu, hattatı ve tarih kayıtları için: Zeren Tanındı, "An Illuminated Manuscript of the Wandering Scholar Ibn al-Jazari and Wandering Illuminators Between Tabriz, Shiraz, Herat, Bursa, Edirne, İstanbul in the 15th Century," *Art turc/Turkish Art. 10th International Congress of Turkish Art/10e Congrès international d'art turc. Genève-Geneva, 17-23 Septembre 1995. Actes/Proceedings*, haz. F. Déroche, C. Genequand, G.Renda vd., (Genève: Fondation Max van Berchem, 1999), 651, 655; Ghiasian, *Lives of the Prophets*, 32-35, 48-49. Tezhip tasarımlarının özellikleri için: Şehnaz B. Özcan, "Timur Devri Herat

ile aralarında *Külliyât*'ı kopya eden hattat Maruf'un da olduğu kitap sanatçılarının bazıları, tamamlanmayı bekleyen yarım kalmış kitaplarla beraber, başka sanatlı kitaplar da, Şiraz ve İsfahan'dan Herat'a taşınmış olmalıdır. Sims ve Stanley'in dikkat çektiği gibi bu *Külliyât*'ın bazı tezhip ve tasvir üslupları, kitaba Fars'ta (Şiraz'da) başlandığını ve Herat'ta tamamlanmış olduğunu gösterir.⁵⁶ Ayrıca, Reşideddin'in metinlerini içeren kitaplar yani H.1653 ve H.1654 de bu sırada Fars'tan Herat'a taşınmış olmalıdır. Hafız Ebru'yu derinden etkilediği anlaşılan Reşideddin'in metinleri ve içerdiği erken 14. yüzyıl resimleri Hâfız Ebru'nun yazdığı bu tarih destanını yani *Külliyât*'ı resimleyen musavvirlere de örnek olmuştur.⁵⁷ Tamamlanmamış halde 1415'te Herat'a getirildiği düşünülen *Külliyât*'a 820'de (1417-1418) önsöz de eklenerek Şahrüh'a sunulmuştur.⁵⁸

Hafız Ebru bu musavver *Külliyât*'ın tamamlanmasından sonra *Câmi 'ü t-Tevârih*'in H.1653 numaralı nüshasının eksik metinlerini yazmaya başlamış, kitabın eksik tasvirlerini tamamlayan musavvirler ise, bazı tasvirleri Reşideddin dönemi resimlerinin üsluplarından esinlenerek yapmış ve bazı 14. yüzyıl resimlerini de onarmış olmalıdırlar.⁵⁹

H.1654 numaralı nüshanın H.1653 numaralı nüsha ile eş zamanlı olarak Herat'a götürülmemiş olması da ihtimal dâhilindedir. H.1654'te özellikle **B** üslubundaki çoğu resimlerin Şiraz'da 1420'den sonra Şahrüh'un oğlu Sultan İbrahim (ö. 1435) döneminde yaygınlaşan bir resim üslubunun özelliklerine sahip olması, bu düşünceye yol açar.⁶⁰ Sonuçta H.1653 ve H.1654 numaralı kitaplar Herat'a ulaştığında Heratlı musavvirler boş alanlara resimler yaparak, eserleri 1426-30 arasında tamamlamış olmalıdır.

Tezhip Ekolü (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi)" (Sanatta Yeterlik Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2007), 43-148. Hattat Maruf Bağdadî'nin Celâyirî hükümdarı Sultan Ahmed'in hizmetindeyken istinsah ettiği müzehhep bir mecmua Nourane Ben Azzouna tarafından yayınlanmıştır: Ben Azzouna, *Aux origines du classicisme*, 620, pl. 68-69. Mecmuanın naif üsluptaki unvan tezhibinin tasarımı Hafız Ebru'nun tarih külliyyatının unvan tezhiplerinden birinin haşiyesinde tekrarlanır: B.282, y. 315b: Tanındı, "An Illuminated Manuscript," 655; Zeren Tanındı, "Başlangıçtan Osmanlı'ya Tezhip Sanatı," *Hat ve Tezhip Sanatı*, içinde haz. Ali R. Özcan (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2009 ve 2012), 255.

56 Sims ve Stanley, "The Illustrations of Baghdad 282," 224.

57 İnal, "Miniatures in Historical," 108-109.

58 Recep 818'de (Eylül 1415) kitabın istinsahının sürdüğü (B.282, y. 297b), önsöz yazıldığı sırada ise tarihin 820 (1417- 18) olduğu metinde yazılıdır (B.282, y. 2b). Dolayısıyla B.282'nin önsöz kısmının Herat'ta eklenmiş olabileceğini söyleyebiliriz. Ayrıca İskender Sultan'a sunulmak için hazırlanan kitapların, onun katledilmesi üzerine, ithaf kaydındaki isminin silinip yerine Şahrüh'un adının yazıldığı ve ona sunulduğunu gösteren örnekler vardır: Binbaş, *Intellectual Networks in Timurid Iran*, 170, dn. 21. Ayrıca Şahrüh için Fars'ta hazırlanmış kitaplara da rastlıyoruz: Bir tıp kitabı Rebiyülahir 817'de (Haziran 1414) İsfahan'da Şahrüh için istinsah edilmiştir: Topkapı Sarayı, R.1671; Fehmi E. Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça Yazmalar Katalogu*, I-IV (İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi, 1962-69), kat. 7248.

59 Yukarıdaki metin içi satırlarda yazıldığı gibi bu işlerin yapıldığı sırada *Câmi 'ü t-Tevârih*'in Arapça tasvirli nüshası da Herat'ta olmalıdır. Çünkü H.1653 ve H.1654'ün eksik resimlerinin tamamlanmasında Arapça nüshanın resimlerinden yararlandığı bellidir: Ettinghausen, "An Illuminated Manuscript," 30-44; İnal, "Some Miniatures," 163-175; Blair, *A Compendium of Chronicles*, 90-102.

60 Öte yandan 1420'den sonra Şiraz'da yaygınlaşan bu üslubun öncülerinin veya denemelerinin H.1654'teki **B** ve **E** gruptaki resim örnekleri olabileceği düşünüldüğünde, H.1653 ve H.1654 numaralı nüshaların birlikte (1420'den önce) Herat'a taşındığını varsaymak da mümkündür.

15. yüzyılın ortalarında Herat nakkaşhanesinde bir taraftan eski kitapların eksikliklerinin tamamlanması, yenilenmesi veya yeniden inşa edilmesi gerçekleştirilirken,⁶¹ diğer taraftan sultanî özelliklerde sanatlı kitapların üretimi de Şahrüh'un ve oğlu Baysungur'un himayesinde sürmekteydi.⁶² Ancak H.1653 ve H.1654'te sayfa kenarlarındaki şeker-renk pembemsi enli kalın kâğıt ve bölüm başındaki tezhipler 15. yüzyıldan sonra da kitapların yeni bir inşa işlemine tâbi tutulduğuna işaret eder.

H.1653'te y. 1b dışındaki bölümlerin, H.1654'te bütün bölüm başlarına aynı üslupta ve aynı müzehhibin fırçasıyla unvan tezhipleri (F. 3, 11) ve H.1654'te ilk sayfaya zahriye tezhibi yapılmıştır (F. 10). Bu zahriye tezhibinin içine yazılan ibare kitapların 15. yüzyıldan sonraki hayatının aydınlatılmasına önemli katkı yapar. İbarede kitabın Ferhad Han Karamanlı'nın emriyle onun kütüphanesi için hazırlandığı yazılıdır. Ferhad Han Karamanlı (ö. 1598), Türkmen Karamanlı oymağındandır.⁶³ Kızılağaç'ta onun adına 1592-1596 arasında hazırlanmış musavver bir *Külliyât-ı Nevâyî* vardır.⁶⁴ Ferhad Han 1590'lı yılların başından ölümüne kadar Şah I. Abbas'ın en yakın olarak hizmetinde bulunmuş; Erdebil Şeyh Safî âsîtânesi'nin de mütevellisi olmuştu (1592-93). Çağdaşı biyografi yazarı Kadı Ahmed eseri *Gülistân-ı Hüner*'de onu sık sık övgüyle anar ve Şah Abbas ile bir baba oğul gibi olduklarını yazar. Bu eserin 1596 yılına tarihli musavver nüshası da Ferhad Han için hazırlanmıştı. Kadı Ahmed dönemin hattatlarından Mir İmad, Sultan Hüseyin Tunî ve Ali Rıza Tebrizî'nin Ferhad Han'ın kütüphanesinde çalıştıklarını ve Ferhad

-
- 61 Şahrüh döneminde Herat'ta hazırlandığı sanılan ve bugün çeşitli koleksiyonlara dağılmış halde olan musavver bir *Mecma'û't-Tevârih* için: Ghiasian, "The 'Historical Style' of Painting," 871-903.
- 62 Baysungur'un kitap hamiliği için: David Roxburgh, "Baysungur's Library: Questions Related to its Chronology and Production," *Journal of Social Affairs* 18/7 (2001), 11- 41. Hafız Ebru'nun *Zafernâmesi*'nin müzehhep bir nüshası Şaban 828'de (Haziran 1425), *dârü's-saltanat* Herat'ta muhtemelen Baysungur'un hamiliğinde hazırlanmıştır. Başında (y. 1b-2a) Celâyirî üslubundan esintili levha tezhibi vardır. (Nuruosmaniye Kütüphanesi, 3267. Yayınlanmamıştır). Baysungur'un mührünü ve ona ithaf kaydı taşıyan naif üslûpta müzehhep bir kitap için: Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya 1762/1: Kitap Mesud b. Mansur b. Ahmed el-Mutatayyib hattıyla Rebiyülâhır 791'de (1389 Mart) *medinetü'l-Şiraz*'da kopya edilmiş, sonra Baysungur'a sunulmuştur. Ahmet Ateş, *İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler. I (Üniversite ve Nuruosmaniye Kütüphaneleri)* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1968), 27, 58. Aynı yıllarda sanatlı tarih kitabı hamiliğini Şiraz'da İbrahim Sultan sürdürcektir: Sims, "İbrahim Sultan's Illustrated *Zafar-Nameh*," 175-217. İbrahim Sultan döneminde hazırlanan sanatlı kitaplar için: Wright, *Look of the Book*, 105-124, 172-208. İbrahim Sultan'ın oğlu Abdullah (ö. 1451) da bu geleneği Şiraz'da sürdürür: Onun için hazırlanmış yayınlanmamış sanatlı kitaplar için bkz, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya 4172, Nuruosmaniye 4199. Son kitapta Timurlu Mirza Abdullah'ın mührü vardır. Semerkant'ta da Şahrüh'un diğer oğlu Uluğ Bey'in (ö. 1449) de sanatlı kitaplar hazırlama programına ilgisiz olmadığını, günümüze gelen eserler gösteriyor. Tanındı, "An Illuminated Manuscript," 648. Şahrüh'un diğer oğlu Mehmed Cuki (ö. 1445) için hazırlanan sanatlı kitaplar için: Barbara Brend, *Muhammad Juki's Shahnamah of Firdausi* (London: Philip Wilson Publishers, 2010).
- 63 Faruk Sümer, *Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1992), 193-194; Rudi Matthee, "Farhâd Khan Qaramânî, Rokn al-Saltâna," *Encyclopaedia Iranica*, c. 9 (New York, 1999), 258-260; Zeren Tanındı, "Kitap Sever Bir Safevi Hanı: Ferhad Han Karamanlı," (hazırlık aşamasında)
- 64 Kızılağaç İran Azerbaycanı'nın güneyinde yer alır. Eser için: St. Petersburg National Library, Dorn 558, Olga V. Vasilyeva, *A String of Pearls. Iranian Fine Books from the 14th to the 17th century in the National Library of Russia Collections* (Saint Petersburg: National Library of Russia, 2008), 21-22, 112; Olga V. Vasilyeva, "Gild-Stamped Bindings of the Last Quarter of the Sixteenth Century and the Qazvin Workshop," *Manuscripta Orientalia* 15 (2009), 39.

Han'ın Horasan ve Mazenderan'a Ali Rıza Tebrizî'yi beraberinde götürdüğünü kaydeder.⁶⁵

H.1653 ve H.1654'ün sayfa kenarlarının kâğıdının, tezhiplerinin incelenmesinden ve H.1654'ün zahriye tezhibindeki ibareden anlaşıldığına göre H.1653 ve H.1654 numaralı kitapların 15. yüzyıldan sonra onarım geçirdiği kesindir. Bu onarımda Ferhad Han Karamanlı'nın hizmetinde olan kitap sanatkârları 1590 yılı civarında kitapların metinlerinin etrafına kalın şeker-renk kâğıdı vassale tekniğiyle geçirerek sayfaları sağlamlaştırmış, bölüm başlarında tezhip için ayrılan alanlara tezhip yapmış, ancak kimisinin tezhibini tamamlayamamıştır.⁶⁶ Bu sırada kitaplara günümüze gelemeyen Safevi üslubunda bir cilt de yapılmış olmalıdır. H.1654'te sayfaların bazısına basılmış olan bir mühür kitabın hayat hikâyesinin devamına işaret eder (F. 11). Mühürlerin ikisi vassale kâğıdı üzerine, diğerleri metnin yazılı olduğu kâğıda basılıdır. Mühür, Erdebil'de Şeyh Safî'nin âsitânesinin 1017 (1608) tarihli vakıf mührüdür. Dolayısıyla H.1654'ün 17. yüzyıl başlarında Erdebil'de Şeyh Safî'nin âsitânesinin kitap hazinesinde olduğu kesindir.⁶⁷

H.1653 numaralı kitapta y. 1a'da sayfa kenarına, şeker-renk vassale kâğıdı üzerine Osmanlı Sultanı III. Ahmed'in 1115 (1703) cülûs tarihini taşıyan badem biçimli mührünün basılı olması da bu kitabın III. Ahmed döneminde veya öncesinde Topkapı Sarayı'nın kitap hazinesinde olduğuna işaret eder (F. 1). H.1653 numaralı kitapta Erdebil Şeyh Safî âsitânesinin mührünün olmaması bu kitabın farklı bir yoldan, daha erken bir tarihte İstanbul'a ulaşmış olabileceğini düşündürür. Bu yol da 16. yüzyıl sonlarında Osmanlı Sarayına Safevi Sarayı'ndan gönderilen elçilik heyetidir. Şah Abbas Ferhad Han'ın kardeşi Zülfikâr Han'ı (ö. 1610) 1596-97 yılında Sultan III. Mehmed'e (s. 1595-1603) elçi olarak gönderir. Elçi'nin padişaha sunduğu hediyeler arasında H.1653 numaralı kitabın da olduğu öne sürülebilir. Sultan III. Ahmed'in mühründen dolayı kitaplardan H.1653'ün 18. yüzyılın başlarında Osmanlı Sarayı'nın kitap hazinesinde olduğu kesindir. H.1654'ün Safevi topraklarından İstanbul'a nasıl getirildiği ile ilgili iki görüş ileri sürülebilir. Birincisi H.1654'te bazı sayfalara basılı olan Erdebil Şeyh Safî âsitânesinin mühründen dolayı 17. yüzyılın başlarından sonra belki II. Osman (s. 1617-1622) dönemindeki diplomatik ilişkiler yoluyla İstanbul'a ulaşmıştı.⁶⁸ İkinci ihtimal ise 18. yüzyılda Erdebil'den getirilmiş olmasıdır. Erdebil 1725-1730 yılları arasında Osmanlı idaresinde kalır ve bu sürede

65 Qādî Aḥmad, *Calligraphers and Painters. A Treatise by Qādî Aḥmad, Son of Mir Munshi (circa A.H.1015/A.D.1606)* Farsça'dan çev. V. Minorsky (Washington: The Lord Baltimor Press, 1959), 37, 44, 46-48, 172.

66 Ferhad Han'ın dönemin sanatlı kitap onarım faaliyetine katkısı için: Tanındı, "Safevi-Özbek-Osmanlı İlişkisinin Kitap Sanatına Yansması," 589.

67 Şah Abbas'ın Şeyh Safî âsitânesine kitaplar vakfettiği ve bu kitaplara âsitânenin 1017 (1608) tarihli vakıf mührünün basıldığı bilinir: Özgüdenli, "Şeyh Safî'd-în Erdebilî'nin," 383. Mühür Şah'ın şahsi mührü değildir; âsitânenin vakıf mührüdür. Dolayısıyla bu vakıf mührünün sadece Şah Abbas'ın buraya vakfettiği kitaplara değil, daha önce buraya vakfedilmiş kitaplara da, 1608 yılı civarında basılmış olabileceğini düşünüyoruz. Böylece H.1654 numaralı kitap 1608 yılından önce, belki Ferhad Han'ın âsitânenin mütevelliliğini sürdürdüğü yıllarda, onarımı bittikten sonra Erdebil'deki bu âsitâneye vakfedilmiş olabilir. Yukarıdaki satırlarda yazdığımız gibi kitapların sayfa kenarlarına onarımda geçirilen şeker-renk kâğıdın 16. yüzyılın ikinci yarısında Azerbaycan'da Tebriz'de üretimin ve renklendirilmesinin yapıyor olması da onarım işinin, şeker-renk kâğıdın üretiminin yapıldığı yere yakın bölgede yer alan Erdebil'de, Ferhad Han'ın burada âsitânenin mütevelliliğiyle ilgilendiği yıllarda Safevi dönemine ait tezhiplerle birlikte yapılmış olabileceğini düşünmemize de yol açmıştır.

68 Çağman ve Tanındı, "Remarks on Some Manuscripts," 140; Çağman ve Tanındı, "Osmanlı Safevi İlişkileri," 53-54.

tapu tahriri de yapılır. Erdebil'deki Şeyh Safi türbesi ve dershanesindeki kitaplar da bu kayıtlarda yer alır.⁶⁹ Kitap listesinde *Câmi 'ü't-Tevârih* adı olmasa da ve Osmanlılar, vakıf kitaplarının buldukları yerden çıkartılmaması yasağını uygulamış olsalar da kitapların bu kayıt esnasında İstanbul'a getirilmiş olabileceği ihtimali vardır.

İki kitabın günümüzde Yıldız Sarayı Kütüphanesi'nin alâmetlerini taşıyan ciltle kaplanmış olması her ikisinin de Sultan II. Abdülhamid döneminde, 1885-1890 arasında, Topkapı Sarayı'nın kitap hazinesinden alınarak Yıldız Sarayı Kütüphanesi'ne taşındığını, onlara Yıldız Sarayı mücellithanesinde yeni cilt yapıldığını göstermektedir (F. 9). Yıldız Sarayı'nın 1909'da başlayan tasfiye sürecinde, Topkapı Sarayı'ndan gönderilen diğer kitaplarla birlikte H.1653 ve H.1654 Topkapı Sarayı'na dönmüştür. 1970'te, H.1653 numaralı kitap, sayfalarının sağlığı için dört ayrı cilde ayrılmış, Yıldız Sarayı mücellithanesinde yapılan cilt birinci cilde geçirilmiş, diğerleri bezemesiz deriyle kaplanmıştır.

Teşekkür: Makalemizi okuyarak önerilerde bulunan meslektaşlarımız Serpil Bağcı ve Banu Mahir'e, Arapça ve Farsça metinlerle ilgili sorularımızı cevaplayan Abdullah Okal'a ve Abdurrahim Aygan'a teşekkür ederiz.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Abdullaeva, Firuza ve Charles Melville. *The Persian Book of Kings. Ibrahim Sultan's Shahnama*, Oxford: University of Oxford ve Bodleian Library, 2008.
- Adahl, Karin. *A Khamsa of Nizami of 1439. Origin of the Miniatures a presentation and analysis*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, 1981.
- Aga-Oglu, Mehmet. "Preliminary notes on some Persian illustrated MSS in the Topkapu Sarayı Müzesi." *Ars Islamica* 1 (1934): 183-199.
- Atbaş, Zeynep. "Topkapı Sarayı Kitap Hazinesinden Büyük Bir Koleksiyon: Sultan III. Ahmed/Enderûn Kütüphanesi." *ICTA: 16th International Congress of Turkish Art/16. Uluslararası Türk Sanatları Kongresi Bildiriler, 3-5 October/Ekim 2019*, Ankara: 2021 (baskıda)
- Ateş, Ahmet. *Rasîd al-Dîn Fazallâh Câmî 'al-Tavârih. Sultan Mahmud Devrinin Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını, 1957.
- Ateş, Ahmet. *Istanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler. I (Üniversite ve Nuruosmaniye Kütüphaneleri)*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1968.

69 Osman Özgüdenli'nin yayınladığı ve BOA'de olan 1726 tarihli tapu kayıt defterinde Şeyh Safi'nin türbesinde ve dershanesinde olan kitapların listesi de vardır: Özgüdenli, "Şeyh Safiü'd-dîn Erdebîli'nin," 376-382. Listede *Câmi 'ü't-Tevârih* yoktur, ama *Târih-i Hâfız-ı Ebrû* vardır. III. Ahmed'in vakıf mührünün Hafız Ebru'nun tarih külliyyatında (Topkapı Sarayı, B.282) y. 1a'da basılı olmasından dolayı Hafız Ebru'nun tarih külliyyatının listedeki *Târih-i Hâfız-ı Ebrû* olabileceği ve eserinde bu yolla İstanbul'a getirildiği düşünülebilir.

- Bağcı, Serpil. "Takdim Minyatürlerinden Farklı Bir Konu: Süleyman Peygamber'in Divanı." *Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar: Güner İnal'a Armağan*, yayına hazırlayan Serpil Bağcı içinde 35-60. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Armağan Dizisi 4, 1993.
- Bağcı, Serpil. "A New Theme of the Shirazî Frontispiece Miniatures: The Divân of Solomon." *Muqarnas* 12 (1995): 101-111.
- Ben Azzouna, Nourane. *Aux origines du classicisme. Calligraphes et bibliophiles au temps des dynasties mongoles (Les Ilkhanides ed les Djalayirides, 656-814 / 1258-1411)*. Leiden ve Boston: Brill, 2018.
- Bilgin, Bülent. *Geçmişte Yıldız Sarayı*. İstanbul: Yıldız Sarayı Vakfı, 1998.
- Binbaş, İlker Evrim. *Intellectual Networks in Timurid Iran. Sharaf al-Dîn 'Ali Yazdî and the Islamic Republic of Letters*. Cambridge: Cambridge University Press, 2016.
- Blair, Sheila S. "Ilkhanid Architecture and Society: An Analysis of the Endowment Deed of the Rab'-i Rashîdî." *Iran* 22 (1984): 67-90
- Blair, Sheila S. *A Compendium of Chronicles. Rashid al-Din's illustrated history of the world*. Oxford: Oxford University Press, 1995.
- Blair, Sheila S. "Rab'-e Raşîdî." *Encyclopædia Iranica*, erişim 9 Mart 2016. <http://www.iranicaonline.org/articles/rab-e-rashidi>.
- Brend, Barbara. *Muhammad Juki's Shahnamah of Firdausi*. London: Philip Wilson Publishers, 2010.
- Candemir, Murat. "Yıldız Sarayı Kütüphanesi Saray'dan Üniversite'ye." *Tarih Dergisi*. 45, 2007: 123-153.
- Candemir, Murat. *Son Yıldız Düşerken*. İstanbul: Çamlıca, 2011.
- Çağman, Filiz. *Kat'ı. Osmanlı Dünyasında Kâğıt Oyma Sanatı ve Sanatçıları*. İstanbul: Aygaz, 2014.
- Çağman, Filiz ve Zeren Tanındı. "Remarks on Some Manuscripts From the Topkapı Palace Treasury in the Context of Ottoman-Safavid Relations." *Muqarnas* 13 (1996): 132-148.
- Çağman, Filiz ve Zeren Tanındı. "Osmanlı Safevi İlişkileri (1578-1612) Çerçevesinde Topkapı Sarayı Müzesi Resimli El Yazmalarına Bakış." *Aslanapa Armağanı*, hazırlayan Selçuk Mülayim, Zeki Sönmez ve Ara Altun içinde 37-62. İstanbul: Bağlam, 1996.
- Çağman, Filiz ve Zeren Tanındı. "Selections From Jalairid Books in the Libraries of İstanbul." *Muqarnas* 28 (2011): 221-264.
- Enderlein, Volkmar. *Die Miniaturen der Berliner Baisungur-Handschriften*. Frankfurt am Main: Insel-Verlag, 1970.
- Ettinghausen, Richard. "An Illuminated Manuscript of Hâfiz-ı Abrû in İstanbul. Part I." *Kunst des Orients* 2 (1955): 30-44.
- Fitzherbert, Teresa. "Portrait of a lost leader. Jalal al-Din Khawarzmshah and Juvaini." *The Court of the Il-Khans 1290-1340*, hazırlayan Julian Raby ve Teresa Fitzherbert içinde 63-77. Oxford: Oxford University Press, 1996.
- Genç, Adnan ve Orhan M. Çolak. *Sultan II. Abdülhamid Arşivi İstanbul Fotoğrafları*. İstanbul: Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş., 2008.
- Ghiasian, Mohamad Reza. "The 'Historical Style' of Painting for Shahrukh and its Revival in the Dispersed Manuscript of Majma 'al-Tawarikh." *Iranian Studies* 48/6 (2015): 871-903.
- Ghiasian, Mohamad Reza. *Lives of the Prophets: The Illustrations to Hafiz-i Abrû's "Assembly of Chronicles"*. Leiden ve Boston: Brill, 2018.

- Ghiasian, Mohamad Reza. "The Topkapı Manuscript of the *Jāmi' al-Tawārih* (Hazine 1654) from Rashidiya to the Ottoman Court: A Preliminary Analysis." *Iranian Studies* 51 (2018): 399-425.
- Gray, Basil. "History of Miniature Painting. The Fourteenth Century." *The Art of the Book in Cenral Asia*, hazırlayan Basil Gray içinde 93-120. London: Serindia Publication Unesco, 1979.
- İnal, Güner. "Some Miniatures of the "*Jāmi' al-Tavārih*" in Istanbul Topkapı Museum, Hazine Library No.1654." *Ars Orientalis* 5 (1963):163-175.
- İnal, Güner. "The Fourteenth Century Miniatures of the *Jāmi' al-Tavārih* in the Topkapı Museum in Istanbul, Hazine Library no.1653" doktora tezi, University of Ann Arbor, 1965.
- İnal, Güner. "Artistic Relationship between the Far and the Near East as reflected in the Miniatures of the *Āmī'at-Tawārih*." *Kunst des Orients* 10 (1975): 108-143.
- İnal, Güner. "Miniatures in Historical Manuscripts From the Timurid Shahrukh in the Topkapı Palace Museum." *Timurid Art and Culture. Iran and Central Asia in the Fifteenth Century*, hazırlayan Lisa Golombek ve Maria Eva Subtelny içinde 103-115. Brill, Leiden: Brill, 1992.
- Jahn, Karl. *Die Geschichte der Oguzen des Rašīd al-Dīn*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 1969.
- Jahn, Karl. *Die Chinageschichte des Rašīd ad-Dīn*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 1971.
- Jahn, Karl. *Die Geschichte der Kinder Israels des Rašīd al-Dīn*. Wien:Österreichische Akademie der Wissenschaften, 1973.
- Jahn, Karl. *Die frankengeschichte des Rašīd ad-Dīn*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 1977.
- Jahn, Karl. *Die Indiangeschichte des Rašīd al-Dīn*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 1980.
- Kadoi, Yuka. "The Mongols Enthroned." *The Diez Albums. Context and Contents*, hazırlayan Julia Gonella, Friederika Weis ve Christoph Rauch içinde 243-275. Leiden ve Boston: Brill, 2016.
- Karamağaralı, Beyhan. "Camiut-Tevarih'in Bilinmeyen Bir Nüshasına Ait Dört Minyatür (Zu Vier Miniaturen Einer Unbekannten Camiut Tevarih Handschrift)." *Sanat Tarihi Yıllığı* 1966-1968 (1968), 70-86.
- Karatay, Fehmi E. *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Farsça Yazmalar Kataloğu*. İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi, 1961.
- Karatay, Fehmi E. *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça Yazmalar Kataloğu*. I-IV İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi, 1962-69.
- Kutluoğlu, M. Hanefi ve Murat Candemir. *Bir Cihan Devletinin Tasfiyesi. Yıldız Sarayı Müzesi Tasfiye Komisyonu Defter*. İstanbul: Çamlıca, 2010.
- Matthee, Rudi. "Farhād Khan Qaramānlū, Rokn al-Salṭana." *Encyclopaedia Iranica*. 9: 258-260. New York: 1999.
- Melville, Charles ve Abbas Zaryāb. "Chobanids." *Encyclopaedia Iranica*. 5: 496-502. New York: 1992.
- Melville, Charles. "Jame' al-Tawarik." *Encyclopaedia Iranica*. 14: 462-468. New York: 2008.
- Melville, Charles. "Illustration of History in Persian Manuscripts." *Iran* 56/1 (2018): 47-63.
- Melville, Charles. "The Illustration of the Turko-Mongol Era in the Berlin Diez Albums." *The Diez Albums. Context and Contents*, hazırlayan Julia Gonella, Friederika Weis ve Christoph Rauch içinde 221-242. Leiden ve Boston: 2016.
- Morton, Alexander, H. "The Ardabil Shrine in the Reign of Tahmasp I, part I." *Iran* 12, (1974): 31-64.
- Morton, Alexander H. "The Ardabil Shrine in the Reign of Tahmasp I, part II." *Iran* 13 (1975): 39-58

- Mustafa Âli. *Menâkıb-ı Hünerverân*, hazırlayan İbnü'l-Emin Mahmud Kemal. İstanbul: Matba'a-i Âmire, 1926.
- Mustafa Âli. *Menâkıb-ı Hünerverân*. Hazırlayan Müjgan Cunbur. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1982.
- Mustafa Âli. *Mustafa 'Âli's Epic Deeds of Artists. A Critical Editions of the Earliest Ottoman Texts about the Calligraphers and Painters of the Islamic World*. Hazırlayan, çeviren ve yorumlayan Esra Akin Kıvanç. Leiden ve Boston: Brill, 2011.
- Özcan, Şehnaz B. "Timur Devri Herat Tezhip Ekolü (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi)." Sanatta Yeterlik Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2007.
- Özgüdenli, Osman G. "Bir İlhanlı Şehir Modeli: Rab'-i Reşîdî'de Meslekler, Görevliler ve Ücretler." *Ortaçağ Türk İnan Tarihi Araştırmaları, Turco-Iranica* içinde 207-233. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2006.
- Özgüdenli, Osman G. "Şeyh Safî'u'd-dîn Erdebîlî'nin Türbesinde Bulunan Kitaplar." *Ortaçağ Türk İnan Tarihi Araştırmaları, Turco-Iranica* içinde 375-387. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2006.
- Özgüdenli, Osman G. ve Abdülkadir Erdoğan. "İstanbul Kütüphaneleri Farsça Tarih Yazmaları." *Ortaçağ Türk İnan Tarihi Araştırmaları, Turco Iranica* içinde 407-447. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2006.
- Osman G. Özgüdenli. "İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Farsça Yazmaların Öyküsü: Bir Giriş." *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Cografya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi* XXVII/43 (2008): 1-75.
- Qādî Aḥmad. *Calligraphers and Painters. A Treaties by Qādî Aḥmad, Son of Mir Munshi (circa A.H.1015/ A.D.1606)* Farsça'dan çeviren V. Minorsky, Washington D.C.: Freer Gallery of Art, 1959.
- Reşîdu'd-dîn Fazlullâh Hemedânî. *Vakf-nâme-yi Rab '-i Reşîdî*. Tıpkıbasımı hazırlayan Muctaba Minovi ve İreç Afşâr. Tahran:1350/1971.
- Rice, David Talbot. *The Illustrations to the 'World History' of Rashid al-Din*. Hazırlayan Basil Gray. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1976.
- Richard, Francis. "Un témoignage inexploité concernant le mécénat d'Eskandar Soltan à Esfahan." *Oriente Moderno* 15 (1996): 45-72.
- Rizvi, Kiswar. *The Safavid Dynastic Shrine: Architecture, Religion and Power in Early Modern Iran*. London: I.B.Tauris, 2011.
- Roxburgh, David. "Baysunghur's Library: Questions Related to its Chronology and Production." *Journal of Social Affairs* 18/72 (2001): 11-41
- Rührdanz, Karin, "Illustrated Mesagges of Love in the Diez Albums." *The Diez Albums. Context and Contents*, hazırlayan Julia Gonella, Frederica Weis, Christoph Rauch içinde 513-528. Leiden ve Boston: Brill, 2016.
- Sakisian, Armenag. *La miniature persane du XIIe au XVIIe siècle*. Paris ve Bruxelles: Les editions G. van Oest, 1929.
- Schmitz, Barbara ve Ziyaud-Din A. Desai. *Mughal and Persian Paintings and Illustrated Manuscripts in the Raza Library, Rampur*. New Delhi: Aryan Book International, 2006.
- Sèguy, Marie-Rose. *The Miraculous Journey of Mahomet Mirâj Nâme*. New York: George Braziller, 1977.
- Simpson, Marianna Shreve. *Sultan Ibrahim Mirza's Haft Awrang. A Princeley Manuscript from Sixteenth-Century Iran*. New York: Yale University Pres, London, 1997.
- Simpson, Marianna Shreve. "At the Outset of Illustrated Shahnama Manuscripts: The Volume Dated 731/1330 in the Topkapı Sarayı Müzesi, İstanbul." *The Arts of Iran in Istanbul and Anatolia. Seven Esseys*, hazırlayan Olga M. Davidson ve Marianna Shreve Simpson içinde 14-50. Cambridge ve London: Harvard University Press, 2018.
- Sims, Eleanor. "Ibrahim Sultan's Illustrated Zafar-Nameh of 839/1436." *Islamic Art* 4 (1990-1991): 175-217.

- Sims, Eleanor ve Tim Stanley'ın katkısıyla. "The Illustrations of Baghdad 282 in the Topkapı Saray Library in İstanbul." *Cairo to Kabul. Afghan and Islamic Studies presented to Ralph Pinder-Wilson*, hazırlayan Warwick Ball ve Leonard Harrow içinde 222-227. London: Melisende, 2002.
- Soucek, Priscilla P. "The Manuscript of Iskandar Sultan: Structure and Content." *Timurid Art and Culture: Iran and Central Asia in the Fifteenth Century*, hazırlayan Lisa Golombek ve Maria Eva Subtelny içinde 116-131. Brill, Leiden, 1992.
- Soucek, Priscilla P. "Eskandar b 'Omar Şayx b. Timur: A Biography." *Oriente Moderno* 15 (1996): 73-87.
- Subtelny, Maria Eva ve Charles Melville. "Hâfez-e Abru." *Encyclopaedia Iranica*. 2: 507-509. New York: 2003.
- Suleimanov, Hamid ve Fazıla Suleimanova. *Miniatures Illustrations of Amir Hosrov Dehlevi's Works*. Tashkent: 1983.
- Sümer, Faruk. *Anadolu'da Moğollar, Selçuklu Araştırmaları Dergisi* 1 (1969): 1-147.
- Sümer, Faruk. *Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını, 1992.
- Tanıncı, Zeren. *Siyer-i Nebî. An Illustrated Cycle of the Life of Muhammed and its Place in Islamic Art*. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1984.
- Tanıncı, Zeren. "An Illuminated Manuscript of the Wandering Scholar Ibn al-Jazari and Wandering Illuminators Between Tabriz, Shiraz, Herat, Bursa, Edirne, İstanbul in the 15th Century." *Art turc/Turkish Art. 10th International Congress of Turkish Art/10e Congrès international d'art turc, Genève-Geneva, 17-23 Septembre 1995, Actes/Proceedings*, hazırlayan F. Déroche, C. Genequand, G.Renda vd., içinde 236-241. Genève: Fondation Max van Berchem, 1999.
- Tanıncı, Zeren. "Codicological Problems of Topkapı Saray Library Jami al-Tawarikh: Refurbishing Activities in the Late Sixteenth Century Safavid Persia." International Conference on Codicology and History of the Manuscript in Arabic Scrip'a sunulan bildiri, Madrid, 27-29 Mayıs 2010.
- Tanıncı, Zeren. "Başlangıcından Osmanlı'ya Tezhip Sanatı." *Hat ve Tezhip Sanatı*, hazırlayan Ali R. Özcan içinde 243-281. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2009 ve 2012.
- Tanıncı, Zeren. "Safevi-Özbek-Osmanlı İlişkinin Kitap Sanatına Yansımaları: Bir Murakka ve Şeyhzade Nakkaş." *Filiz Çağman'a Armağan*, yayına hazırlayan Lâle Uluç, hazırlayan Ayşe Erdoğan, Zeynep Atbaş ve Aysel Çötelioglu içinde 579-590. İstanbul: Lâle Yayıncılık, 2018.
- Tanıncı, Zeren. *Yazıda Âhenk ve Renk. Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonundan Sanatlı Kitaplar, Belgeler ve Hüsni Hatlar*, İstanbul: Vehbi Koç Vakfı, 2019.
- Tanıncı, Zeren. "Kitap Sever Bir Safevi Bürokrati: Ferhad Han Karamanlı." (makale, hazırlık aşamasında)
- Tauer, Felix. "Les manuscrits persans historiques des bibliothèques de Stamboul, I re partie." *Archiv Orientalni* 3 (1931): 87-118.
- Thackston, Wheeler M. *A Century of Princes: Sources on Timurid History and Art*. Cambridge: The Aga Khan Program for Islamic Architecture at Harvard University and MIT, 1989.
- Thackston, Wheeler M. "Articles of Endowment of the Rab'-i Rashidi, by Rashudiddin Fazlullah." *A Compendium of Chroicles. Rashid al-Din's illustrated history of the world*, haz. Sheila S. Blair içinde 114-115. New York: The Nour Foundation, Azimuth Edition, Oxford University Press, 1995.
- Titley, Norah M. *Miniatures from Persian Manuscripts. A Catalogue and Subject Index of Paintings from Persia, India and Turkey in the British Library and The British Museum*, London: The British Museum Publications, 1977.

- Togan, A. Zeki Velidi. "The Composition of the History of the Mongols by Rashīd al-dīn." *Central Asiatic Journal* 7 (1962): 60-72.
- Togan, A. Zeki Velidi. *Oğuz Destanı: Reşideddin'in Oğuznâmesi, tercüme ve tahlili*. İstanbul: Ahmed Said Matbaası, 1972.
- Uluç, Lâle. *Türkmen Valiler, Şirazlı Ustalar, Osmanlı Okurlar: 16. Yüzyıl Şiraz Elyazmaları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006.
- Vasilyeva, Olga V. *A String of Pearls. Iranian Fine Books from the 14th to the 17th century in the National Library of Russia Collections*. Saint Petersburg: National Library of Russia, 2008.
- Vasilyeva, Olga V. "Gild-Stamped Bindings of the Last Quarter of the Sixteenth Century and the Qazvin Workshop." *Manuscripta Orientalia* 15 (2009): 39-56.
- Wright, Elaine. *The Look of the Book. Manuscript Production in Shiraz 1303-1452*. Washington D.C: University of Washington Press, 2012.
- Yidan, Wang. *History of China and Cathay. Being in a fragment of Jāmi ' al-Tawārīkh (The Compendium of Chronicles) by Rashīd al-Dīn Fazl Allah compiled and translated from the original Chinese sources into Persian in A.H. 704 (A.D.1304)*, Tahrān: 2000.

Ek: I

H.1653

Y. 1a. Şahrüh'a ithaf kaydı taşıyan tezhipli zahriye. 1426-30, Herat Timurlu üslûbu. Ettinghausen, "An Illuminated Manuscript, 32; Ghiasian, *Lives of the Prophets*, 76. (F. 1)

Y. 1b-6a: Önsöz: Şahrüh Sultan'ın iyilikleri, kitabın telif sebebi, tarih ilminin yararları ve kitabın fihristi yazılıdır. Y. 1b'de unvan tezhip, 1426-30 Herat Timurlu üslûbu. Tezhip kartuşunun içine küfî hatla besmele yazılıdır. (F. 2)

Y. 6b-147b: İnsanlığın Yaratılışı, İlk Peygamberler, İslam Öncesi İran Tarihi: Y. 6b. Haşiyeli unvan tezhip. 16. yüzyıl son çeyreği Safevi üslûbundadır. Tezhibin kartuşu içine bölüm ismi yazılmamış boş bırakılmıştır.

1) 9a. 12.5 x 22.8 cm. Adem Peygamber'in Habil ve Kâbil ile konuşması ve onlara kurban kesmeleri öğüdünü vermesi. C. Ghiasian, *Lives of the Prophets*, 133.

2) 12a. 12.5 x 22.8 cm. Nuh Peygamber'in gemisi. C. Ettinghausen, "An Illuminated Manuscript," 35; Ghiasian, *Lives of the Prophets*, 140.

3) 13b. 11.6 x 22.8 cm. Gayumers tahtta. C. İnal, "Miniatures in the Historical Manuscripts," 1.

4) 17b. 12.7 x 23.5 cm. Tahmuras'ın savaşta bir düşmanı kovalaması. C

5) 19a. 14.6 x 22.8 cm. Cemşid tahtta. C. İnal, "The Fourteenth Century," 402.

6) 21b. 12 x 23.1 cm. Feridun tahtta. C. Ettinghausen, "An Illuminated Manuscript," 6. (F. 6)

7) 23b. 11 x 23.3 cm. Menucihr'in savaş alanında Tur'u kovalaması. C

8) 26a. 5.8 x 23 cm. Menucihr'in oğlu Nevzer'in Efrasiyab ile savaşması. C. İnal, "The Fourteenth Century," 402.

9) 27a. 10 x 23 cm. Efrasiyab'ın tahtı önünde Nevzer'in başının kesilmesi. C

10) 31b. 10 x 23 cm. İbrahim Peygamber'in Nemrut tarafından ateşe atılması. C. Ghiasian, *Lives of the Prophets*, 149.

11) 35b. 11.8 x 23.2 cm. İbrahim Peygamber'in oğlu İsmail'i kurban etmek isterken Cebrail'in bir koç getirmesi. C. Ettinghausen, "An Illuminated Manuscript," 37; Ghiasian, *Lives of the Prophets*, 154.

12) 38b. 9.4 x 23.1 cm. Yakub Peygamber'in Yusuf ile konuşması. C. Ghiasian, *Lives of the Prophets*, 159.

13) 41b. 12.7 x 22.6 cm. Mısırlı kadınların Yusuf'un güzelliği karşısında ellerini kesmeleri. C. İnal, "Miniatures in the Historical Manuscripts," 7; Ghiasian, *Lives of the Prophets*, 162.

14) 58b. 8.8 x 23.2 cm. Musa Peygamber'in kavmine, Allah'ın bir inek kesmelerini emrettiğini söylemesi. C. Ghiasian, *Lives of the Prophets*, 176.

15) 59b. 9.3 x 23 cm. Musa Peygamber'in huzurunda Karun'un ve hazinesinin toprağa gömülerek cezalandırılması. C. Ettinghausen, "An Illuminated Manuscript," 38; Ghiasian, *Lives of the Prophets*, 180.

16) 62a. 12 x 23.2 cm. Musa Peygamber'in Uc'un ayağına vurmaları. C. Ghiasian, *Lives of the Prophets*, 188.

17) 71a. 12.8 x 23 cm. Süleyman Peygamber'in meclisi. C. İnal, "Miniatures in the Historical," 12; Ghiasian, *Lives of the Prophets*, 194.

18) 74b. 13.5 x 22.8 cm. Keykubad'ın Efrasiyab ile savaşı. Resimde, Rüstem elindeki gürzü ile düşmanı kovalar. C

19) 77a. 14.5 x 22.6 cm. Siyavuş'un ateşten geçmesi. C

20) 79b. 14.5 x 23 cm. Esirlerin Keyhüsrev'in huzuruna getirilmesi. C

21) 81a. 11 x 22.7 cm. Rum padişahın kızının Guştasp'ı koca olarak seçmesi. C

22) 90a. 12.8 x 22.5 cm. Darab'ın bir sandık içinde nehirde bulunması. C

23) 91b. 13 x 23 cm. Dara'nın ölümü. C

- 24) 104a. 10 x 22.9 cm. Arab padişahının akıl hastası Amr b. Uday ve annesi ile konuşması. C
- 25) 110b. 12.5 x 25.5 cm. Erdeşir avda. C
- 26) 115b. 12.5 x 23.1 cm. Şabur b. Erdeşir'in bir padişahın kızını saçından atın kuyruğuna bağlayarak sürüklemesi. C
- 27) 118b. 13 x 23.2 cm. Şabur b. Hürmüz'ün çevgan oynaması. C
- 28) 121a. 10.6 x 22.7 cm. Behram Gür'ün yaban eşeği yakalamış aslanı vurması. Atın arka ayakları çerçeveden dışarı taşar. C
- 29) 122a. 11.5 x 22.8 cm. Behram Gür'ün iki aslan arasına konan tacını almak için aslanlarla mücadelesi. Behram'ın tahtı betimlenmemiştir. C
- 30) 125b. 11.5 x 22.9 cm. Firuz b. Yezdicerd'in, ağabeyi Hürmüz b. Yezdicerd'in huzuruna getirilmesi. C
- 31) 126a. 11.4 x 22.8 cm. Firuz b. Yezdicerd ve şehzadelerinin Ceyhun nehri bataklığında boğulması. C
- 32) 128b. 11.7 x 22.8 cm. Nuşirvan'ın hükümdarlığını tanımak istemeyenlerin baş aşağı olarak bir çukura atılmaları. C

Y. 148a. Ketebe: “Kitabın birinci kısmı Hafız Ebru diye çağrılan Herat doğumlu, kesinlikle Bihdadinli, yaratan yüce Allah'ın yardımına muhtaç zayıf kulu olan müellif Abdullah b. Lutfullah b. Abdurreşid'in eliyle 6 Muharrem 829'de (18 Kasım 1425) tamamlandı” anlamında Arapça yazılmıştır: Ghiasian, *Lives of the Prophets*, 72-73.

Y. 148b boş sayfa, sol alt köşede Farsça “ikinci kısım” yazılıdır.

Y. 149a-266b: Hazreti Muhammed ve Halifeler Tarihi. Y. 149a'da bölüm başına unvan tezhip yapılmamış, sayfanın üst kısmına Farsça “ikinci kısım” ibaresi mavi mürekkeple, altına bölüm adı kırmızı mürekkeple nesih hatla yazılmıştır.

33) 154a. 13.8 x 22.3 cm. Cebrâil'in Hazreti Muhammed'e Peygamber olduğunu müjdelemesi. C. İnal, “Miniatures in the Historical,” 11; Ghiasian, *Lives of the Prophets*, 212.

34) 160b. 11.5 x 23.2 cm. Hazreti Muhammed'in Mekke'den Medine'ye hicreti sırasında yoksul Ummü Mamed'in evine konuk olması, kadının süt vermeyen koyununun Peygamber'in mucizesiyle süt vermesi. C

35) 161b. 14.4 x 22.7 cm. Hazreti Muhammed'in Medine'de bir mescit yaptırması. Mescid kapısı üzerine *kelime-i tevhid*, kapı yanına farklı hatla *Ali veliyullah* ibaresi yazılmıştır. C

36) 165b. 7.5 x 23.8 cm. Bedr savaşı. A. İnal, “The Fourteenth Century,” 329; İnal, “Artistic Relationship,” 10.

37) 167a. 11.8 (16.5) x 21.9 cm. Kaynuka kalesinin muhasarası. A. Aga-Oglu, “Preliminary notes,” 3; İnal, “The Fourteenth Century,” 329; Zeren Tanındı, *Siyer-i Nebî. An Illustrated Cycle of the Life of Muhammed and its Place in Islamic Art* (İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1984), 10.

38) 169a. 9.9 x 21.4 cm. Uhud savaşı. A. İnal, “The Fourteenth Century,” 330; Tanındı, *Siyer-i Nebî*, 10.

39) 170b. 9 x 23 cm. Benî Nadîr savaşı. Atların ayakları ve sancak sayfa kenarına taşar. Kırmızı ince çerçeve atların ayaklarının üst kısmından ve ağaçların kök kısmının üzerinden geçer. Bu durum başlangıçta resmin farklı tasarlandığına, vassaleli olarak bu sayfaya yerleştirilirken resmin değişime uğradığına işaret eder. A İnal, “The Fourteenth Century,” 331.

Y. 267a Boş sayfadır.

Y. 267b-302a: Sultan Mahmud b. Sebüktekin el-Gaznevî Tarihi. Y. 267b de unvan tezhip için alan ayrılmış ancak tezhip yapılmamış ve bölüm adı da yazılmamıştır.

40) 268b. 7.8 x 21.7 cm. Sultan Mahmud'un Emir Nasreddin ve Hind elçileriyle konuşması. Padişah dış mekânda tahtta oturur. A

41) 269b. 10 x 21.5 cm. Emir Nasreddin'in Hindistan'da savaşması. A

42) 272b. 7.8 x 21 cm. Fahrüddeve'nin öldürülmesi. Sağ kenarda eflatun renkli iri çiçekleri olan bitki kümesi vardır. A

43) 274b. 8 x 21.7 cm. Nuh b. Mansur'un Buhara'ya dönen Buğra Han'ı karşılaması. A. İnal, “The

Fourteenth Century,” 331.

44) 276a. 8.6 x 21.4 cm. Mahmud b. Sebüktekin'in, Ebu Ali Simcur ile savaşı. A. İnal, “The Fourteenth Century,” 332.

45) 277a. 7.8 x 21.7 cm. Seyfüddevle ve Ebu Ali'nin savaşı. A. İnal, “The Fourteenth Century,” 332.

46) 277b. 9.2 x 21.7 cm. Ebu Ali'nin Nuh b. Mansur'un huzuruna gelmesi ve hediye sunması. Tahtta hükümdar ve maiyyeti. Sol kenarda biri elinde kumaş, diğeri bir kılıç tutan iki erkek betimlenmiştir. A

47) 280a. 11.6 x 21.3 cm. Nuh b. Mansur'un ölümü. Resim onarımlıdır. A. İnal, “The Fourteenth Century,” 333; İnal, “Artistic Relationship,” 27.

48) 280b. 10.4 x 21.5 cm. Mecdüdevle tahtta. A

49) 282a. 9.9 x 21.3 cm. Ebul Kasım Simcur ve Bektüzün savaşı. A. İnal, “The Fourteenth Century,” 334

50) 283a. 10.2 x 21.2 cm. Seyfüddevle ve Abdülmalik b.Nuh savaşı. A. İnal, “The Fourteenth Century,” 334.

51) 284b. 8.3 x 21.3 cm. İlak Han'ın ordusu. A

52) 285b. 12.7 x 22.8 cm. Muntasır ile İlak Han'ın savaşı. C

53) 287a. 7.8 x 21.4 cm. Sultan Nasreddin Sebüktekin'in Hindistan'a gidişi. Sultan fil üzerinde seyahat eder. Sultan ve maiyetindeki fil sürücülerini koyu tenlidir. A

54) 288a. 8.8 x 21.2 cm. Ereğ kalesinin kuşatılması. A

55) 289a. 7.5 x 21.8 cm. Kâbus'un askerleri kale kapısı önünde. A

56) 290b. 8.8 x 22 cm. Bahatiyya'yı ele geçiren Sultan Mahmud'un harp ganimeti olan fillerden birine binmesi. A. İnal, “The Fourteenth Century,” 335.

57) 291b. 7.9 x 22 cm. Sultan Mahmud ve İlak Han'ın Ceyhun nehrinde karşılaşması. A. İnal, “The Fourteenth Century,” 335.

58) 296a. 8.9 x 21.4 cm. Sultan Mahmud'un kumandanı Ebu Abdullah et-Tai'nin yaralanması. Resmin zemini boyanmamıştır. A. İnal, “The Fourteenth Century,” 336.

59) 298b. 7.4 (8.3) x 22 cm. Harzemşah ve Gazne orduları karşılıklı beklerken. A. İnal, “The Fourteenth Century,” 337.

60) 299b. 10.2 x 22.2 cm. Hintlerce kutsal sayılan ve cennet çeşmesi kabul edilen ve bu suda yıkananların yüreceğine inanılan Ganuc (Ganj) suyunun kaynağı ve bu bölgeye giden Sultan Mahmud. A. İnal, “The Fourteenth Century,” 337.

61) 300a. 9.8 x 21.4 cm. Sultan Mahmud'un askerlerinin Kanuh kalesini fethi. Resim fazlasıyla yıpranmıştır. A

62) 301a. 10.3 x 21.5 cm. Sultan Mahmud'un ağır hasta haliyle tahtında oturarak maiyyetine tavsiyelerde bulunması. A. Aga-Oglu, “Preliminary notes,” 1; İnal, “The Fourteenth Century,” 338; İnal, “Artistic Relationship,” 1.

Y. 302b-329a: Selçuklar Tarihi. Y. 326b-328a arasında Sultan Tuğrul dönemine Ebu Hamid Muhammed b. İbrahim'in yazdığı zeyl vardır. Y. 326b de 16. yüzyıl son çeyreği Safevi üslûbundaki haşiyeli unvan tezhip desen halindedir.

63) 303b. 8.9 x 22 cm. İsrail'in Sultan Mahmud'un huzuruna gelmesi. Sultan'ın yüzü karalanmıştır. A. İnal, “The Fourteenth Century,” 339; İnal, “Artistic Relationship,” 2.

64) 304b. 8 x 22 cm. Sultan Tuğrul tahtta. Sultan'ın yüzü karalanmıştır. A. İnal, “The Fourteenth Century,” 340.

65) 306a. 7.7 x 22 cm. Sultan Alparslan, vezir Nizamülmülk ve diğer saraylılar. Tasvirin orta kısmında bir bölüm kopmuş ve onarılmıştır. Sultan'ın yüzü karalanmıştır. A. İnal, “The Fourteenth Century,” 340; İnal, “Artistic Relationship,” 3.

66) 308a. 8.6 x 22 cm. Sultan Melikşah tahtta. Sultan'ın yüzü karalanmıştır. A. İnal, “Artistic Relationship,” 3.

67) 310a. 7.8 x 22 cm. Berkiyaruk tahtta. Tahtın sağ üst kısmından bir kısım kopmuş ve buraya başka

resimden bir parça yapıştirilmiştir. A

68) 311b. 9.9 x 22 cm. Ebu Şuca Muhammad b. Melikşah tahtta. Padişahın başının iki yanındaki sayfada onarılmış kısımlar vardır. A

69) 313a. 10.8 x 21.8 cm. Sultan Sencer tahtta. Resim onarımlıdır ve bazı figür yüzleri karalanmıştır. A. İnal, "The Fourteenth Century," 342.

70) 315a. 10.1 x 21.6 cm. Gur ordusu Sultan Sencer'in ordusunu takip ediyor. A

71) 316a. 6.8 x 22 cm. Ebu Kasım Mahmud b. Muhammed b. Melikşah b. Alparslan tahtta. Sultanın yüzü siyahtır. A. Aga-Oglu, "Preliminary notes," 2; İnal, "The Fourteenth Century," 342.

72) 317a. 8.3 x 21.6 cm. Ebu Talib Tuğrul b. Muhammed tahtta. Sultan figürü yıpranmıştır. A

73) 320a. 8.5 x 21.5 cm. Melikşah b. Mahmud tahtta. Padişahın yüzü karalanmıştır. A.

74) 321a. 8.8 x 21.8 cm. Sultan Muhammed b. Mahmud hasta yatağında. A. İnal, "The Fourteenth Century," 343.

75) 322b. 11.4 x 21.5 cm. Süleyman Şah b. Mahmud tahtta. Sultan'ın yüzü koyu renkle boyalıdır. A İnal, "The Fourteenth Century," 344.

76) 323a. 9 x 21.8 cm. Arslan b. Tuğrul tahtta. Tahtın arkasındaki kapıdan başını uzatan köpeğe bir hizmetli yiyecek verir. Padişahın yüzü karalanmıştır. A

77) 325b. 11.7 x 21.9 cm. Tuğrul b. Arslan Tahtta. Bazı figürlerin yüzleri karalanmıştır. A İnal, "The Fourteenth Century," 344.

Y. 328b boş sayfadır.

Y. 329b-338b: Hârezm Tarihi. Y. 329b de 16. yüzyıl son çeyreği Safevi dönemi unvan tezhibi desen halindedir. Bölüm başlığı yazılmamıştır.

78) 330a. 12.2 x 25.2 cm. İl-Arslan Harzemşah tahtta. C

79) 332b. 12 x 25.2 cm. Sultan Alâeddin b. Muhammed Harzemşah'ın ordusu. Resimde ellerinde sancaklarıyla ilerleyen süvariler vardır. C

80) 335a. 12.2 (16.4) x 26.2 cm. Sultan Calâeddin Harzemşah'ın Cengiz Han'dan kaçarken Ceyhan nehrini geçişi ve kıyıya çıkıp kurtulması. A. İnal, "The Fourteenth Century," 345.

81) 336a. 12.1 x 25.3 cm. Sultan Calâeddin Harzemşah'ın ordusunun Bağdat civarında savaşması. A. İnal, "The Fourteenth Century," 345; İnal, "Artistic Relationship," 11.

82) 337b. 12.3 x 25.5 cm. Sultan Calâeddin Harzemşah'ın Gürcistan'da savaşması. Resimde mücadele eden iki süvari ve maiyeti tasvir edilmiştir. C

Y. 339a-341b: Fars Salgurluları Tarihi. Bölüm başına tezhip için yer ayrılmamıştır (y. 339a). Bölümün ismi kırmızı mürekkeple ve nesih hatla yazılmıştır.

Y. 342a boş sayfadır.

Y. 342b-358a: Mağrib ve Mısır Halifeleri Tarihi. Y. 342b'de bölüm başına unvan tezhip için alan ayrılmış ancak tezhip yapılmamıştır. Bölüm adı da yazılmamıştır.

83) 345b. 11.8 x 23 cm. Fatımi Ubeydullah'ın Ebu Abdullah'ı öldürtmesi. Öldüren kişilerin yüzü karalanmıştır. A. İnal, "The Fourteenth Century," 346; İnal, "Artistic Relationship," 9.

84) 347a. 11.3 x 21.8 cm. Muhammed b. el-Mehdi ve maiyetinin Kahire'ye giderken Nil nehrini geçmeleri. Bazı figürlerin yüzleri karalanmıştır. Resim haraptır. A. İnal, "The Fourteenth Century," 347; İnal, "Artistic Relationship," 21.

85) 348a. 10.2 x 22 cm. Ebu Yezid'in çıplak halde Mansur Billah'ın huzuruna getirilişi. Bazı figürlerin yüzleri karalanmıştır. A İnal, "The Fourteenth Century," 347.

86) 351b. 12.4 x 22.3 cm. Hakim'in Kahire'de yaptırdığı medresede öğrenciler ve hocaları. Kişilerin yüzleri karalanmıştır. A. İnal, "The Fourteenth Century," 348.

87) 356a. 11 x 22.3 cm. Mehdi olduğunu ileri süren Abdülmümin'in Marakeş'te propaganda yapması.

Figürlerin yüzleri karalanmıştır. **A.** İnal, "The Fourteenth Century," 349; İnal, "Artistic Relationship," 16.

88) 357b. 12 x 22.2 cm. Mısır'da halifenin emriyle Şaver'in başı kesilerek öldürülmesi. Figürlerin yüzleri karalanmıştır. **A**

Y. 358a-375a İsmâîlî ve Nizârî Tarihi. Bölüm sayfanın ortasından başlar. Bölüm başına tezhip yapılmamıştır (y. 358a). Bu bölümün başlangıcına işaret eden satırlar kırmızı rengi koyulaşmış mürekkeple ve sülüsü hatırlatan nesih hatla sayfanın ortasına yazılmıştır. Sayfanın orta kısmı onarılmıştır.

89) 358b. 10.9 x 21.5 cm. İsmâîlî mezhebinin önde gelenlerinden Şeyh Abdülmâlik Attas'ın yakınlarıyla konuşması. **A.** İnal, "The Fourteenth Century," 349

90) 359b. 12.8 x 21.5 cm. Hasan Sabbah'ın halkın önünde konuşması ve onları kendi yoluna davet etmesi. Figürlerin yüzleri karalanmıştır. **A.** İnal, "The Fourteenth Century," 350.

91) 360b. 11.8 x 21.7 cm. Nizamülmülk'ün ödürülmesi. Figürlerin yüzleri tahrip edilmiştir. **A.** İnal, "The Fourteenth Century," 350; İnal, "Artistic Relationship," 7.

92) 362a. 8.5 x 21.6 cm. Sultan Sencer ve maiyeti. **A.** İnal, "The Fourteenth Century," 353.

93) 363a. 13.4 x 21.7 cm. Ahmed b. Nizamülmülk'ün Bağdat'ta camide bıçaklanarak öldürülmesi. Olay sütunlu iç mekânda tasvir edilmiştir. Resim çok tamirlidir. **A**

94) 367b. 11.8 x 22.8 cm. Kazvinli askerlerin Emir Kasım'ı yakalaması. Resim çok tamirlidir. **A+B.** İnal, "The Fourteenth Century," 351; İnal, "Artistic Relationship," 24.

95) 369a. 12.4 x 22.5 cm. Hasan b. Muhammed taraftarlarına bilgi veriyor. Resim çok tamirlidir. **A+B.** İnal, "The Fourteenth Century," 351. (**F. 5**)

96) 370a. 10.5 x 21.6 cm. Muhammed b. Hasan ölüm döşeginde. Sütunlu ve perdeli bir iç mekân resimlenmiştir. Resim çok tamirlidir. **A+B**

97) 370b. 10.8 x 21.8 cm. Mevlânâ Fahreddin Razi'nin bir fedai tarafından bıçakla tehdit edilmesi. Resim çok tamirlidir. **A+B.** İnal, "The Fourteenth Century," 352.

98) 371b. 11.8 x 22 cm. Celâleddin b. Hasan'ın Nasreddin'i yenmesi. Resim çok tamirlidir. **A+B**

99) 372b. 10.6 x 21 cm. Moğol istilası sırasında koyun ağılı yanında uyuyan Alâeddin Muhammed b. Hasan'ın ve yanındakilerin öldürülmesi. Resimde öldürülen üç kişi yerde yatar. Bir çoban onları seyredir. Resim çok tamirlidir. **A+B**

100) 373a. 8.9 x 21.5 cm. Rükneddin Hürşah b. Alâeddin tahtta. **A**

101) 374a. 10.5 x 21.6 cm. Rükneddin Hürşah'ın hazinesinin Moğol sultanına teslim edilmesi. **A** İnal, "The Fourteenth Century," 352.

Y. 375a. Ketebe, "Adil ve pek yüce efendi, dünya vezirlerinin sultanı, İslam'ın ve müslümanların dayanağı Reşideddin'in -Allah onun devletinin yardımcılarını yüceltsin, ismini aziz kılsın- eserlerinden İsmâîliyye ve Nizârîyye Tarihi, evâhîr Cemâziyelâhîr 714'de (1-10 Ekim 1314) ...? el-Hâfız'ın yazısıyla tamamlandı. Hamd onun dostu olan Allah'a, salât ve selâm Allah'ın nebisine ve onun tertemiz ailesine olsun" anlamında Farsça yazılmıştır: Ghiasian, *Lives of the Prophets*, 72-73.

Y. 375b-391a: Oğuz Tarihi. 16. yüzyıl son çeyreği Safevi dönemi üslûbunda haşiyeli unvan tezhiplidir. Tezhibin kartuşu içine bölüm adı yazılmamış, boş bırakılmıştır.

102) 375b. 12.2 x 21.9 cm. Dıbyavku Han'ın oğullarıyla meclisi. Resimde tahtın ve padişahın başının bir kısmı yırtılarak kaybolmuş ve onarılmıştır. Resmin fonu altın yaldızdır. **A.** İnal, "The Fourteenth Century," 355; Jahn, *Die Geschichte der Oguzen*, 1; Togan, *Oğuz Destanı*, 1; Ghiasian, *Lives of the Prophets*, 44. (**F.3**)

103) 376a. 10.6 x 21.2 cm. Bir kadın Oğuz'u akrabalarından gelecek tehlikeye karşı uyarıyor. Resmin sağ kenarı yıpranmıştır. Hükümdar'ın yüzü siyahtır. Tamirlidir. **A.** Jahn, *Die Geschichte der Oguzen*, 3.

104) 376b. 10.2 x 21.4 cm. Üst: Oğuz'un akrabalarıyla savaşıması. **A.** Jahn, *Die Geschichte der Oguzen*, 5.

105) 376b. 8.7 x 21.7 cm. Alt: Oğuz'un ganimetlerin taşınması için araba yaptırması. Resim onarılmıştır. **A.** İnal, "The Fourteenth Century," 354; Jahn, *Die Geschichte der Oguzen*, 7; İnal, "Artistic Relationship," 8.

- (y. 384a-384b yaprağının doğru yeri burasıdır: Ghiasian, *Lives of the Prophets*, 308-309)
- 106) 377a. 7.8 x 21.7 cm. Kün Han'ın padişah olması. C. Togan, *Oğuz Destanı*, VI.
- 107) 378b. 11.3 x 21.5 cm. Oğuz'un karanlık ülkesinden ayrılışı. A. İnal, "The Fourteenth Century," 354; Jahn, *Die Geschichte der Oguzen*, 11; İnal, "Artistic Relationship," 25. (F.4)
- 108) 382a. 12 x 21.9 cm. Oğuz'un Şam'da karşılanması. C. Jahn, *Die Geschichte der Oguzen* 12; Togan, *Oğuz Destanı*, V.
- 109) 383b. 9 x 22.3 cm. Oğuz'un seferlerinden dönüşünde Uygur ve Kanklılar tarafından karşılanması. C. Jahn, *Die Geschichte der Oguzen*, 17; Togan, *Oğuz Destanı*, V.
- 110) 384a. 10.6 x 21 cm. Hindistan yolu üzerindeki bir nehri geçmesi için Oğuz ve ordusuna bir sal yapılması. Resim çok yıpranmış ve yer yer onarılmıştır. A. Jahn, *Die Geschichte der Oguzen*, 9.
- 111) 384b. 11.5 x 21.2 cm. Oğuz'un İnal Han ile savaşı. Resim ve sayfa fazlasıyla yıpranmıştır ve onarımlıdır. A. Jahn, *Die Geschichte der Oguzen*, 10.
- 112) 386b. 10.7 x 22 cm. Karabarak'ın kurtlarla mücadelesi. C. Jahn, *Die Geschichte der Oguzen*, 20.
- 113) 387a. 12 x 21.8 cm. Tuman, Köl Erki, Kayı Yavgu Hanlar ve Korkut'un meclisi. C. Jahn, *Die Geschichte der Oguzen*, 22; Togan, *Oğuz Destanı*, VI. (F. 7)
- Y. 391b-411a. Çin Tarihi. Y. 391b: 16. yüzyıl son çeyreği Safevi dönemi haşiyeli unvan tezhiplidir. Tezhibin kartuşu içinde yazı yoktur. Bölüm ismi ilk satırlarda kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Çağman ve Tanındı, "Osmanlı Safevi," 12.**
- 114) 394b. 25.1 x 35.5 cm. Çin padişahlarının ilk dokuzu. D. Jahn, *Die Chinageschichte*, 7.
- 115) 395a. Üst: 9 x 9.5 cm. Onuncu padişah Suijenşi; Alt: 9 x 7.5 cm. İkinci tabaka padişahları: Tabure üzerinde oturan iki figür. Sağda Fuki ve solda Benevaşi. H.1654'teki resmin (y. 255b) aksine bu resimde Benevaşi sakallı, bıyıklı bir erkek olarak betimlenmiştir. D. Jahn, *Die Chinageschichte*, 8.
- 116) 395b. 9.5 x 7 cm. Yedinci tabaka padişahı. Şutun. D. Jahn, *Die Chinageschichte*, 9.
- 117) 396a. 16.5 x 25 cm. Dördüncü tabaka padişahı. Şezun. Ortada hükümdar elinde bir yay tutar. İki yanında iki genç erkek yer alır. D (F. 8)
- 118) 396b. 11 x 24.4 cm. Beşinci tabaka padişahı Şuhu. D. Jahn, *Die Chinageschichte*, 11.
- 119) 397a. 6 x 7.5 cm. Altıncı tabaka padişahı. Tao-ceng, Liang Kao-tsu Siao Yen. D. Jahn, *Die Chinageschichte*, 26.
- 120) 397b. 11.5 x 9.2 cm. Beşinci ve altıncı tabaka padişahları. İki figür ayakta tasvir edilmiştir. D
- 121) 398b. 9.5 x 21 cm. Beşinci tabaka padişahları. D. Jahn, *Die Chinageschichte*, 29.
- 122) 399a. 11 x 10.5 cm. Onuncu tabaka padişahı. D. Jahn, *Die Chinageschichte*, 14.
- 123) 399b. 9 x 9 cm. On birinci tabaka padişahı. D. Jahn, *Die Chinageschichte*, 23.
- 124) 400a. 13 x 5 cm. Padişah Çinvuti. D. Jahn, *Die Chinageschichte*, 24.
- 125) 400b. 11 x 5.5 cm. Birinci ve ikinci tabaka padişahları. D. Jahn, *Die Chinageschichte*, 25.
- 126) 401a. Üst: 7.4 x 7 cm. On ikinci tabaka padişahı; Alt: 7.4 x 7 cm. Yedinci tabaka padişahları. D. Jahn, *Die Chinageschichte*, 12.
- 127) 401b. Üst: 9.2 x 7.5 cm. Sekizinci tabaka padişahı; Alt: 8 x 8 cm. Dokuzuncu tabaka padişahı. D. Jahn, *Die Chinageschichte*, 13.
- 128) 402a. 8 x 14 cm. Başını bir koluna dayamış yatan bir padişah. Bulunduğu tabaka ve isim 401b sayfasında ve resim alanında yazılı değildir. D. Jahn, *Die Chinageschichte*, 16.
- 129) 403b. 27 x 25 cm. Üstte: On üçüncü tabaka padişahları; Altta: On dördüncü tabaka padişahı. D. Jahn, *Die Chinageschichte*, 19.
- 130) 404a. Üst: 11 x 10 cm. On birinci tabaka padişahı; Alt: 12 x 10.7 cm. On altıncı tabaka padişahı. D. Jahn, *Die Chinageschichte*, 20.
- 131) 405a. 10.5 x 7.5 cm. On dokuzuncu tabaka padişahı. D. Jahn, *Die Chinageschichte*, 22.

132) 405b. 11.5 x 22.5 cm. Yirminci tabaka padişahları. **D. Jahn, Jahn, *Die Chinageschichte*, 23.**

133) 406a. 9.3 x 23 cm. İkinci tabaka padişahları. **D. Jahn, *Die Chinageschichte*, 30.**

134) 406b. 35.7 x 25.2 cm. İkinci tabaka padişahları. **D. Jahn, *Die Chinageschichte*, 31.**

135) 407a. 34.8 x 25 cm. İkinci tabaka padişahları. **D. Jahn, *Die Chinageschichte*, 32.**

136) 407b. Üst: 8 x 6.3 cm. İkinci tabaka padişahı; Alt: 15.3 x 7.3 cm. Üçüncü tabaka padişahı. **D. Jahn, *Die Chinageschichte*, 33.**

137) 408a. 17.5 x 24 cm. Dördüncü tabaka padişahları. **D. Jahn, *Die Chinageschichte*, 34.**

138) 408b. 6.7 x 23.6 cm. Dokuzuncu tabaka padişahları. **D. Jahn, Jahn, *Die Chinageschichte*, 35.**

130) 409a. 31.5 x 25 cm. Dokuzuncu tabaka padişahları. **D. Jahn, *Die Chinageschichte*, 36.**

140) 409b. 25.5 x 24 cm. Çin padişahları. **D. Jahn, *Die Chinageschichte*, 37.**

Y. 411b-421b: Efrenç Tarihi. Papalar ve İmparatorlar Tarihi. Y.411b de desen halinde haşiyeli unvan tezhip vardır. Bu tezhip 16. yüzyıl son çeyreği Safevi üslubundadır. Tezhibin kartuşu içinde yazı yoktur. Bölüm ismi metnin ilk satırında siyah mürekkeple yazılmıştır.

141) 416a. 10.5 x 21.5 cm. İmparator Kalyidius (Klavdius) ile Havari Feturus. **C**

Y. 421b. Ketebe: “*Târîh-i Efrenç*’in yazım işi (kitâbet) Hafız Ebru diye çağrılan (Tanrı’nın fakir kulu) Abdullah b. Lutfullah’ın eliyle Şaban 829’da (Haziran-Temmuz 1426) tamamlandı” anlamında Arapça satrançlı kûfi hatla siyah mürekkeple kaydedilmiştir. Kûfi yazının alt kısmına, dîvânî (kadim talik) hatla bu ketebe kaydı tekrarlanmış ve tarih rakamla yazılmıştır: Ghiasian, *Lives of the Prophets*, 72-74.

Y. 422a’da bir sonraki sayfada başlayan bölümün adı *Tarih-i Memâlik-i Hindustan* satrançlı kûfi hatla siyah mürekkeple yazılmıştır. Bölüm adı altta talik hatla tekrar yazılmıştır

Y. 422b-435b: Hind, Sind ve Keşmir Tarihi. Y. 422b de haşiyeli unvan tezhip 16. yüzyıl son çeyreği Safevi üslubundadır. Tezhibin kartuşu içinde yazı yoktur. Bölüm ismi ilk satırda siyah mürekkeple yazılmıştır.

142) 425b. 10.5 x 17.5 cm. Bir adayı işgale gelenleri hoş tutmak için ada halkının pişmiş pirinçleri yapraklardan tabaklar içinde sunmaları. Resimde dağlık bir bölgede oturan ve maymuna benzer yaratıklar tasvir edilmiştir. **C**

143) 429b. 23 x 23 cm. Keşmir padişahı tahtta. **C. Binanın kemerleri üzerinde uzanan yatay bant içindeki kitabe “En büyük sultan, milletlerin sahibi ve idarecisi, Arap ve Acem hükümlerinin mevlâsı, yeryüzünün tamamında Allah’ın gölgesi, toprak ve suyun (karalar ve denizlerin) kahramanı, Sultan b. Sultan Şahruh Bahadır Han. Allah onun mülkünü ve saltanatını ebedi kılsın.” Anlamında mavi zemine beyaz sülüs hatla Arapça yazılmıştır. Ettinghausen, “An Illuminated Manuscripts,” 33.**

Ek: II

Hazine 1654

Y. 1a. Ferhad Han Karamanlı'ya ithaf kaydı taşıyan zahriye tezhip. Tezhip 16. yüzyıl son çeyreği Safevi üslûbundadır. Çağman ve Tanındı, "Remarks on Some Manuscripts," 11; Çağman ve Tanındı, "Osmanlı Safevi," 13; Ghiasian, "The Topkapı Manuscript," 1. (F. 10)

Y. 1b-168a: İnsanın yaratışı, ilk Peygamberler, İslam Öncesi İnan ve Arap tarihi, Hazreti Muhammed ve İslam halifeleri tarihi. Y. 1b. Haşiyeli unvan tezhip 16. yüzyıl son çeyreği Safevi üslûbundadır. Tezhip kartuşu içine altın celi sülüs hatla besmele yazılıdır.

1) 5a. 10 x 25.6 cm. Üst: Cemşid tahtta. Resmin boyanması tamamlanmamıştır ve yıpranmıştır. A. İnal, "The Fourteenth Century," 398; İnal, "Miniatures in Historical," 1. (F. 12)

2) 5a. 9.6 x 25.7 cm. Alt: Zahhak tahtta. Omuzlarından yılan çıkan padişah, sütunlu ve perdeli bir mekânda oturur. Tahtın sağındaki pencereden manzara görülür. Resmin boyanması tamamlanmamıştır ve yıpranmıştır. A (F. 12)

3) 5b. 12.5 x 25.2 cm. İbrahim Peygamber'in ateşe atılması. Ateşin olduğu yerde çiçekler oluşmuştur. Sağda olayı seyredenler, mancınık tasviri boyanması eksik kalmıştır veya resmin boyaları zarar görmüştür. İbrahim Peygamber'in elbisesi, etrafını saran çiçeklerin boyanması ise 15. yüzyılda yapılmış olmalıdır. A

4) 7b. 12.5 x 25.9 cm. Yusuf Peygamber'in erkek kardeşlerinin, Yusuf'un kanlı gömleğini babalarına göstererek, Yusuf'un öldüğünü söylemeleri. Resim yer yer silinmiştir. B

5) 9a. 9.4 x 18.9 cm. Yusuf Peygamber'in içine atıldığı kuyudan kurtarıldıktan sonra, kendini kurtaranlarla konuşması. Yusuf'u kurtaranların yüzleri silinmiştir. B

6) 9b. 11 x 26.4 cm. Vücudu çibanla kaplı Eyyüp Peygamber ve karısı. B

7) 10a. 10.5 x 26 cm. Menucihr tahtta. B. Charles Melville, "Illustration of History in Persian Manuscripts," *Iran* 56/1 (2018): 2.

8) 12a. 13.1 x 26 cm. Musa Peygamber'in Kızıldeniz'i geçmesi. B

9) 12b. 12 x 26 cm. Musa Peygamber'in Mısırlılar'ı öldürdükten sonra dua etmesi. B. Gray, "History of Miniature," 66.

10) 13a. 9.8 x 26 cm. Musa Peygamber'in Uc'un ayağına sopayla vurması. Tasvir dikey yönde çizilmiştir. B (F. 14)

11) 13b. 10.2 x 25.5 cm. Karun'un hazineleriyle birlikte toprağa gömülmesi. B

12) 16a. 12 x 26 cm. İsrail oğullarından Aclun tahtta. Çadırın enli pervazındaki kitabede bir sultana övgü sözleri yazılmıştır. B (F. 13)

13) 17a. 9.5 x 26.3 cm. İki kardeşin Davud Peygamber'e koyunlarıyla ilgili sorunlarını anlatması. B

14) 17b. 11 x 26 cm. Süleyman Peygamber'in divanı. Tasvir dikey yönde seyredilmek üzere çizilmiştir. Süleyman Peygamber'in tahtı bir devin omuzlarındadır. Tahtın sağında oturan vezir Asaf cildi miklepli büyük ve kalın bir kitabı açık vaziyette tutar. B. İnal, "Miniatures in Historical," 13.

15) 18b. 11 x 25.8 cm. Süleyman Peygamber'in ayakta esasına dayalı halde dururken ölmesi. Resmin solunda tapınak inşa eden cinler betimlenmiştir. B

16) 19b. 12.6 x 25.8 cm. Keyhüsrev tahtta. Padişah dış mekânda kurulan tahtında oturur. Tahtın yanında padişahın maiyyeti ve bir iskemlede oturan Rüstem vardır. Münecimler halı üzerinde oturur. B

17) 20b. 11 x 26 cm. Luhrasb tahtta. B. İnal, "Miniatures in Historical," 5.

18) 23a. 17.2 x 25.3 cm. Guştasb tahtta. D. İnal, "Some Miniatures," 6; İnal, "Miniatures in Historical," 3. (F. 17)

19) 24a. 12.8 x 25 cm. Erdeşir tahtta. D

20) 25a. 17 x 25.4 cm. Hümay'ın padişah olması. Tahtta oturan hanım sultan elinde taç tutar. Tahtın yanında sultanın maiyyeti vardır. **D**

21) 26a. 16.5 x 25 cm. İskender'in savaşa gidişi. Resmin arka planı atların ayaklarından çıkan toz bulutu motifleriyle kaplıdır. **C**

22) 27b. 17 x 25 cm. Eşk b. Eşkan tahtta. **D.** İnal, "Some Miniatures," 4.

23) 31b. 16.3 x 25cm. Meleğin Meryem'e İsa Peygamber'e hamile olduğu haberini vermesi. **D.** İnal, "Some Miniatures," 8; İnal, "The Fourteenth Century," 398.

24) 32b. 15.3 x 25 cm. Yedi uyurlar. **D.** İnal, "Some Miniatures," 10; Blair, *A Compendium of Chronicles*, 65.

25) 33b. 17 x 25 cm. Yunus Peygamber'in balığın ağzından çıkarak, sahile ulaşması. **D.** İnal, "The Fourteenth Century," 399; Blair, *A Compendium of Chronicles*, 53.

26) 36b. 14 x 24.5 cm. Şabur b. Erdeşir tahtta. Resmin zemini boyasızdır. **D**

27) 45a. 13 x 25.5 cm. Ebrehe ve ordusunun Kâbe'ye saldırması. Resim kısmen bozulmuştur. **B**

28) 46b. 12 x 25.5 cm. Hürmüz tahtta. **B**

29) 55b. 9.8 x 26 cm. Abdülmuttalib'in yeni doğan torunu Hazreti Muhammed'i görmeğe gelmesi. **C.** İnal, "Miniatures in Historical," 10.

30) 57a. 12.3 x 25.5 cm. Hazreti Muhammed'in çocukluğunda Hıristiyan rahip Behiran ile konuşması. Rahip bir binanın tepesinde, Peygamber bir ağaç altında oturur. Peygamber'in yüzü açıktır. **C**

31) 59a. 12.2 x 26 cm. Hazreti Muhammed'in gözetiminde Hacerü'l-Esved'in bir örtü içinde Kâbe'ye taşınması. Peygamber'in yüzü açıktır. **C**

32) 62a. 11 x 25.5 cm. Bilâl Habeşi'ye eziyet edilmesi. **C**

33) 66a. 11 x 25.5 cm. Habeşlileri Müslüman olmağa davet etmek için Kureyşli elçilerin Habeş kralının huzuruna gelmeleri. **C**

34) 68b. 12.5 x 25.7 cm. Hazreti Muhammed'e sahip çıkılması için Haşimoğulları ve Muttalipoğulları'nın Ebutilib ile konuşmaları. **C.** İnal, "Some Miniatures," 1.

35) 69a. 12 x 26 cm. Miraç. Hazreti Muhammed Burak üzerinde, önünde Elinde sancak tutan Cebrail, arkasında bir melek ile gökyüzünde betimlenmiştir. **C (F. 15)**

36) 73b. 11 x 25.8 cm. Mekke'den Medine'ye hicret. Hz. Muhammed ve Ebubekir'in bir mağarada gizlenmeleri. **C**

37) 79a. 11.8 x 26 cm. Bedir savaşı. Müslüman olmayan tarafın savaşçılarının yüzleri karalanmıştır. **C**

38) 80a. 11.8 x 26 cm. Kaynuka kalesinin kuşatılması. **C**

39) 81b. 11.7 x 26 cm. Uhud savaşı. **C**

40) 83b. 11.8 x 26 cm. Benî Nadîr kabilesinin Medine'den ayrılması. Develere binmiş kadınların kale kapısından çıkışı betimlenmiştir. **C**

Y. 168b-198a: Gazneliler Tarihi: Y.168b. 16.yüzyıl son çeyreği Safevi üslûbunda haşiyeli unvan tezhiplidir. Bölüm ismi *Zikr-i Hâlât-ı Sultan Mahmûd* tezhip kartuşunun ortasına altın zemine altın celi sülûs hatla yazılmıştır. Tanındı ve Çağman, "Osmanlı Safevi," 14.

41) 169b. 11 x 26 cm. Emir Nasreddin Sebuktekin'in Bust şehri feth etmesi. **B**

42) 170b. 11 x 26 cm. Emir Nasreddin Sebuktekin'in zafer kazanması. **B**

43) 172b. 15.5 x 26.3 cm. Fahrüddeve'nin Kâbus'un kalesini fethi. **B**

44) 173b. 11 x 26 cm. Fahrüddeve'nin ve Taş'ın askerlerinin savaşı. **B**

45) 174a. 10.3 x 26 cm. Ebu Sa'id Şabî'nin öldürülmesi. **B**

46) 177a. 11 x 31 cm. Mahmud b. Sebüktekin'in savaş fillerıyla Ebu Ali ve Faik ile savaşı. Resim sayfa kenarına taşar. **B**

47) 177b. 11.2 x 26 cm. Ebu Ali ve Faik'in elçilerinin Nuh b. Mansur'un huzuruna gelmeleri. **E**

48) 178a. 11 x 31 cm. Nuh'un askerlerinin Abu Ali'nin otağına baskını ve Ali'nin öldürülmesi. Resim

sayfa kenarına taşar. **B**

49) 179b. 11 x 26.3 cm. Memun b. Muhammed'in bir ziyafette hizmetkârları tarafından öldürülmesi. **B**
Gray, "History of Miniature," 67.

50) 181a. 11.4 x 25.7 cm. Seyfûdevle'nin ordusunun yenilmesi. **B**

51) 181b. 11 x 26 cm. Bağdat halifesi Kadirbillah'ın Gazneli Mahmud'a hilât göndermesi. **B**

52) 182b. 9.7 x 32.5 cm. Gur askerlerinin İlâk Han'ın ordugâhına baskın yapması. Resim sayfa kenarına taşar. **B**

53) 183a. 10.5 x 26 cm. Gur askerlerinin buz tutan Ceyhun nehrinden geçmeleri. **B**

54) 184b. 10.5 x 26 cm. Nasreddin Sebüktekin ile Halaf b. Ahmed'in savaşması. **B**

55) 185b. 10.7 x 26 cm. Erek kalesinin kuşatılması. **B**

56) 186b. 11.3 x 26 cm. Kâbus'un Abu Ali el-Hasan ile savaşı. **B**

57) 188a. 10.5 x 26 cm. Bahatiyya savaşı. Sultan Mahmud b. Sebüktekin'in İlâk Han'a saldırması ve sancaklı askeri sırtına bindiği filin hortumuyla öldürmesi. Resimde silinmiş bir mührün izi vardır. **B**

58) 190b. 12.7 x 25.5 cm. Sultan Mahmud b. Sebüktekin'in Gur askerleriyle yaptığı savaşta Sûri'nin oğlunun esir alınması. **B**

59) 192b. 12 x 25.8 cm. Sultan Mahmud'un Hind ordularıyla savaşı. **B**

60) 195a. 11 x 26 cm. Ağır hasta olan Buğra Han'ın tedavi için Buhara'dan havası güzel olan Türkistan'a götürülmesi. **B**

61) 196a. 12.8 x 26 cm. Sultan Mahmud'un Hindistan'da Brahma kalesini ele geçirdiği sırada kaledekilerin kendilerini kaleden atmaları. **B**

62) 197a. 12.5 x 25.4 cm. Sultan Mahmud'un ağır hasta haliyle tahtında oturarak maiyetine tavsiyelerde bulunması. **B**. İnal, "Miniatures in Historical," 15.

Y. 198b-224b: Selçuklu Tarihi. Y. 223a-224b arasında Sultan Tuğrul dönemine Ebu Hamid Muhammed b. İbrahim'in yazdığı zeyl vardır. Y. 198b haşiyeli unvan tezhip 16. yüzyıl son çeyreği Safevi üslûbundadır. Bölüm ismi *Ahvâl-i selâtîn-i Âl-i Selçuk* tezhip kartuşunun ortasına altın celf sülüs hatla yazılmıştır. Y. 223a'da zeylin başlangıcında tezhip yoktur.

63) 199b. 11 x 23.8 cm. Selçuk'un oğlu İsrail'in Sultan Mahmud'un huzuruna gelmesi. Padişah tahtta oturur. Figür sarıkları sola eğiktir. Duvarlar mavi renkle süslemelidir. **B**

64) 200b. 12 x 30.4 cm. Tuğrul Bey'in padişah olması. Padişah dış mekânda bir halı üzerinde oturur. Tasvir sayfa kenarına taşar. **E**. Ghiasian, "The Topkapı Manuscript," 2.

65) 202b. 11 x 30.4 cm. Alparslan'ın padişah olması. Dış mekânda betimlenen resimde padişah halı üzerinde oturur. Resim sayfa kenarına taşar. **E (F. 20)**

66) 204b. 11.5 x 29.1 cm. Melikşah'ın padişah olması. Padişah dış mekânda halı üzerinde oturur. Tasvir sayfa kenarına taşar. **E**

67) 206b. 15.6 x 24.3 cm. Sultan Berkiyaruk'un padişah olması. Padişah dış mekânda halı üzerinde oturur **E**

68) 208a. 16 x 24.3 cm. Muhammed b. Melikşah'ın padişah olması. Padişah, dış mekânda halı üzerinde oturur. Resim sayfa kenarına taşar. **E**

69) 209b. 14 x 29 cm. Sencer b. Melikşah'ın padişah olması. Resim için ayrılan alan yatay olmasına rağmen resim bu alana dikey doğrultuda yapılmıştır. Başında siyah Mevlevî sikkesi benzeri başlık, üzerinde siyah kürklü cübbesi olan merkezi figür/padişah bir kemerle açılan eyvanda otururken betimlenmiştir. Solda Mevlevî sikkesine benzer siyah başlık giyimli üç figür ve sağda Uzakdoğu esintili bir sehpanın yanında Müslüman olmayan din adamlarının giydiği türden başlık giymiş iki figür daha vardır. Eyvan kemerinin üst kısmındaki yatay alana "bu imaretin yapılmasını en büyük hakan Arab ve Acem'in efendisi, din ve dünyanın direği Sencer b. Melikşah emretti" sözü beyaz sülüs hatla Arapça yazılmıştır. Resimde, figürlerin başlıkları, elbiseleri önceden var olan farklı tasarımın üzerine yapılarak, resmin tasarımı bir tarikat şeyhinin meclisine

dönüşmüştür. **E**

70) 211b. 11.3 x 24 cm. Sultan Mesud'un padişah olması. Padişah dış mekânda tahtta oturur. **E**.

71) 212b. 11.6 x 23.5 cm. Mahmud b. Muhammed ve maiyyeti. Padişah dış mekânda halı üzerinde oturur. **E**

72) 213b. 10.5 x 24.2 cm. Üstte. Tuğrul b.Muhammed ve maiyyeti. Padişah dış mekânda halı üzerinde oturur. **E**

73) 213b. 15.5 x 24.5 cm. Alttta. Tuğrul b.Muhammed in türbesi. Resimde kubbeli türbe binası ve bu bina önünde biri kitap okuyan diğeri onu dinleyen iki kişi görülür. Kubbe eteğindeki kitabede mavi zemine beyaz sülüs hatla Arapça: "bu mübarek, uğurlu türbe büyük sultan din ve dünyanın direği Ebu Talip Tuğrul b. Muhammed b. Melikşah b. Alpaslan'ındır" yazılıdır. Kapının üzerinde de küfi hatla Arapça yazılmış iki kitabe vardır. Üstteki "şükür tek olan Allah'tır?" anlamında okunabilmiş, alttaki okunamamıştır. **E**

74) 216b. 13.5 x 23.8 cm. Melikşah b.Mahmud'un padişah olması. Padişah dış mekânda bir halı üzerinde oturur. **E**

75) 217a. 9.3 x 22.5 cm. Muhammed b. Mahmud'un padişah olması. Sultan dış mekânda bir halı üzerinde oturur. Diz çöken biri, padişaha bir mektup uzatır. Figürlerin giysileri ve yüzleri boyanmamıştır. **E**

76) 219a. 11.5 x 22.2 cm. Süleyman Şah'ın padişah olması. Padişah dış mekânda tahtta oturur. **E**

77) 219b. 13 x 23.6 cm. Arslan b.Tuğrul'un padişah olması. Padişah kırdı halı üzerinde oturur. **E**

78) 222a. 11 x 24.5 cm. Tuğrul b. Arslan'ın padişah olması. Padişah dış mekânda tahtta oturur. **C**

Y. 225a-236b: Hârezm Tarihi. Y. 225a'da unvan tezhip yoktur ve tezhip için de yer ayrılmamıştır. Bölümün ismi *Târîh-i selâtin-i Hârezm* kırmızı mürekkeple metnin başına nesih hatla yazılmıştır. y. 237a sayfası tamamen boştur.

79) 225b. 11.2 x 24 cm. Harzemli İl-Arslan'ın isyan eden kardeşi Süleyman Şah'ı zincirletmesi. Padişah dış mekânda tahtta oturur. Tahtın yanında maiyeti ve zincirlenmiş bir esir vardır. **B**

80) 229a. 11 x 24.2 cm. Sultan Muhammed b. Harzemşah'ın Gurlu Sultan Şahabeddin ile savaşması. **C**

81) 232b. 11.5 x 22.7 cm. Sultan Celâleddin Harzemşah'ın Cengiz Han'dan kaçarken Ceyhun nehri ni geçişi ve kıyıya çıkıp kurtulması. **E** Teresa Fitzherbert, "Portrait of a lost leader. Jalal al-Din Khawarzmshah and Juvaini," *The Court of the Il-Khans 1290-1340*, içinde haz. Julian Raby ve Teresa Fitzherbert (Oxford: Oxford University Press, 1996), 2.

82) 234a. 10.7 x 25.5 cm. Sultan Celâleddin'in Bağdat civarında savaşı. Resimde atlarını hızla süren savaşçılar vardır. Resim sayfa kenarına taşar. **C**

83) 236a. 12.2 x 24.5 cm. Sultan Celâleddin'in Gürcülerle savaşı. **C**

Y. 237b-250b: Oğuz Tarihi. Y. 237b haşiyeli unvan tezhip 16. yüzyıl son çeyreği Safevi üslûbundadır. Tezhip kartuşunun ortasına altın celfi sülüs hatla *besmele* yazılmıştır.

84) 237b. 11 x 24.4 cm. Dibyavku Han'ın oğullarıyla meclisi. **C**. Jahn, *Die Geschichte der Oguzen*, 2; İnal, "Miniatures in Historical," 4; Togan, *Oğuz Destanı*, II. (F. 16)

85) 238a. 8.5 x 23.8 cm. Oğuz'un hareminden bir kadınla avlanması. **C**. Jahn, *Die Geschichteder Oguzen*, 4.

86) 238b. 11.1 x 24 cm. Üst. Oğuz'un akrabalarıyla savaşı. **C**. Jahn, *Die Geschichte der Oguzen*, 6.

87) 238b. 8.8 x 23.9 cm. Alt. Oğuz'un yaptırdığı arabalarla ganimetlerin taşınması. **C**. Jahn, *Die Geschichte der Oguzen*, 8.

88) 241a. 11.3 x 23.7 cm. Oğuz'un Şam'da karşılanması. **C**. Jahn, *Die Geschichte der Oguzen*, 13.

89) 242b. 12 x 23.8 cm. Seferlerinden dönen Oğuz'un karşılanması. **C**. Jahn, *Die Geschichte der Oguzen*, 16.

90) 243a. 11 x 23.3 cm. Kün Han'ın padişah olması. **C**. Jahn, *Die Geschichte der Oguzen*, 18.

91) 245b. 12 x 23.4 cm. Karabarak'ın kurtla mücadelesi. **C**. Jahn, *Die Geschichte der Oguzen*, 21; İnal, "Miniatures in Historical," 14.

92) 246b. 11.6 x 23.8 cm. Tuman, Köl Erki, Kayı Yavgu Hanlar ve Korkut'un meclisi. **C**. Jahn, *Die*

Geschichte der Oguzen, 23.

93) 249a. 11.7 x 23.5 cm. Şahmâlik'in zincirlenerek babası Ali Han'ın huzuruna getirilişi. C. Jahn, *Die Geschichte der Oguzen*, 24.

Y. 251a Boş sayfadır. Bu sayfanın üst kısmına bir sonraki sayfada başlayan bölümün adı; "Çin kavimleri ve inanışlarına göre Hotan, Çin ve Maçin ülkelerinin ve hanlarının ahvâli (tarihi) ve başlangıcı (kökleri) bahsi" anlamında *Zikr-i Târih-i Mulûk ve Hânân-ı Hotan, Çin ve Mâçin ve Ahvâl-ı ve Mebde-i ân Kavm bi-za'mi akvâm-ı Çin ve Mu'tekid işân* nesih hatla ve siyah mürekkeple yazılmıştır.

Y. 251b-271b: Çin Tarihi. Y. 251b haşiyeli unvan tezhip 16. yüzyıl son çeyreği Safevi üslûbundadır. Tezhibin altın zeminli kartuşunun ortasına altın celi sülüs hatla "Memleketlerin büyük vilayetlerinin isimlerinin anlatımı" anlamında *Takrîr-i Esâmî Vilâyât-ı Mu'azzam ez-Memâlik* yazılmıştır.

94) 252b. 23.7 x 24.5 cm. Hülâgu Han ve bilginler. C. İnal, "Some Miniatures," 2; Jahn, *Die Chinageschichte*, 3.

95) 254b. 35 x 24 cm. İlk Çin padişahları. Altı figür. Resimdeki figürlerden ikisi otururken, biri ayakta betimlenmiştir. İki, üç ve dördüncü padişah tasviri çok sayıda insan başlı garip bir yaratık şeklinde gösterilmiştir. **D**

96) 255a. Üst: 10 x 24.7 cm. Dokuzuncu padişah Susunki. Çiçekli ağaçlar arasında ayakta iki figür. Alt: 11.5 x 14 cm. Onuncu padişah Suijenşi. Çiçekli bir ağaç ve iri çiçekli bir bitki arasında ayakta duran bir figür. **D**

97) 255b. 9.4 x 24.3 cm. İkinci tabaka padişahları: Sağda Fuki erkek ve solda kadın Benevaşi. İki figür iri çiçekli bitkiler arasında oturur. **D**

98) 256a. 19.7 x 24.5 cm. Yedinci tabaka padişahı Şutun. Bir ağacın altında oturan üç figür. **D**

99) 256b. 19.3 x 26 cm. Dördüncü tabaka padişahı, Şezun. Ayakta üç figür. Soldaki iri, garip yüzlü figür kanatlıdır. **D**

100) 257a. 11.3 x 24.5 cm. Beşinci tabaka padişahı Şuhu ve dokuz oğlu. Padişah otururken diğerleri ayakta betimlenmiştir. **D**

101) 257b. Üst: 15 x 21 cm Altıncı tabaka padişahları. Ayakta iki figür. Ortada delikli kaya ve bir ağaç vardır. Alt: 14 x 23.6 cm. Yedinci tabaka padişahları. Ayakta iki figür. Ortada delikli kayalar ve bir ağaç vardır. **D (F. 18)**

102) 258a. 13 x 24.7 cm. Sekizinci tabaka padişahı. Çiçekli bitkiler arasında yürür pozda bir figür. **D**

103) 258b. Üst: 11 x 15 cm. Dokuzuncu tabaka padişahı. İri çiçekli bir bitkinin yanında oturan bir padişah tasviridir. Alt: 15 x 24.5 cm. Onuncu tabaka padişahı. Biri ince ve uzun dördü kısa boylu halde betimlenmiş beş figür. **D**

104) 260a. 14.5 x 24.4 cm. On ikinci tabaka padişahı. **D.** İnal, "Some Miniatures," 14.

105) 262a. 17 x 23.5 cm. On birinci tabaka padişahı. **D.** İnal, "Some Miniatures," 17; Blair, *A Compendium of Chronicles*, 67.

106) 263a. 10 x 24.5 cm. On dokuzuncu tabaka padişahı. Ortadaki delikli kaya ve çiçeklerin etrafında ayakta duran üç figür. Resim kırmızı çerçevelidir. **D**

107) 264a. 10.7 x 24.5 cm. Yirminci tabaka padişahları. Oturan üç figür. Resim kırmızı çerçevelidir. Sayfada üzeri kapatılmış bir mühür vardır. **D**

108) 265b. 7.5 x 24.8 cm. Beşinci ve altıncı tabaka padişahı. Oturan iki figür. **D**

109) 267a. 8 x 25 cm. İkinci tabaka padişahları. Oturan üç figür. **D**

110) 267b. 35 x 25 cm. İkinci tabaka padişahları. **D.** İnal, "Some Miniatures," 12.

111) 268a. 35.5 x 25 cm. İkinci tabaka padişahları. Çeşitli pozda oturmuş dokuz figürdür. **D**

112) 268b. Üst: 9 x 6 cm. İkinci tabaka padişahı. Oturan bir figür; Alt: 8 x 24.3 cm. Üçüncü tabaka padişahları. Oturan iki figür. **D**

113) 269a. 13.5 x 24.5 cm. Dördüncü tabaka padişahları. Ortadaki ağacın ve delikli kayanın iki yanında ayakta iki figür. **D**

114) 269b. 7.8 x 25.3 cm. Dokuzuncu tabaka padişahları. Oturan dört figür. **D**

115) 270a. 36.6 x 23.8 cm. Dokuzuncu tabaka padişahları. Oturan on figür. **D**

116) 270b. Üst: 21.3 x 24.6 cm. Dokuzuncu tabaka padişahları. Oturan yedi figür; Alt: 5 x 24.6 cm. Çin padişahları. Oturan üç figür. **D**

117) 271a. 23.7 x 23.7 cm. Çin padişahları. Oturan altı figür. **D**

Y. 272a. Boş sayfadır ve buraya bir sonraki sayfada başlayan bölümün adı *Târîh-i Benî İsrâîl* mavi mürekkeple celi sülüs istifli hatla yazılmıştır.

Y. 272b-294b: İsrail Tarihi. Y. 272b haşiyeli unvan tezhip 16. yüzyıl son çeyreği Safevi üslûbundadır. Tezhibin kartuşu içine *besmele* altın sülüs hatla yazılmıştır

118) 275a. 8.4 x 25.3 cm. Nuh'un gemisi tufanda. **C.** Jahn, *Kinder Israels*, 7.

119) 278b. 11.2 x 24.6 cm. Yakub Peygamber'in melekle kucaklaşması. **C.** Jahn, *Kinder Israels*, 14.

120) 280b. 11.1 x 28 cm. Yusuf ve kardeşleri. **B+E.** Jahn, *Kinder Israels*, 18.

121) 283b. 11 x 24.5 cm. Musa Peygamber'in emri üzerine altından üretilmiş dana heykelinin eritilmesi. **C.** Jahn, *Kinder Israels*, 24; Ghiasian, "The Topkapı Manuscript," 3.

122) 286a. 10.7 x 24 cm. Musa Peygamber'in Yuşa'yı halefi olarak kutsaması. **C.** Jahn, *Kinder Israels*, 29.

123) 288a. 11.7 x 24.8 cm. Talut'un kılıcının üzerine kendini atarak intihar etmesi. **C.** Jahn, *Kinder Israels*, 33.

124) 289a. 10.7 x 25.2 cm. Süleyman Peygamber'in bir çocuğun gerçek annesini saptaması. **C.** Jahn, *Kinder Israels*, 35.

125) 291b. 11.8 x 24.3 cm. Yunus Peygamber gemide. **C.** Jahn, *Kinder Israels*, 40.

Y. 295a Sayfası tamamen boştur.

Y. 295b-328a: Efrenc Tarihi. Papalar ve İmparatorlar Tarihi. Y. 295b haşiyeli unvan tezhip 16. yüzyıl son çeyreği Safevi üslûbundadır. Tezhibin kartuşu içine altın sülüs hatla *besmele* yazılmış aynı sayfaya Erdebil'deki, Şeyh Safi âsitânesinin 1017 (1608) tarihli vakıf mührü basılmıştır. Jahn, *Die Frankengeschichte*, 1; Tanındı ve Çağman, "Remarks on Some Manuscripts," 13. (**F. 11**)

126) 301a. 33 x 25.5 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 8, 56-57.70

Kristos-Mesih (peygamber) **Kayserler**

Agustus

Tiberyus

Gasus

Petrus- Feturus (havari)

Klavdius (Kalyudius).

Papalar Kayserler

127) 301b. 33 x 24.5 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 57-58.

Linus

Neron

Kletus

Galbe

Asasayus

Klemens I

Titus.

128) 302a. 33.5 x 26 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 9, 58-59.

Anekletus

Dometanus (Domityanus)

Evaristus

Nerun (Nerva)

Eleşendur (Alexander) I

Tarnas (Trayanus)

Sestus (Sixstus) I

Aderyanus (Hadriyanus).

129) 302b. 34 x 25 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 59

Telebferos (Telephoros)

İylesus (Hyginus)

Titus.

Pus (Pius)

70 Bu bölümün tasvirli sayfalarının numaraları Jahn 1977'de hatalı yazılmıştır.

- Anisetus (Anicetus)
- 130) 303a. 33.7 x 24.5 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 10, 60
 Soter Markus Vavellenus (Mark Aurel)
 Elotysus (Eleutherus) Komutus (Kommodus)
 Victor (I) Eylus Vesveryanus [Helius (Septimus Severius)].
 Zeferyus (Zephyrinus)
- 131) 303b. 34.5 x 24.5 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 61.
 Kalistus (Kalixtus I) Antonyanus [Antonius (Caracalla)]
 Urbanus (Urban I) Martanus (Makrinus)
 Artunyanus [Antoninus (Elaqabale)]
 Puntusyanus (Pontianus) Alesderyus (Alexandre Severus)
- 132) 304a. 34.5 x 24.5 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 11, 62.
 Anterus (Antherus) Masmesas (Maximinus)
 Fesanus (Fabianus) Gordiyanus (Gordianus)
 Gersayus (Corneillus) Filipus [Philipp (Arap)]
 Latasus (Lucius) Duftus (Decius)
- 133) 304b. 33.5 x 24.5 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 62-63
 Galnus (Gallus)
 Evlaryus (Valerienus)
 Etanyus [Etienne I (Stephanus)] Galiyanus (Gallienus)
 Sikstus (Sixtus II)
- 135) 305a. 34.5 x 24.5 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 12, 63.
 Diyunisus (Dionysius)
 Faliks (Felix I)
 Ensanus (Eutyichianus) Kaludnus (Claudius II)
 Olsus (Aurelian)
- 136) 305b. 34.5 x 24.5 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 63-64.
 Gasus (Cajus) Tatasus (Tacitus)
 Frubus (Probus)
 Faluryanus (Florianus)
 Karus (Carus)
- 137) 306a. 34 x 24.5 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 14, 66-67.
 Faliks (Felix II) Yunyanus (Jovianus)
 Liberyus (Liberius) Evlatananus (Valentinianus I)
 Damasus (Damasus I) Valens (Valens I)
 Siricus (Siricius) Tavdosus (Theodosius I).
- Tarihi sıralamaya göre sayfa 306, sayfa 307'den sonra gelmelidir.
- 138) 306b. 34.5 x 24.5 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 67
 Ardasius (Anastasius I) Arkadus (Arcadius)
 İyusensius (İnnosens I) İyuryus (Honorius)
 Zevsenmus (Zosimus) [(Tavdosus (Theodosius II)]
 Befastus (Bonifatius I)
- 139) 307a. 34 x 24.5 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 13, 67-68.
 Marsaliynus (Marcellinus) Dioklitas (Diocletianus)
 Merdsalus ((Marcellus I)

- Evarniyus (Eusebius) Geryus (Galerius)
 Malkiyades (Melchiades) Kostantinus (Constantin)
- 140) 307b. 34.5 x 24.5 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 65-66.
 Salasedrus (Sylvester I)
 Markus (Marcus)
 Culyus (Julius I) Kostus (Costance II)
 Libaryus (Liberius) Yuliyanus (Julien).
- 141) 308a. 30 x 24.5 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 15, 68.
 Selestinyus (Selestinyus I) Feriyanus ve Felitanus (Felitunius ve Valentinianus)
 Siktus (Sixtus III)
 Liyo (Leo I) Laventius (Leontius)
- 142) 308b. 35 x 24.5 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 68-69.
 İlyaryus (Hilarus) Zenon (Zenon)
 Simplicus (Simpliciu)
 Feliks (Felix III) Anastas (Anastase I)
 Galasiyus (Gelasius)
- 143) 309a. 34 x 24.5 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 16, 69.
 Ansatiyus (Anastasius II)
 Simkus (Symmachuse) Yustaniyus (Justinus I)
 Urmezde (Hormisdas) Yustaniyanus (Justinianus)
 Yohens (Johannes I)
- 144) 309b. 34 x 24.5 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 70.
 Feliks (Felix IV)
 Befastus (Bonifatius II)
 Yohens (Johannes II) Yustinus (Justinianus II)
 Agartus (Agapetus I)
- 145) 310a. 35 x 24.5 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 18, 70-71.
 Siferyus (Sylverius)
 Filgius (Vigilius) Yustinyans (Justinus II)
 Velakus (Pelegius I) Tabaryus (Tiberius II)
 Yohens (Johannes III)
- 146) 310b. 34 x 24.5 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 71-72.
 Benedadus (Benedikt I) Muriki (Mauriki)
 Belakiyus (Pelegius II)
 Geriguryus (Gregorius I) Foka [(Phocas (Fokas))]
 Sefiyanus (Sabinianus)
- 147) 311a. 34 x 24.5 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 17, 72.
 Biasunus (Bonifatius III)
 Befastus sani (Bonifatius IV) Herakliyus (Heraclius)
 Davesdatab [(Adeodatus (Deusededit))]
 Befastus (Bonifatius V)
- 148) 311b. 35 x 24.5 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 72-73.
 Onoryus (Honorius I)
 Seferiynus (Severinus)
 Yohens [(Johannes IV (Jean))]

- Todorus (Theodorus) Kostantinyus (Constantinus III)
- 149) 312a. 35 x 24.5 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 19, 73.
 Martinu (Martinus I)
 Ohinyus (Eugenius I)
 Vetaliyanus (Vitalianus)
 Diyudatus (Adeodatus II) Kostantinyus (Constantinus IV)
- 150) 312b. 34.5 x 23.5 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 74.
 Benifasyus (Bonifatius)
 Ektus (Agathon)
 Liyo (Leo II)
 Zenon
- 151) 313a. 32 x 24.5 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 20, 74.
 Sergiyus (Sergius I) Yustinyus (Iulianianus II)
 Liyo (Leo) III
 Yohans [(Yohannes (Jean) V)]
 Ohans (Yohannes VI) Liyo (Leo II)
- 152) 313b. 33.5 x 24.5 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 74-75.
 Siryus (Sisinnius) Tibaryus (Tiberius)
 Kostantinyus (Constantin I) Yustinyus (Justinianus)
 Gregoryus (Gregoiros II) Filibus (Philippos)
 Anastasyus (Anastasius II)
- 153) 314a. 34 x 24 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 21, 75-76.
 Tudosus (Theodosius III)
 Gregoryus (Gregorius III) Liyo (Leo III)
 Geryas (Zacharias) Kostantinyus (Constantinus V)
 Stephanos II
- 154) 314b. 34.5 x 24 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 76-77.
 Pavlos (Paulus I)
 Kostantinyus (Constantin II)
 Estabyus (Stephanos III) Liyo (Leo)
 Aderyanus (Hadrianus I) Liyo ve annesi (Leo).
- 155) 315a. 34.5 x 24 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 22, 77.
 Kayser Leo'nun annesi (Oğlunun yerine)
 Liyo (Leo III) İkinci Liyo (Leo)
 Estabnos (Stephanos IV) Karlos (Carlos)
 P (B)askales (Pascalis I) Ludvigus (Ludwig I)
- 156) 315b. 34.5 x 24 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 78.
 Ohenyus (Eugene II)
 Valentinyus (Valentinos)
 Grigoryus (Gregoiros IV) Luteryus (Luther I)
 Sergiyus (Sergius II)
- 157) 316a. 34.5 x 24.5 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 23, 78.
 Liyo (Leo IV)
 Sedagtus (Setktus)
 Pavlus (Paulus I)

- Estabnos (Stephanos) Lutuvigus (Lutwig II)
 158) 316b. 35 x 24.5 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 79.
 Nilevlaus (Nicolaus I)
 Aderyanus (Hadrianus)
 Yohans (Yuhannes VIII) Kerlus (Kerlus)
 Martinus (Martinus) Kerlus (Kerlus II)
 159) 317a. 34.5 x 24 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 24, 79-80.
 Aderyanus (Hadrianus III)
 Estenyus (Stephanos V)
 Formusus (Formosus) Arnofus (Arnofius)
 Befastus (Bonifatius VI)
 160) 317b. 34 x 23 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 80.
 Estabnos (Stephanos VI)
 Romanus (Romanus)
 Yohans [(Yuhannes (Jean) IX)]
 Tohdarus (Theodoros II)
 161) 318a. 34 x 24 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 25, 80.
 Benedadus (Benediktus IV)
 Liyo (Leo IV)
 Gerestofurus (Christophrus) Ludvigus (Ludwig III)
 Sergius (Sergius III) Ludvigus kayserin biraderi Berengaryus (Berenger)
 162) 318b. 34.5 x 24.5 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 80-81.
 Anesdasius (Anastasius III)
 Lando (Lando)
 Oanes (Yuhannes X) Ogu ve oğlu (Hugo ve oğlu)
 Liyo (Leo V) Dönemin bir naibi.
 163) 319a. 34 x 24 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 26, 81.
 Estabnos (Stephanos VII)
 Yuhanes (Yuhannes XI) Hernekus [(Henrikus I (Henri))]
 Liyo (Leo VI)
 Estabnos (Stephanos VIII)
 164) 319b. 34.5 x 24 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 81-82.
 Martinus (Martinus II veya III)
 Agapetus (Agapetus II) Berikaryus [(Rikaryus (Berenger III?)]
 Yuhans (Yuhannes XII) Loteryus (Lotharius)
 Benedados (Benedikt V) Berikaryus (Berenger IV)
 165) 320a. 34.5 x 24 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 27, 82-83.
 Liyon (Leo VII)
 Yuhans (Yuhannes XIII) Odo (Otto. II)
 Benedados (Benedikt VI)
 Damsus (Donus)
 166) 320b. 34.5 x 24 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 83.
 Befastus (Bonifacius VII)
 Benedados (Benediktus VII)
 Yuhans (Yuhannes XIV)

- Yuhans (Yuhannes XV).
- 167) 321a. 34.5 x 24.5 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 28, 83.
 Yuhans (Yuhannes XVI)
 Gerigoryus (Gregorius V) Odo (Otto III)
 Yuhans (Yuhannes XVII)
 Selefsodurus (Silvester II)
- 168) 321b. 33.5 x 24 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 84.
 Yuhans (Yuhannes XVIII)
 Yuhans (Yuhannes XIX)
 Serlius (Sergeisus)
 Benedadus (Benediktus VIII) Enrikus (Hanrikus)
- 169) 322a. 32 x 24 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 29, 84-85.
 Yuhans (Yuhannes XIX) Konradus II (portresi yapılmamış)
 Benedadus (Benediktus IX)
 Selvidarus [(Silvester (Selevtrus) III]
 Gerilyorus (Gregorius VI) Enrikus (Hanrikus)
- 170) 322b. 32.5 x 24 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 85.
 Kilemens (Klemens I)
 Damarus [Damasus (Tamarus)]
 Lion (Leon)
 Fikdor [Viktor (Fiktorius) II]
- 171) 323a. 34.5 x 24.5 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 30, 85-86.
 Esdanyus (Stefanos IX)
 Bededalus [Satalus (Benediktus X)]
 Salulavus [Sulalavus (Nikolaus II)]
 Alesender]Eleşendir (Alexander) II]
- 172) 323b. 34 x 24 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 86.
 Gregoryus (Gregorius VII) Ebernakus (Hanrikus)
 Faldur (Feltur)
 Urbanus (Urban II)
 Beskalis [Pasalis II (Paskalis)] Ebernakus (Hanrikus)
- 173) 324a. 34.5 x 24.5 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 31, 86-87.
 Falaryus (Gelasius)
 Kaliastus (Kalixt II)
 Onoryus (Honorius II) Luduyus (Lutorus III)
 İyusensius (İnnosens II)
- 174) 324b. 34.5 x 24 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 87.
 Selesdinyus [Selestinyus (Zölestine II)] Geradus (Kratos)
 Lusius (Lucius)
 Ocanus (Eugene)
 Anesdaryus (Anastasius IV)
- 175) 325a. 34 x 23.5 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 32, 87-88.
 Aderyanus (Hadrianus IV) Ferideryaus (Fredericus I)
 Eleşendir (Alexander III)
 Lusius (Lusius III)

- Urbanus (Urban III)
 176) 325b. 35 x 24 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 88
 Gerigoryus (Gregorius VIII)
 Klamens (Klamens III)
 Selestinyus (Zölestine) III
 İyusensius (İnnosens) Enrikus (Hanrikus.)
 177) 326a. 35 x 24.3 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 33, 89-91.
 Odo (Otto)
 Onoryus (Honorius III) Ferideryaus (Frederikus)
 Gerigoryus (Gregorius IX)
 Selestinyus (Zölestine) IV Burske
 178) 326b. 34.5 x 24.5 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 91.
 İyusensius (İnnosens IV) Lilmes (Lilmes)
 Eleşendir (Alexander) IV
 Urbanus (Urban IV)
 Klamnes (Klamens IV)
- 179) 327a. 34 x 24 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 34, 91-92.
 Gerigoryus (Gregorius X)
 İyusensius (İnnosens V)
 Aderyanus (Hadrianus V)
 İyuanes (Yuhannes XXI)
- 180) 327b. 35 x 24.5 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 92.
 Nilevlaus (Nikolaus III)
 Martinus (Martinus IV) Rudalfs (Rudolf)
 Onarius (Honorius IV)
 Nilevlaus (Nikolaus IV)
- 181) 328a. 28 x 24 cm. **D** Jahn, *Die Frankengeschichte*, 35, 92-93. (**F. 19**)
 Selesdinus [Selestinyus (Zölestine) V]
 Befastus (Bonifatius VIII) Adafus (Adolfus)
 Benedadus (Benediktus XI) Adalbertus (Adalbertus)
- Y. 328b-350a: Hind Tarihi. Y. 328b haşiyeli unvan tezhip 16. yüzyıl son çeyreği Safevi üslûbundadır. Tezhibin kartuşu içine altın celi sülüs hatla bölümün ismi *Ahvâl-i Selâfîn-i Hind ve Hinduyân* yazılmıştır.**
 Jahn, *Die Indiangeschichte*, 51.
- 182) 330b. 10 x 25 cm. Hind dağ ve nehirleri. **C** Jahn, *Die Indiangeschichte*, 55.
 183) 331a. 11.2 x 24 cm. Üst: Hind dağ ve nehirleri. **C** Jahn, *Die Indiangeschichte*, 56.
 184) 331a. 12 x 24.6 cm. Alt: Hamilan (Himalaya) dağları. **C** Jahn, *Die Indiangeschichte*, 56.
 185) 331b. 11 x 24.1 cm. Üst: Hind nehirleri. **C** Jahn, *Die Indiangeschichte*, 57.
 186) 331b. 11 x 24.1 cm. Alt: Ganj nehri. **C** Jahn, *Die Indiangeschichte*, 57.
 187) 332a. 11.5 x 25 cm. Ganj nehri. **C** Jahn, *Die Indiangeschichte*, 58.
 188) 333a. 10.5 x 24.1 cm. Fil ile kuyruğu çatallı yırtıcı bir hayvanın (guvah) mücadelesi. **C** Jahn, *Die Indiangeschichte*, 60.
 189) 333b. 11.8 x 23.8 cm. Keşmir şehri. **C** Jahn, *Die Indiangeschichte*, 61.
 190) 334a. 11 x 23.8 cm. Üst: Halkı beyaz tenli Kamir adası. **C** Jahn, *Die Indiangeschichte*, 62.
 191) 334a. 10.5 x 23.9 cm. Alt: Halkı siyah tenli Vak Vak adası. Siyah tenli ada halkından birisi dallarında

insan başları asılı ağacı seyrederken betimlenmiştir. C Jahn, *Die Indiangeschichte*, 63.

192) 335a. 11 x 24.2 cm. Hindistan'da Maber şehri. E Jahn, *Die Indiangeschichte*, 64.

193) 336a. 11.2 x 24.2 cm. Bulunduğu kademeyi aşan birinin cezalandırılması. E Jahn, *Die Indiangeschichte*, 66.

194) 337b. 12.4 x 24.4 cm. Hind padişahı savaşta. C Jahn, *Die Indiangeschichte*, 69.

195) 338a. 12 x 24 cm. Delhi Sultanı Hüseyin'in Sultan Sencer'in huzuruna gelmesi. E Jahn, *Die Indiangeschichte*, 70.

196) 338b. 12.2 x 24.7 cm. Üst: Delhi Sultanı Mahmud b. Muhammed'in ölümü. Resim tabut başında yas tutanları betimler. Tabut üzerinde kelime-i tevhid ve "Köhneliğin sonu böyledir, eğer insan olmasaydı ölüm ortaya çıkmazdı" sözleri Farsça yazılıdır. C Jahn, *Die Indiangeschichte*, 71.

197) 338b. 12 x 24.6 cm. Alt: Şemseddin Eltutmuş'un Delhi sultanı olması. C Jahn, *Die Indiangeschichte*, 71.

198) 339a. 12 x 24 cm. Üst: Delhi Sultanı Eltutmuş'un kızı Raziye Hatun'un tahta geçmesi. C Jahn, *Die Indiangeschichte*, 72.

199) 339a. 11.6 x 24 cm. Alt: Delhi Sultanı'nın küçük oğlu Nasreddin'in tahta geçmesi. C Jahn, *Die Indiangeschichte*, 72.

200) 339b. 11.7 x 23.8 cm. Melik Firuz Delhi yolunda. C Jahn, *Die Indiangeschichte*, 73.

201) 340a. 12 x 23. 8 cm. Melik Firuz'un Alâeddin ile konuşması. E Jahn, *Die Indiangeschichte*, 74.

202) 341a. 11 x 23.7 cm. Keşmir Sultan'ının topraklarının verimli hale gelmesi için on altı yaşındaki oğlunu kurban etmek istemesi ve Tanrı'nın bir meleği yardım için göndermesi. E Jahn, *Die Indiangeschichte*, 76.

203) 342b. 11.3 x 23 cm. Sultanın isteği dışında hamile kalan kızı ile konuşması. C Jahn, *Die Indiangeschichte*, 79.

204) 343b. 11.4 x 24.4 cm. Brahmanlara her gün yemek dağıtan bir padişahın öküz şekline sokulması ve bir Brahman'ın öküzü bağlı olduğu yerden kurtarması. C Jahn, *Die Indiangeschichte*, 81.

Y. 350a. Ketebe, "Câmi'ü 'l-Tevârîh kitabının (kitâbet) yazım işi yüce tanrının yardımıyla tamamlandı. Allah sahibine mübarek ve hayırlı; bütün Müslümanlar'a faydalı kulsın. Allah'ın yardımı ve gösterdiği güzel kolaylıklarla yazım işi (tahrîr) 3 Cemâziyelevvel 717'de (14 Temmuz 1317) bitirildi. Câmi'ü 'l-Tevârîh'in varaklarının tamamının sayısı üç yüz yetmiş beştir. (Doğrusunu) Allah bilir" anlamında Farsça başlayan, Arapça devam eden ifadelerle yazılmıştır.

RESİMLER

Resim 4: Oğuz'un karanlık ülkesinden ayrılması, 1314-15 Tebriz, İlhanlı, TSM H.1653, y. 378b A (T.C. Cumhurbaşkanlığı, Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı'na aittir.)

Resim 5: Hasan b. Muhammed taraftarlarına bilgi veriyor, 1314-15 Tebriz ve 1426-30 Herat, TSM H.1653, y. 369a. A+B (T.C. Cumhurbaşkanlığı, Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı'na aittir.)

Resim 6: Feridun tahtta, 1426-30 Herat, TSM H.1653, y. 21b. C
(T.C. Cumhurbaşkanlığı, Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı'na aittir.)

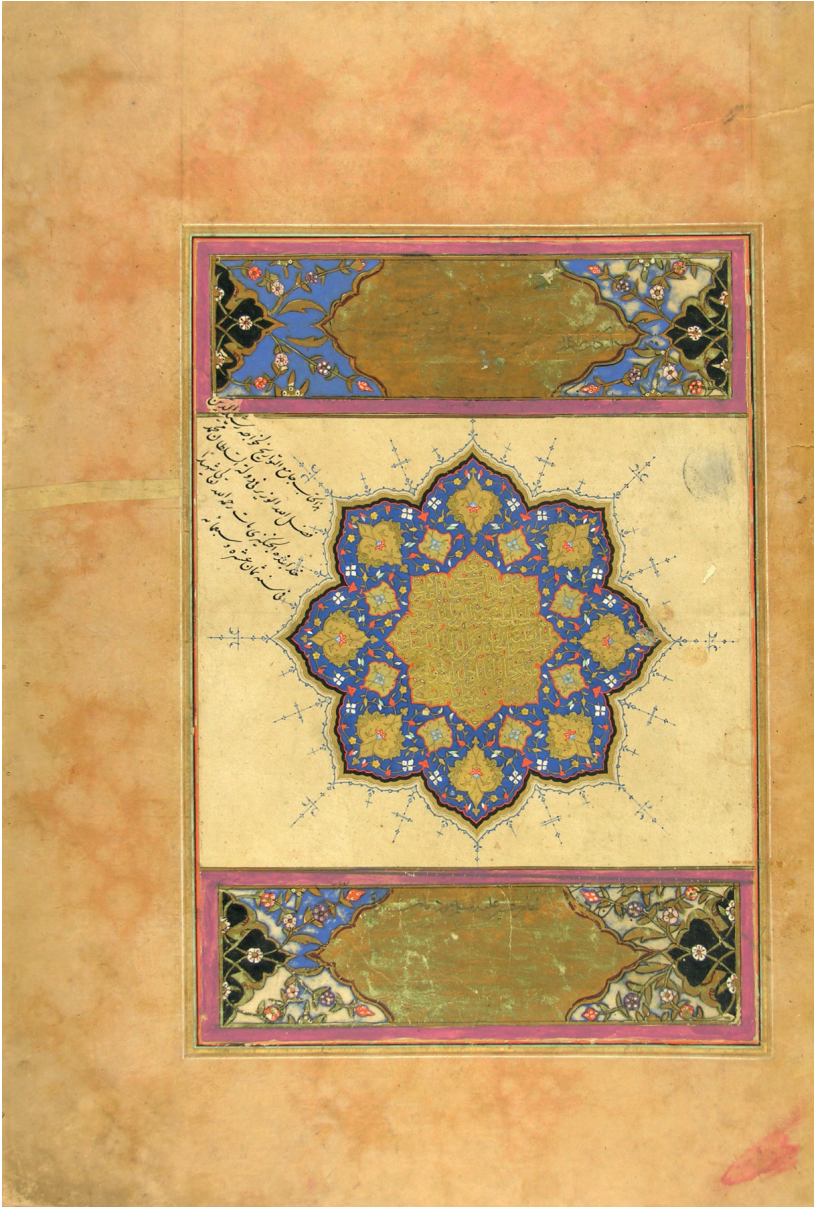
Resim 7: Tuman, Köl Erki, Kayı Yavğu Han ve Korkut'un meclisi, 1426-30 Herat, TSM H.1653, y. 387a. C (T.C. Cumhurbaşkanlığı, Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı'na aittir.)

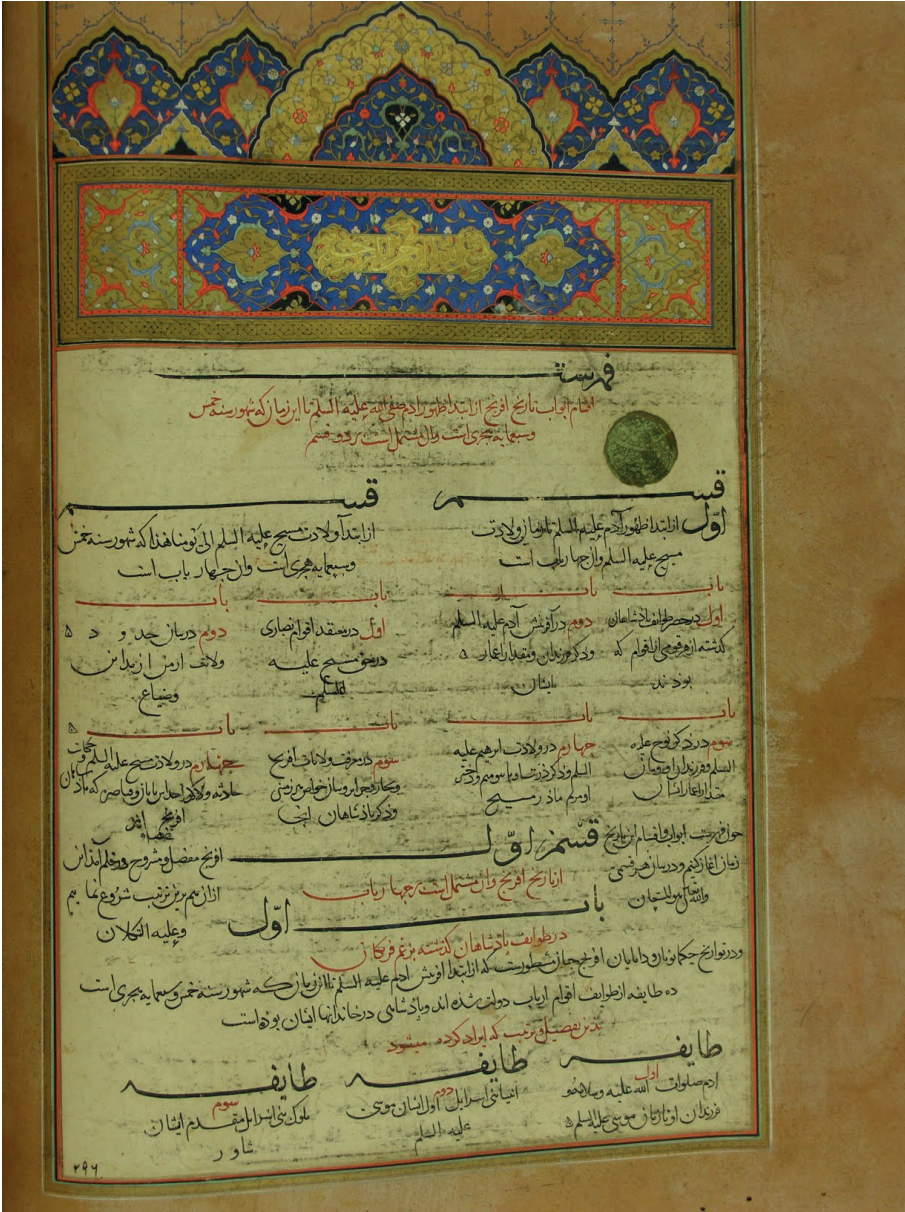
Resim 8: Çin padişahı, 1426-30 Herat, TSM H.1653, y. 396a. D
 (T.C. Cumhurbaşkanlığı, Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı'na aittir.)

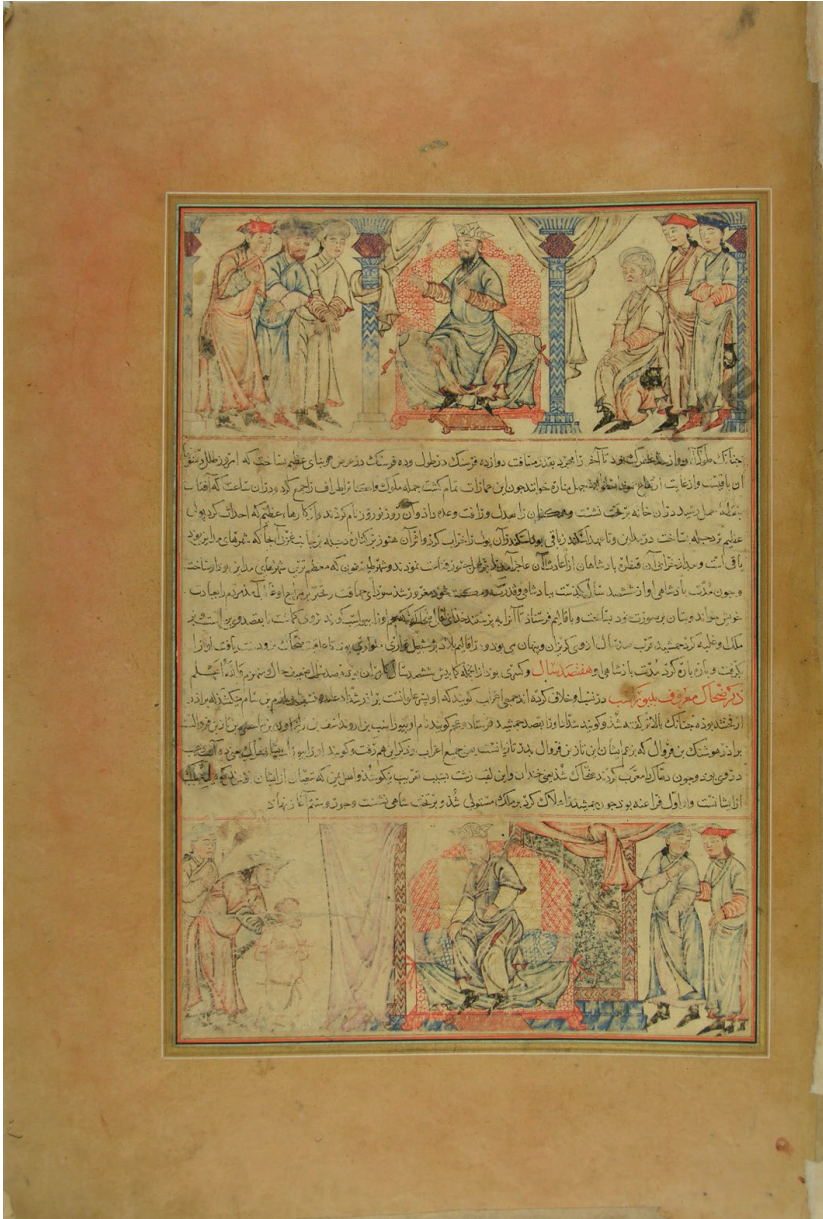
Resim 9: Deri cildin ön dış yüzü, 1880 civarı Osmanlı, TSM H.1654.
(T.C. Cumhurbaşkanlığı, Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı'na aittir.)

Resim 10: Zahriye, 1590 civarı Safevi, TSM H.1654, y. 1a.
(T.C. Cumhurbaşkanlığı, Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı'na aittir.)

Resim 11: Unvan tezhibi, 1590 civarı Safevi ve Şeyh Safi âsitânesinin vakıf mühürü, TSM H.1654, y. 295b. (T.C. Cumhurbaşkanlığı, Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı'na aittir.)

Resim 12: Üst: Cemşid tahtta; alt: Zahhak tahtta, 1317 İlhanlı, Tebriz, TSM H.1654, y. 5a. A (T.C. Cumhurbaşkanlığı, Millî Saraylar İdaresi Başkanlığı'na aittir.)

Resim 13: Aclun tahtta, 15. yüzyıl başı Şiraz, TSM H.1654, y. 16a. B (T.C. Cumhurbaşkanlığı, Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı'na aittir.)

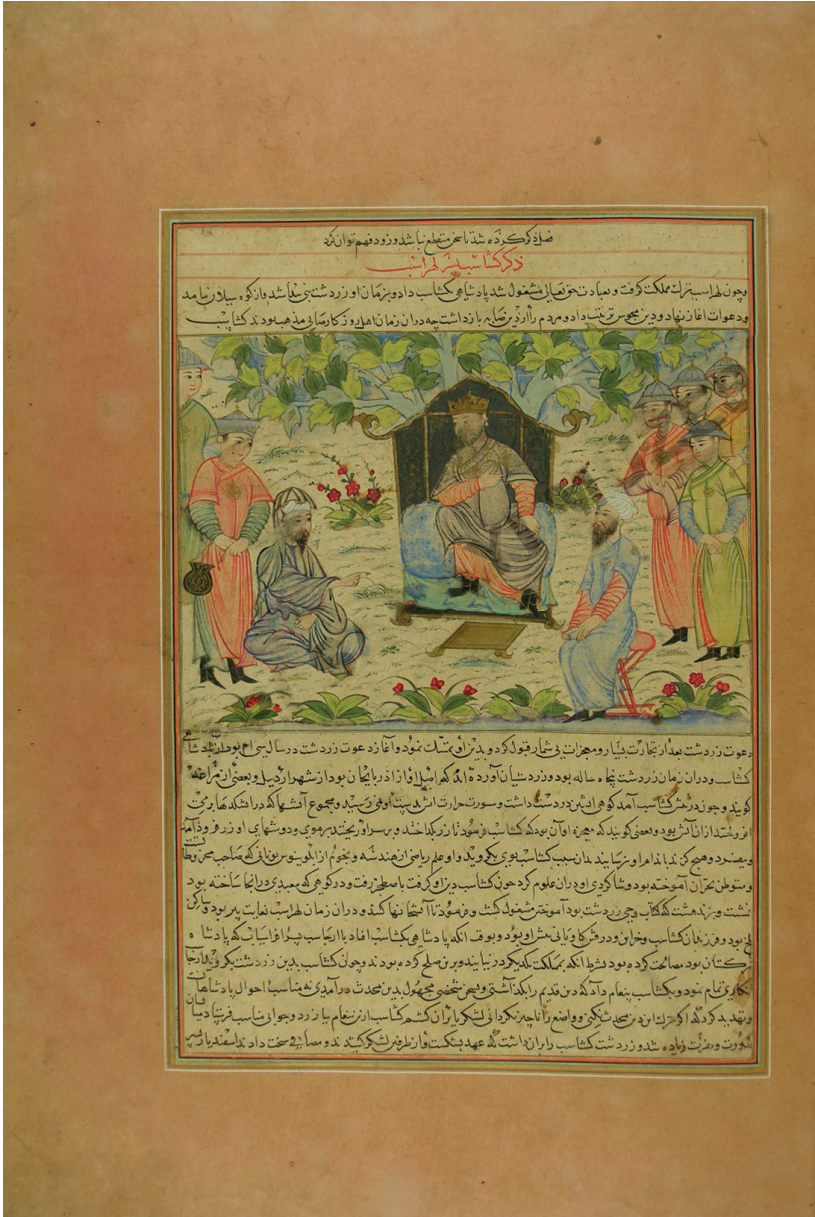
Resim 14: Uc'un cezalandırılması, 15. yüzyıl başı Şiraz, TSM H.1654, y. 13a. B (T.C. Cumhurbaşkanlığı, Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı'na aittir.)

Resim 15: Hazreti Muhammed Mîraç yolculuğunda, 1426-30 Herat, TSM H.1654, y. 69a. C (T.C. Cumhurbaşkanlığı, Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı'na aittir.)

Resim 16: Dibyavku Han'ın oğullarıyla meclisi, 1426-30 Herat, tezhip 1590 civarı Safevi, TSM H.1654, y. 237b. C (T.C. Cumhurbaşkanlığı, Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı'na aittir.)

Resim 17: Guştâsb tahtta, 1426-30 Herat, TSM H.1654, y. 23a. D (T.C. Cumhurbaşkanlığı, Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı'na aittir.)

Resim 18: Çin padişahları, 1426-30 Herat, TSM H.1654, y. 257b. D
(T.C. Cumhurbaşkanlığı, Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı'na aittir.)

Resim 19: Papalar ve imparatorlar, 1426-30 Herat, TSM H.1654, y. 328a. D
(T.C. Cumhurbaşkanlığı, Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı'na aittir.)

Resim 20: Alparslan tahtta, 15. yüzyıl başı Şiraz ve 1425 civarı Herat, TSM H.1654, y. 202b. E (T.C. Cumhurbaşkanlığı, Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı'na aittir.)

